

NEKAJ PODATKOV O GROBI HIŠNI LONČENINI Z NAJDIŠČ OB JUŽNEM POHORJU

STANKO PAHIČ

Pokrajinski muzej Maribor

Tisti del lončenine iz rimskega obdobja, ki je bil izdelan iz različno peskane gline, namenjen uporabi v kuhinji in shrambi (pa tudi kot grobno posodje) ter izdelan v domačih mestnih lončarskih delavnicah kot tudi pri podeželskih lončarjih, je pri nas le malo raziskan, še manj pa podrobneje predstavljen. Eden izmed vzrokov za to je tudi velika količina ostankov takega posodja na seliščnih najdiščih, kjer imajo večjo izpovedno vrednost druge vrste rimske lončenine in se zato poročevalci omejujejo le na zgoščene ocene.¹ Prav posebej velja to za mestne naselbine, kjer je delež te lončenine izredno velik, množina drugih najdb pa hkrati tolikšna, da otežkoča podrobnejšo obdelavo gradiva enemu samemu raziskovalcu. Povrh tega imamo doslej le malo izčrpnjših poročil o izkopavanjih mestnih seliščnih predelov, zato tudi ni nadrobnejših podatkov o tej lončenini, ki bi v takih primerih terjala lastnega obdelovalca.² Podobno je tudi drugod, kjer so le ponekod poleg številnejših delnih poročil na voljo še posebne obravnave lončenine, ki zajemajo tudi to vrsto posod.³ Podatke o takih posodah, zvečinoma za žare uporabljenih lončih, a tudi drugih vrstah pridevnega posodja imamo še z grobišč, kar je doslej do neke mere nadomeščalo pomanjkanje poročil o seliščnih najdbah, zlasti ker gre tam po večini za cele posode.⁴ O njih je govora tudi pri nekaterih pregledih in ocenah grobe lončenine tako doma kot na tujem, ki pa so po večini zelo posplošeni.⁵ Iz teh virov in lastnega poznavanja še neobjavljenega gradiva je tako Iva Mikl-Curk že lahko sestavila kratek oris za Slovenijo, v katerem izraža tudi upanje po nadaljnjem preverjanju posameznih najdiščnih skupin.⁶ Ta sestavek sledi temu za območje ob južnem Pohorju in zajema pri tem približno osemsto črepinj oziroma ostankov posod s šestih najdišč. Gradivo številčno ni enakomerno, zato so za primerjave največkrat uporabljeni odstotki, ki pravilneje podajajo notranja razmerja.

To gradivo obsega že inventarizirano skupino črepinj z Brinjeve gore (iz prvega leta izkopavanja 1953), pri sondiranjih v letih 1973 in 1977 pridobljene črepinje iz Spodnjega Grušovja, najdbe iz treh najdišč ob rimski cesti v Slovenski Bistrici (sondiranja v letih 1974—1977), črepinje iz obcestnega bivališča pri Spodnji Novi vasi (sondiranje leta 1977) ter Velenika (sondiranje v letih 1976—1977).⁷ K primerjavi niso pritegnjene le male skupine najdb iz pretežno gomilnih grobov v Zrečah, Spodnji Novi vasi in Veleniku ter na še neraziskanih tleh naselbine pri Čadramu pobrane črepinje.⁸

Tipološki vidiki dela te lončenine so bili že obravnavani, zato se tu stremi predvsem po neki bolj tehnološki razčlenitvi, ki pa sama po sebi tudi še ne prinaša jasnih kronoloških razmejitev. Podrobnejši tehnološki podatki so novost in v poglavitnem obsegu predstavljeni v zbirni tabeli 1. Iz njih naj bi nastala čim jasnejša podoba te vrste posodja iz nekega ožjega območja, predvsem kot podlaga za bodoče krajinske primerjave pa tudi za ugotavljanje porekla in časovnih razlik.

Seveda se tudi pri tem, čeprav ozko omejenem območju, postavljajo različne omejitve, ki ne dopuščajo celovite ocenitve. Že sam izbor najdb je različno fragmentaren, saj nobeno teh najdišč ni bilo preiskano do kraja. Pomanjkljivemu poznavanju lončarske tehnologije že pri piscu se pridružuje odsotnost rentgenskih in drugih analiz gline ter še vrsta drugih podatkov.⁹ Koristno pomagalo bi bila tudi izčrpnjša obdelava te lončenine iz Poetovione, saj so njeni vplivi gotovo segali še semkaj, s čimer bi bilo omogočeno jasnejše razmejevanje porekla posod.¹⁰ Ob velikih množinah tamošnjih najdb, ki so se z zadnjimi izkopavanji še nepregledno pomnožile, lastno pregledovanje ne pride v poštev in zato se je bilo treba primerjavam s Poetoviono, podobno kot drugim s Celeio, zavestno odreči.¹¹

Tu obravnavana lončenina ima pri različnih piscih različna poimenovanja. Največkrat je bil doslej uporabljen naziv »domača« oziroma »groba keramika«, kar pomeni v domačih območjih oziroma iz peskane gline manj skrbno izdelano posodje.¹² Ob načelu, da naj kar se da kratko ime ponazarja tehnološko in funkcionalno vlogo teh zvrsti posodja, bi ostali pri nazivu »groba hišna lončenina«. Grob je pri tem, — poleg različno peskane gline, — po navadi tudi videz posod, hišna raba pa zajema tako kuhanje kot shranjevanje in strežbo hrane. Uporaba posameznih zvrsti posod v grobovih je bila večinoma drugoten izkoristek, čeprav so morebiti nekatere lonce uporabljali predvsem za žare.¹³

Med tu pregledanimi ostanki posod je skoraj tričetrť loncev, dobra desetina je skled in skodel, nekoliko manj pa trinožnikov in pokrovov. Lonci številčno prevladujejo na vseh najdiščih, medtem ko se drugo posodje zvrsti po temle zaporedju: pokrovi, trinožniki, skleda, skodele, lončki, vrči, amfore, ploski krožnik. Zaradi skromnih ostankov natančnejše razločevanje ni bilo vselej zanesljivo, kar velja zlasti za določanje premera ustij, ki je pomembno za opredelitve skled in skodel.

Zaporedja zvrsti posod po najdiščih so naslednja:¹⁴

lonci, lončki	72 %	skleda, skodele	12 %	trinožniki	8 %	pokrovi	8 %
Sp. Grušovje	83 %	Brinjeva gora	17 %	Sl. Bistrica L.	17 %	Sp. Nova vas	14 %
Velenik	76 %	Velenik	9 %	Sp. Nova vas	13 %	Brinjeva gora	9 %
Sl. Bistrica B.	74 %	Sp. Grušovje	7 %	Sl. Bistrica B.	9 %	Sl. Bistrica B.	9 %
Sl. Bistrica L.	72 %	Sl. Bistrica B.	6 %	Brinjeva gora	6 %	Sl. Bistrica L.	6 %
Sp. Nova vas	72 %	Sl. Bistrica L.	4 %	Velenik	6 %	Velenik	5 %
Brinjeva gora	68 %	Sp. Nova vas	1 %	Sp. Grušovje	5 %	Sp. Grušovje	5 %

Količinska razvrstitev po najdiščih kaže nekaj posebnosti. Tako npr. izstopa večji odstotek skled in skodel na Brinjevi gori, ki ima hkrati najnižji odstotek, — dve tretjini, — loncev. Ker gre pri skledah in skodelah v glavnem za namizno posodje, bi to opozarjalo na način prehrane v tem naselju, ki ima od vseh drugih povsem drugačen značaj.¹⁵ Upoštevati pa je treba še to, da je bilo na Brinjevi gori izredno malo uvoženega

boljšega posodja, pri katerem imajo npr. v Spodnji Novi vasi ravno skodele največji delež, saj gre tam na obcestni postojanki bržkone tudi za drugačno strežbo hrane. Največji in prevladujoč odstotek pokrovov v Spodnji Novi vasi manj preseneča, ker se da, podobno kot na Brinjevi gori ali v Slovenski Bistrici uskladiti s številčnostjo loncev in trinožnikov, ki so jim bili namenjeni. Pravzaprav je povsod tod, še zlasti pa v Spodnjem Grušovju in Veleniku, pokrovov razmeroma malo. Na teh dveh najdiščih je malo tudi trinožnikov, kar preseneča zlasti v Spodnjem Grušovju glede na večji pomen (mansio ?) tega kraja. Po drugi strani pa je zanimiv visok odstotek teh posod ob Ložnici v Slovenski Bistrici, ki je pri drugih zvrsteh posodja v tej razpredelnici pretežno bolj pri dnu.

Glina s primesmi

O peskanju gline smo s preprostim opazovanjem prelomov dobili tole podobo:

močno peščeno 15 %	srednje peščeno 69 %	drobno peščeno 11 %	komaj peščeno 5 %
Brinjeva gora 23 %	Sp. Nova vas 84 %	Sl. Bistrica L. 28 %	Velenik 26 %
Sp. Grušovje 17 %	Sl. Bistrica B. 74 %	Sp. Grušovje 15 %	Sl. Bistrica B. 11 %
Sp. Nova vas 6 %	Sp. Grušovje 68 %	Sl. Bistrica B. 13 %	Sp. Nova vas 9 %
Velenik 4 %	Brinjeva gora 67 %	Brinjeva gora 10 %	Sl. Bistrica L. 8 %
Sl. Bistrica L. 4 %	Velenik 65 %	Velenik 5 %	
Sl. Bistrica B. 2 %	Sl. Bistrica L. 60 %	Sp. Nova vas 1 %	

Več kot tričetrť posod s teh najdišč je bilo po poprečni oceni izdelano iz izrazito peščene gline, pri čemer ta količina v Spodnji Novi vasi in na Brinjevi gori dosega 90 %. Najmanj, a še vedno dve tretjini, je bilo takih posod ob Ložnici v Slovenski Bistrici ter še v Veleniku, ki ima hkrati največ primerov komaj še peščene gline. Dokler ne moremo s podrobno zanesljivostjo razločiti domačih krajevnih izdelkov od tistih z drugih lončarskih delavnic, nam ti podatki le približno odsevajo stanje gline v posameznih krajih ali pa še to ne. Morali bi namreč imeti na voljo analize okoliških glin, da bi hkrati lahko ugotavljali, v kakšnih razmerjih so bile peščene primesi, — tu zdrobljen kremenec in apnenec, — primešane glineni snovi.¹⁶ Zato ob tu potrjeni, a sicer že splošno znani ugotovitvi, da so za izdelavo grobe hišne lončenine uporabljali bolj ali manj izrazito peskano glino, lahko le opozorimo na nekatere krajevne posebnosti, ki pa jih ne moremo povsem razložiti. Tako npr. izhaja izrazita peščenost številnih brinjegorskih posod iz gostih primesi kremenca in apnenca, od katerih je zadnji tam hkrati, — celo površinsko, — talna kamenina. Ta vrsta primesi je opazna tudi pri posodah iz Spodnjega Grušovja, ki leži na povsem drugačnih tleh in po obliki posod ne kaže, da se je kaj prida oskrbovalo z brinjegorskimi lončarskimi izdelki.¹⁷ Nasprotno pa je delež posod iz močno z apnencem mešane gline na drugih najdiščinah zaradi pogostne luknjičavosti neposredno komaj opazen. Tu izstopa predvsem večji odstotek le skromno s peskom mešane gline v Veleniku, ki se ob tamkajšnji lončenini dokaj slabe kakovosti, ki je očitno domač izdelek, da razložiti z uporabo manj peskane gline. Čeprav luknjičavost gline tu daleč prevladuje pa v prelomih sten vendarle ni bilo opaziti zanesljivih ostankov apnenca, ki bi naj bil pomembna utrjevalna primes.¹⁸ Visok odstotek izrazito peskane gline v Spodnji Novi vasi sicer ni močno različen od tistega v Spodnjem Grušovju, vendar pa z večjim številom posod, v katerih se je ohranil kremenec in ki ustrezajo večjemu deležu dokaj grobe lončenine, pove vsaj to,

da so tu takih izdelkov manj kupovali drugod, kolikor seveda ne gre za različnosti gline že v časovnem smislu.¹⁹

Pri opazovanju sestava gline se je treba brez mineraloških analiz omejiti le na nekaj opozoril, ki dajejo le začasne statistične podatke:

kremenec	apnenec	19 %	oboje ?	11 %	staljeno	47 %
Sp. Nova vas 36 %	Brinjeva gora 37 %	Brinjeva gora 22 %	Sl. Bistrica L. 100 %		Velenik 92 %	
Brinjeva gora 35 %	Sp. Grušovje 12 %	Sl. Bistrica B. 1 %	Sl. Bistrica B. 88 %		Sp. Grušovje 79 %	
Sp. Grušovje 9 %	Sl. Bistrica B. 3 %		Sp. Nova vas 64 %		Brinjeva gora 6 %	
Velenik 8 %						
Sl. Bistrica B. 8 %						

Ker še ne vemo, ali gre pri luknjičavih stenah samo za staljen apnenec ali kremenec ali pa tudi za druge primesi, nam resnično razmerje med uporabljenim zdrobljenim kremenecem in apnencem ostaja neznano. Najbrž pa le smemo dodatne odstotke apnenca iskati pri vzorcih s staljeno kamenino, tako da bi smeli oceniti uporabo apnenca vsaj pri dobri polovici posod. Na Brinjevi gori in v Spodnji Novi vasi je uporaba kremenca posebno očitna, medtem ko ga v lončenini iz Ložnice v Slovenski Bistrici in v Veleniku skoraj ni bilo. Nizek odstotek med posodjem pri stavbah v Slovenski Bistrici izvira morebiti iz močnejšega žganja teh posod (v obrtniških lončarskih pečeh izven kraja?), podobno pa se zdi tudi za Spodnje Grušovje.

Do večje jasnosti bo mogoče priti šele z načrtnim raziskovanjem sestave gline. Dokler to ne bo mogoče, se moramo zadovoljiti z mikroskopskimi pregledi redkih izbranih vzorcev, kar nam za sedaj omogoča poleg opazovanja kremenca in apnenca spoznavanje še drugih mineralov v glini teh posod.²⁰ Sedanjih ocen teh vzorcev najbrž ne smemo posploševati na vse gradivo, ker je tudi časovno različno, a nekaj podatkov tako vendarle imamo.

Kot že omenjeno, je močno z apnencem in kremenecem mešane gline v posodah na Brinjevi gori v nerazpadli obliki kar 93 %. Gre večinoma za temno žgane črepinje, ki so v prelomih nasičene s pretežno 0,5—1 mm velikimi zrnci obeh kamnin v približno enakem razmerju.²¹ Ker je luknjičava le površina, ne pa notranjost, je to znak, da posod niso žgali pri posebno veliki vročini, saj so »kalcitna zrnca večinoma še povsem sveža in le redka imajo slabo korodirano površino«. ²² Kljub temu pa kažejo črepinje, da so bile posode razmeroma dovolj trdne, po videzu nič manj od tistih z drugih najdišč, ki imajo povsem luknjičave stene. Tu in na večini drugih podpohorskih najdišč so v glini nekateri težki minerali, ki so značilni za pohorske kamenine: rogovača, disten, granat in — sicer bolj splošno razširjen — cirkon. Čeprav je enake minerale prinašala tudi Drava iz Centralnih Alp je glede na krajevne prilike na Brinjevi gori pač očitno, da imamo tu vsaj v večini primerov opravka z domačo glino. Manj zanesljiva bi bila po glini opredelitev povesod na najdiščih ob rimski cesti, vendar je tam na voljo nekaj tipoloških značilnosti, ki pomagajo razločevati domačo lončenino od uvožene, npr. poetovijske.

Delež nestaljenih kamnin v glini posod iz Spodnjega Grušovja je sicer malenkosten, po razmerju kremenca in apnenca pa je še podoben tistemu na Brinjevi gori. Na drugo

poreklo kaže tu vzorec svetlo sivo pečene posode iz gline »brez večjih zrn, goste, plastovite, s 30 % in več kremenca, glinencev in sljude, s težkimi minerali, značilnimi za to področje in z drobci gline, še bogatimi z organskimi snovmi«. Posode iz podobne gline so se našle tudi v Slovenski Bistrici in kažejo po svoji skrbnejši izdelavi, da so očitno izdelek tujih obrtnih delavnic. S tem se tudi v Spodnjem Grušovju kaže odprtost mimo tekočim trgovskim tokovom, ki jim je ostala Brinjeva gora do konca precej odmaknjena.

Čeprav na podobni legi ob rimski cesti pa imajo črepinje iz Ložnice pri Slovenski Bistrici nekoliko svojstven značaj. So namreč skoraj brez značilnih težkih mineralov ter so v celoti tolikanj luknjičave, da jim je težko določiti pglavitni kamenini, od katerih pa je zelo malo kremenca in sljude. Zato pa je težkih mineralov obilo v vzhodni Slovenski Bistrici, kjer sta v glini kremenec in sljuda včasih tudi v večjih zrnih. To večinoma velja tudi za posode iz Spodnje Nove vasi, kjer je odstotek ohranjenih kremenčevih zrn enak tistemu z Brinjeve gore, a pripada tokrat povsem očitno uvoženemu posodju iz Poetovione. Čeprav je v pregledanem vzorcu obilo težkih mineralov, tej glini po tipoloških primerjavah in očitno tuji sestavi gline ne moremo pripisovati pohorskega, temveč prej obdravsko poreklo.²³

Sodeč po pregledanih vzorcih je tudi glina veleniških posod raznolika, saj količina kremenca, ki se je ohranil v desetini primerov, niha od »veliko vidnih kremenovih zrn« do »manj od 5 % kremenca v izredno majhnih zrnih«. Za najdišča vzhodno od Spodnjega Grušovja je značilno, da v glini ni ohranjenega apnenca, zato se tudi njegova dejanska količina skriva v luknjičavih črepinjah, kjer ga s preprostim opazovanjem ni bilo mogoče določiti.

Po stanju gline se torej Brinjeva gora loči od drugih nižinskih najdišč z velikim odstotkom ohranjenih kremenčevih in apnenčevih zrn, ki so si na videz v ravnotežju. Drugod je večja vročina ob žganju posod sledove apnenca močno zabrisala, kremenec pa se je ohranil večinoma le v desetini primerov. Za brinjegorske najdbe ni vselej jasno, ali gre pri apnencu za namerno primes ali za naravni delež v glini na apnenčastih tleh, čeprav prva možnost najbrž odločno prevladuje. To velja gotovo tudi za apnenec v glini z drugih najdišč, saj se tudi drugod pojavlja v različnih oblikah.²⁴ Še zlasti pa je kremenec povsod razširjen, bodisi kot naravna sestavina v glini, bodisi kot pesek iz tekočih voda in je bil v peščeni ali zdrobljeni obliki uporabljen kot pustilo že od rane prazgodovine dalje.²⁵ Njegov pojav v grobi hišni lončenini od rane do pozne antike torej ni nekaj izjemnega, niti tedaj ko gre za izredno peščeno glino in ne tedaj, ko so v njej tudi do pol centimetra debela zrna.²⁶ Na naših najdiščih se pojavlja v obeh oblikah, čeprav ju nismo posebej razločevali.²⁷

Drugih primesi v glini, razen tu in tam drobcev zdrobljenih črepinj, ki so jih pridajali glini tudi že v poprejšnjih dobah, ni bilo opaziti. Možno je, da velika luknjičavost nekaterih črepinj izhaja deloma tudi od organskih primesi v slabo prečiščeni glini, kot je bilo to tu in tam opaženo ponekod drugod.²⁸

Po svojem sestavu se glina grobe hišne lončenine jasno loči od prečiščene gline sivih srednje- in deloma še poznolatskih posod. Čeprav je uporaba peska oziroma kremenca že prastara pa se groba hišna lončenina navezuje nanjo šele prek poznolatskih vedrastih loncev, ki so jih (poleg tistih iz grafitne) izdelovali tudi iz »peščene gline«. ²⁹ Kot tam gre tudi tu za grobo vrsto posodja, ki se tako že po tem ostro loči od tistega dela provincialne uporabne lončenine, ki posnema italske vzore po obliki in glini.³⁰ Vzporedno z njo traja vse antično obdobje do tistih časov, ko se pričinja po-

Najdišča Fundorte	Vrste posod Gefäßarten									Peščeno Mit Sand gemagert			Pustila Magerungsmittel				Sljuda Glimmer			Sledovi izdelave znotraj posod Arbeitsspuren in Gefässinneren					Oblika dna Bodenform		Posebnosti dna Bodenmerkmale			Debelina sten Wanddicke			Trdnost sten Wandstärke		Stanje površine Oberflächenzustand			Luknjičavost sten Wandporosität			Barva zunanje površine Farbe der Aussenfläche			Barva notranje površine Farbe der Innenfläche			Barva prelomne stene Farbe des Wandbruchs			Posebnosti preloma Bruchmerkmale				Lise in prevleke na stenah posod Flecke und Überzüge an Gefässwänden						Okrasje Verzierung																																				
	Skupno število Gesamtzahl	veliki lonci Vorratsgefäße	lonci Töpfe	lončki (čase) Töpfchen (Becher)	sklede Schüsseln	skodelice Schalen	trinožniki Dreifusgefäße	pokrtni Deckel	vrči Krüge	drugo Sonstiges	močno stark	zmergo mäßig	komaj kaum	kremenec Quarzit	apnenec Kalzit	obojč? beides	samo ostanke nur Überbleibsel im Brand zersetz	minogo, debelozrnato viel grobkörnig	drobnozrnato, do 1 mm feinkörnig, bis 1 mm	praškasta feinpulverig	brez? ohne?	sledovi prstov Fingerspuren	sledovi orodja Gerätsuren	prsti in poteze Finger und Kammstrich	glavničaste poteze Kammstriche	zlebiči Rillen	raze Ritze	poteze na dnu Kammstrich am Boden	narebreno dno gerippter Boden	ravno, gladko eben, glatt	vohlo, gladko konkav, glatt	ravno, z robom eben, mit Randring	vohlo, z robom konkav, mit Randring	tanjše od sten dünner als Wände	debelejše od sten dicker als Wände	z vglobljenimi znaki mit vertiefen Zeichen	s plastičnimi znaki mit erhabenen Zeichen	z zlebičastimi ertami mit Riefenlinien	3-6 mm	6-10 mm	10-15 mm	zelo trde sehr hart	trde hart	kričke in drobljive spröde und bröckelig	gladka glatt	komaj hrapava kaum rauh	hrapava rauh	peščeno hrapava sandig rauh	voščeno gladka wächsern glatt	gosta dicht	zmerza mäßig	skromna bescheiden	nič keine	rdeče rjava rötlich braun	rjava braun	svetlo rjava hell braun	sivo rjava graulich braun	siva grau	temno siva dunkel grau	svetlo siva hell grau	rdeče rjava rötlich braun	rjava braun	svetlo rjava hell braun	siva rjava graulich braun	siva grau	temno siva dunkel grau	svetlo siva hell grau	rdeče rjava rötlich braun	rjava braun	svetlo in sivo rjava hell und graulich braun	siva grau	temno siva in črna dunkel grau, schwarz	svetlo siva hell grau	dvobarvno zweifärbig	trakasta obrobja bandförmige Ränder	listasta obrobja blattförmige Ränder	obrobje le zunaj nur Aussenrand	obrobje le znotraj nur Innenrand	obojeustransko lisasto beiderseits gefleckt	lise le zunaj nur aussen gefleckt	lise le znotraj nur innen gefleckt	obojeustransko pošrnjeno beiderseits geschwärzt	pošrnjeno le zunaj nur aussen geschwärzt	pošrnjeno le znotraj nur innen geschwärzt	na obeh straneh beiderseits	le zunaj nur aussen	le znotraj nur innen	vemen rob dunkler Rand	razjedena površina zerfressene Oberfläche	samo glavničaste erte nur Kammstriche	drugi enočeni motivi eingliedrige Motive	dvočleni motivi zweigliedrige Motive	tročleni motivi dreigliedrige Motive	štirčleni motivi viergliedrige Motive		
Brinjeva gora (izkopavanje 1953., Grabungsjahr 1953)	450	2	286	16	44	36	26	39	.	1	103	346	1	159	158	105	12	16	2	51	388	9	17	3	4	59	12	43	9	5	25	16	25	4	6	.	2	.	8	68	328	51	88	357	5	171	207	59	1	12	122	185	65	78	29	28	161	121	29	79	6	19	23	142	141	47	71	7	7	15	43	28	327	4	26	233	72	45	36	4	11	12	.	.	.	.	113	87	52	17	9	94	65	31	6	2
Spodnje Grušovje	131	3	98	10	.	7	6	6	.	1	23	108	.	12	15	.	6	98	1	20	110	.	13	3	1	29	6	.	.	1	12	1	3	3	1	1	.	.	.	.	32	77	21	2	128	1	101	28	.	2	.	.	91	30	10	27	2	33	41	22	4	2	20	1	41	36	25	6	2	1	11	10	8	97	1	3	36	20	3	1	7	4	7	10	8	6	12	39	22	10	.	44	9	15	.	1
Slovenska Bistrica L. (ob Ložnici)	53	1	35	2	1	1	9	3	.	1	2	47	4	.	.	.	2	51	1	4	48	.	4	1	.	3	.	.	.	.	4	6	1	2	6	2	.	.	.	.	2	42	9	1	52	.	39	14	.	.	.	1	44	8	.	8	.	31	6	2	5	1	1	4	21	5	4	15	3	.	8	5	.	30	.	10	5	1	1	.	.	4	2	.	.	2	.	10	3	3	2	12	7	2	.	.
Slovenska Bistrica ABCC (ob Bistrici)	168	3	109	6	9	4	18	15	4	.	4	146	18	16	.	2	16	134	18	32	117	1	16	2	.	21	10	.	.	.	16	8	1	1	6	2	.	.	.	.	39	101	28	11	155	2	101	33	26	4	4	12	90	47	19	47	5	63	28	7	14	4	31	7	63	29	4	23	11	5	25	13	5	110	3	7	64	10	12	10	3	3	10	13	40	26	8	6	52	23	16	1	.			
Spodnja Nova vas	80	4	51	3	.	1	10	11	.	.	5	68	7	29	.	.	5	46	1	16	63	.	18	1	.	3	1	.	.	4	2	.	1	4	.	.	.	.	.	12	56	12	8	62	10	24	28	23	5	.	7	41	12	20	11	6	22	24	4	12	1	2	10	19	18	7	23	1	5	9	3	1	54	1	7	6	1	.	.	4	8	4	.	9	4	1	11	6	5	.	27	4	15	1	.	
Velenik	88	.	65	1	3	5	5	5	.	4	4	62	22	7	.	.	3	78	.	14	74	.	4	.	.	40	.	.	5	.	7	4	1	.	4	.	.	1	.	11	64	10	5	53	30	48	32	8	.	.	7	47	26	8	14	8	43	18	1	3	1	14	9	45	11	.	6	3	5	4	10	3	59	5	2	36	8	4	8	.	11	2	.	1	1	12	16	11	1	21	32	12	3	2	.	
Skupno Ingesamt	970	13	644	38	57	54	74	79	4	7	141	777	52	223	173	107	44	423	23	137	800	10	69	9	5	195	29	43	14	6	68	37	31	11	27	5	2	1	8	164	668	131	115	807	48	484	342	116	12	16	149	498	188	135	136	49	353	238	62	117	15	87	44	331	240	87	144	27	23	72	84	45	677	14	55	380	112	65	55	18	66	41	13	21	23	151	203	120	44	38	261	120	82	10	3	

Tabela 1. Številčni pregled lastnosti grobe hišne lončenine. — Tabelle 1. Zahlenmäßige Übersicht der Eigenschaften der groben Hauskeramik

javljati tanjše posodje z deloma ostro površino.³¹ Enak sestav gline, dalje groba in deloma prostoročna izdelava, a tudi nekatere oblike in okras se pozneje nadaljujejo v zgodnjem srednjem veku, čeprav temu pojavu pri nas še ne poznamo dovolj zanesljivih in kar se da neposrednih povezav.³²

Opazovanje prisotnosti sljude v glini je pokazalo naslednje:

praškasta sljuda 83 %	drobna sljuda 14 %	debelejša sljuda 2 %	brez sljude ? 1 %
Sl. Bistrica L. 90 %	Sp. Nova vas 20 %	Sl. Bistrica B. 10 %	Brinjeva gora 2 %
Brinjeva gora 86 %	Sl. Bistrica B. 18 %	Sl. Bistrica L. 2 %	
Sp. Grušovje 84 %	Velenik 17 %	Sp. Nova vas 1 %	
Velenik 83 %	Sp. Grušovje 15 %	Sp. Grušovje 1 %	
Sp. Nova vas 79 %	Brinjeva gora 12 %		
Sl. Bistrica B. 72 %	Sl. Bistrica L. 8 %		

Na vseh najdiščih torej v največji meri prevladuje glina z najmanjšimi drobcji sljude, ki je včasih komaj opazna kot drobno iskrenje. Tudi naslednja mnogo manjša skupina pravzaprav samo pomnožuje primere z najdrobnejšimi delci, saj so tu drobcji do premera 1 mm prisotni le v redkem številu. Večji drobcji do 2 mm premera in več pa so izjemni in se komaj pojavljajo le na nekaterih najdiščih. Glino navidez povsem brez sljude je bilo opaziti predvsem na Brinjevi gori.

Praktičen pomen tega pregledovanja bi bil večji, če bi poznali raznolike prisotnosti sljude v glinah najbližjih ležišč in bi tu opazovano lončenino lahko primerjali z njimi. Tako pa lahko sklepamo kaj nedokončnega predvsem po skrajnostih, ki se v tem pregledu pojavljajo. Lončenina na Brinjevi gori je bila zanesljivo v največji meri izdelana iz domače gline, torej iz ležišč v skalnih škrbinah tega apnenčastega grebena.³³ Sestav sljudnih delcev v njej pa v prvih dveh skupinah ni tako stoodstoten kot npr. v Spodnjem Grušovju ali Veleniku. Močno enotni skupni odstotki prvih dveh skupin, 98 do 100 %, — na vseh najdiščih opozarjajo na precejšnjo enovitost plasti gline v vsem podpohorskem okolišu, čeprav so razmere geoloških sestavin tal in oblike površin med njimi precej različne. Pojavi debelejših zrnec sljude v okolišu Slovenske Bistrice so zato nekoliko izjemni, vendar bi jih lahko razložili le, če bi poznali sestav gline na ležiščih ob Bistrici oziroma če bi vedeli, kje so bile izdelane posode s tako sljudo.³⁴ Tako vse-splošni pojav sljudnih delcev v glini nazadnje postavlja pod vprašaj tiste primere, ko v črepinjah posod sljude, — brez mikroskopskega preverjanja, — ni bilo videti.³⁵

Prav ta splošen pojav in prevladovanje najdrobnejše sljude govoriča proti temu, da bi bili pridajali to primes, ki »krepí mehanično čvrstost, zmanjšuje poroznost, zvišuje obstojnost ob menjavah temperature ter krepí prevodnost toplotex.«³⁶ Za najfinejše drobce prvih dveh skupin je bržkone povsem jasno, da niso umetna primes, temveč že naravna sestavina različnih glin, s tem pa nam za namerno dodajanje teoretično ostajajo samo skromni odstotki bolj grobozrnate sljude v okolišu Slovenske Bistrice.³⁷

Izdelava

Medtem ko priprava različno mešane gline za izdelavo grobe hišne lončenine ni kakšna posebnost tega obdobja, saj so za podobno posodje že poprej in pozneje uporabljali pečene glinaste zmesi pa se tudi izdelovanje posodja ujema s tedanjimi razvoj-

nimi potmi lončarstva. Ker pri tu obravnavanih vzorcih razpolagamo z gradivom od 1. do 4. stoletja, je treba seveda upoštevati tudi različne razmere tako po krajih kot po obdobjih, kolikor jih pač po ostankih lončenine lahko izsledimo. Pri zgodnejši lončenini, ki se nam v gradivu kaže najizrazitejše le v Spodnji Novi vasi, prihaja do izraza še ročno oblikovanje posod, ki so mu na preprostem vretenu le dodelali oblike. Kako je bilo s takim postopkom ob uvajanju vretena pri Keltih nekaj stoletij poprej, je manj znano, zato pa so se s podobnim pogosteje ukvarjali preučevalci zgodnje srednjeveške lončenine.³⁸ Ker so nekateri tehnološki postopki bili v več obdobjih enaki, bi smeli tudi v naših primerih domnevati, da s preprostim ročnim vretenom ni bilo mogoče izdelati cele, zlasti večje, posode, zato so očitno tudi v antiki podeželski lončarji prostoročno izdelano posodo na vretenu zlasti v vrhnjem delu še do kraja izoblikovali.³⁹ Tako nam sledovi navpičnih potez s prsti na notranjih stenah od dna navzgor pri petini vseh posod kažejo, kako sta bila dno in ostenje oblikovana z roko še na prazgodovinski način, medtem ko imamo v vrhnjem delu in predvsem na robu ustja skoraj vselej sledove obdelave na vretenu (**T. 2: 2—3**).⁴⁰ O tem pričajo vodoravne poteze glavničastih črt in žlebičev, včasih pa tudi še drugačne drobne vodoravne raze. Take poteze so pri mnogih loncih vidne po vsej površini trupa skoraj do dna in imajo zato hkrati tudi okrasni pomen, čeprav niso bile vselej samo v ta namen nanešene na posodo.⁴¹ Dodelavo na vretenu dokazujejo take poteze tudi v notranjosti posod, ne le v gornjem delu, kjer so najčesče, temveč tudi pogosto precej nižje, kjer včasih potekajo prek navpičnih, od prstov izoblikovanih žlebičev.⁴² Le redko pa so vidne poteze s prsti tudi na notranji strani vratu, tudi kadar je bil videti izvihan rob povsem izoblikovan le s prosto roko.⁴³

Pri tako izdelanih loncih iz Spodnje Nove vasi je včasih jasneje vidno, kako so sestavljali posamezne dele posod, zlasti dno, a tudi izvihan rob, k ostenju.⁴⁴ Ker se opisani primeri tičejo predvsem najdb s tega najdišča, gre bržkone za domačega lončarja, ki se je šele prilagajal vrtenju posod, svoje izdelke pa je s pokončnimi glavničastimi črtami krasil še na poznolatenski način.⁴⁵ Tudi na nekaterih črepinjah z izrazitejšimi potezami vrtenja so na notranji strani še vodoravne poteze nekega topega orodja.⁴⁶ Pred nami je torej zanimiva dvojnost: nenavadno groba in deloma prostoročno izdelana domača lončenina ter dokaj visok odstotek uvoženega boljšega posodja.⁴⁷ Ob takih domačih posodah je tu mnogo lažje razločiti med doma izdelano in od drugod (iz Poetovione?) uvoženo grobo hišno lončenino, navadno izdelano tudi iz drugačne (bolj pečene) gline.⁴⁸

Bistveno drugačno je trenutno videti stanje na Brinjevi gori, kjer takih primerov med doslej pregledanim gradivom ni več kot 4 0/0, čeprav imamo tu izrazito domače lončarstvo.⁴⁹ Vzrok temu je najbrž že latenska tradicija tudi v načinu izdelave posodja, verjetno pa tudi razvitejše (obrtno) lončarstvo poznejšega časa, ki je morebiti do neke mere izdelovalo posodje tudi za okoliška naselja. Med dokaj številnimi ostanki antične lončenine je tu ranih najdb, — poleg izrazitih poznolatenskih, — doslej le malo, ali pa se zaradi boljše izdelave skrivajo med drugim gradivom iz poznejšega časa.⁵⁰

Precej primitiven videz kaže tudi lončenina iz Ložnice v Slovenski Bistrici (8 0/0 sledov potez s prsti), a ker tu večinoma ne gre za prav staro, je tudi njen značaj drugačen. Poleg skromnih znakov ročne obdelave gre tu najbrž za neskrbno izdelavo, čeprav so lončarji sicer delali le z vretenom. Ločnica med doma narejenimi in drugod kupljenimi posodami je tu mnogo manj jasna, saj je npr. tudi fragment z žigom NINNIA enak drugim črepinjam, čeprav očitno ne gre za domač izdelek.⁵¹

Podobna lončenina v Veleniku se od poprejšnje razlikuje predvsem po glini, kar izhaja od drugačnih krajevnih prilik. Tudi tu je posodje, — le s kako redko izjemo, — izdelano na vretenu, pri čemer se le pri 5 % vzorcev opazijo skromne poteze z roko ali orodjem.⁵² Že po tipološki oceni pa se zdi, da nekaterih posod niso izdelovali na tem, na videz malo pomembnem kraju, kar bi kljub podobni glini veljalo npr. predvsem za ostanke amfor.⁵³ V nasprotju s sosednjo Spodnjo Novo vasjo pa je tu delež uvoženih boljših posod presenetljivo skromen.⁵⁴

Na obeh pomembnejših najdiščih ob rimski cesti, v Slovenski Bistrici in Spodnjem Grušovju, so razmere videti spet drugačne. Med gradivom iz 2.—4. stoletja je v Slovenski Bistrici sicer 10 % fragmentov, kjer je znotraj videti navpične poteze s prsti, a pri tem kaže sicer na zunaj skrbno izdelana posoda le nedosledno izdelavo. To bi si tu lahko razložili kot izdelek domačega lončarja oziroma, — ali hkrati? — kot izraz zgodnejšega časa.⁵⁵ Pretežni del lončenine pa je skrbno izdelan, tako da se dá težko opredeljevati, kaj je bilo pripeljanega od drugod. Tudi pogosti lonci z značilnim odebelenim profilom roba ustja med seboj niso toliko različni, da bi lahko med njimi razločili tako domače kot brinjegorske ali poetovijske izdelke.⁵⁶ Tudi v Spodnjem Grušovju, ki je videti časovno enovitejše, se v 10 % primerov pojavljajo poteze s prsti v notranjosti sicer vrtenih posod.⁵⁷ Čeprav smemo tu misliti tudi na delež posodja z Brinjeve gore, gre tu prav tako za domače izdelke kot za posode, ki so bile morebiti nabavljene še kod drugod.⁵⁸

Poleg loncev so bili nekajkratni prostoročno izdelani tudi pokrovi (T. 2: 1, 4), čeprav ne moremo presoditi ali samo v zgodnejšem času.⁵⁹ Vselej pa gre za vrtene izdelke pri skledah, skodelah in trinožnikih, pri katerih bi zaradi ozko omejenih tipoloških posebnosti pri večini smeli misliti tudi na krajevno izdelovanje na Brinjevi gori. Vreteno, ki so ga v teku antike uporabljali, je bilo očitno že tolikanj izpopolnjeno, da so na njem izdelovali tudi večje posode, kjer je bilo razmeroma tanke stene mogoče izoblikovati le s hitrim vrtenjem.⁶⁰

Sicer o vretenu domačih lončarjev ne vemo nič konkretnega. Posredno bi lahko o njem sklepali po dneh posod, — predvsem loncev, — ki so, kot pozneje v zgodnjem srednjem veku, bili verjetno včasih položeni na posebno podlago.⁶¹

gladka dna: 98 = 68 %				dna z robovi: 46 = 32 %			
ravna: 64 = 44 %		vbokla 34 = 24 %		ravna: 33 = 23 %		vbokla: 13 = 9 %	
Sp. Grušovje	63 %	Sl. Bistrica L.	46 %	Brinjeva gora	36 %	Sp. Grušovje	16 %
Sl. Bistrica B.	61 %	Velenik	33 %	Sp. Grušovje	16 %	Sl. Bistrica L.	15 %
Velenik	59 %	Sl. Bistrica B.	31 %	Sl. Bistrica L.	8 %	Sp. Nova vas	14 %
Sp. Nova vas	57 %	Sp. Nova vas	29 %	Velenik	8 %	Brinjeva gora	5 %
Brinjeva gora	36 %	Brinjeva gora	23 %	Sl. Bistrica B.	4 %	Sl. Bistrica B.	4 %
Sl. Bistrica L.	31 %	Sp. Grušovje	5 %				

Gladka ravna dna prevladujejo na večini najdišč in verjetno tudi v vseh dobah. Sorazmerno največ (neizravno) vboklih dnov je bilo ob Ložnici v Slovenski Bistrici. Za Spodnje Grušovje in vzhodno Slovensko Bistrico so značilna zlasti gladka ravna dna. Na prvem teh dveh najdišč se je našlo le eno gladko vboklo dno, na drugem pa le po eno z robom. Različici ravnih in vboklih dnov izhajata verjetno od različno oblikovane stojne ploskve na lončarskem vretenu. Če je bila ta namerno vbočena, ne moremo reči,

vsekakor pa ni bistveno, a morebiti niti malo vplivala na postopek izdelave posod ali na njihovo rabo. Na Brinjevi gori, kjer je številčno največ takih najdb, pripadajo razen treh lončkov vse loncem. Različnost dnov se odvija tako le med njimi, ker pa pri teh fragmentih ne poznamo profilov, teh razlik ne moremo jasneje opredeliti.

Dna z robovi, med katerimi je največ ravnih, so prav tako različna. Včasih je bil rob pozneje izravnani in je komaj viden (**T. 4: 3**). Večina jih je danes visokih do 3 mm, nekoliko višji in že izrazito prstanaste oblike pa se posamič pojavljajo le na Brinjevi gori, v Spodnjem Grušovju in ob Ložnici v Slovenski Bistrici. Po večini mnenj naj bi taki robovi nastali ob sesedanju gline čez rob stojne ploščice, ko so posodo oblikovali na vretenu, naj bi pomenilo tudi primitivnejšo izdelavo (**T. 4: 2**).⁶² Kako je bilo s tretjino takih posod pod Pohorjem je težko reči, vsekakor pa je značilno, da so se v Slovenski Bistrici in Spodnji Novi vasi našla le posamična taka dna, podobno kot v Veleniku med poznejšim posodjem.⁶³ Kako je razložiti skoraj polovico takih posod na Brinjevi gori ali tretjino v Spodnjem Grušovju, ostaja za sedaj vprašanje. Različni premeri takih dnov kažejo na različno velike stojne ploskve ali tudi različna vretena, najbrž v širšem časovnem razponu.⁶⁴ Najbrž tudi izrazitih robov niso namerno oblikovali v nekake prstanaste noge.⁶⁵ Tako dno je s tega območja doslej znano le pri lončku iz groba št. 40 v Brezju pod Brinjevo goro in ga zato ocenjujemo kot izjemo.⁶⁶

Na nekaterih dneih brez robov z Brinjeve gore, tako ravnih kot vboklih, so na spodnji strani še vidni krožni pasovi glavničastih črt najrazličnejših oblik z nepravilno oblikovanimi krožnicami (**T. 4: 4, 6**). V tej obliki so nastali pri odrezovanju posode z vretena s pomočjo vrvice, najbrž tudi pri hitro vrtečem se vretenu.⁶⁷ Zanimivo je, da jih na drugih najdiščih ni bilo opaziti, niti v najbližjem Spodnjem Grušovju, niti med dobro izdelanim posodjem v Slovenski Bistrici.

Tako ravna kot vbokla dna so le redko zaglajena, večinoma pa luknjičava in včasih tudi jamičasto neenakomerna. Taka so postala po odstranitvi s plošče lončarskega vretena, včasih pa mogoče tudi šele z obrabo. Tu in tam je videti še druge sledove: različne nepravilne poteze, plitve vbokline na sredini in le izjemoma kak drug znak — pošev vrezan križ na Brinjevi gori in šibek plastičen krog v Veleniku (**T. 4: 1, 5**).⁶⁸ Podobni krogi se najdejo tudi na notranji strani dnov (**T. 3: 4, 6**).

Debelina sten je praviloma v skladu z velikostjo in namembnostjo posod. Izjeme so redke pa še to le v zvezi z dnei, ki se zde včasih prekomerno debela, pogosteje pa v primeri s stenami posod tudi nenavadno tanka.⁶⁹ Na splošno so stene posod debelejše tudi takrat, kadar niso zadosti žgane. Nasprotno pa je med najmlajšo lončenino opaziti skupino posod s tanjšimi, a dovolj trdnimi stenami. Pri takih na Brinjevi gori, a tudi v Slovenski Bistrici, ni vselej jasno, če sploh še pripadajo antiki.⁷⁰

Gledano v profilu, stene posod po večini niso enakomerne debeline. Pod robovi ustij, ki so skoraj vedno odebeljeni in profilirani, je zožen vrat včasih stanjšani, tudi zaradi nažlebljenosti, prehod v rame pa ponekod odebeljen. Enakomerno odebeljena stena sega nato prek oboda k dnu, kjer se v spodnjem delu trupa pogosto zdebela. Prehod v dno pogosto sledi smeri zunanje stene vse do dna, včasih pa notranji klek preskoči in je tako dno ob robovih debelejša.⁷¹ Tako je pri loncih in večinoma tudi pri skledah in skodelah. Trinožniki imajo steno ob robu v starejših primerih stanjšano, pri mlajših pa razširjeno. Pri pokrovih se stena večinoma zdebela proti čepastemu vrhu, mnogo redkeje pa proti robu, kjer je sicer pogosto svitkasto odebeljena.⁷²

Skoro tričetrť loncev ima 6—10 oziroma do 12 mm debele stene, pri slabi petini so tudi stanjšane na 6—4 mm, kar pa je debelejših nad 10 mm, jih pripisujemo že shram-

benim posodam. Stene lončkov so debele 3—6 mm, tako da posodic s prav tankimi stenami med grobo hišno lončenino na podeželju ni. Tudi debelina sten skled se giblje med 6—10 mm, in to najvišjo mejo presega le pri obeh koničnih posodah v Veleniku.⁷³ Nasprotno pa debelina sten skodel niha med 4 in 10 mm, podobno kot pri loncih. Trinožniki imajo pogosto 6—10 mm debele stene, tanjše so redke, debelejšje pa pogostejše, zlasti pri nogah nekaterih večjih posod. Podobno je s pokrovi, zlasti kadar se stena proti vrhu odebeli.

Ročajev groba hišna lončenina v glavnem ne pozna. Pojavljajo se le na tistih redkih posodah, ki v peskani glini posnemajo ali preoblikujejo italske vzore. Tako je pri nekaterih okroglih, 2,8 cm debelih ročajih amfor v Veleniku in Spodnjem Grušovju ter pri domačih vrčih s široko odprtino prav tam ter v Slovenski Bistrici.⁷⁴ Povsem nenavadna izjema je le droben trakast ročaj ob robu (trinožne ?) skodele v Spodnjem Grušovju. Ni pa povsem gotovo, če je antična tista izrazito porozna posoda z Brinjeve gore, ki ima prazgodovinskim podobna uhljata držaja, saj je izdelana povsem pristoročno.⁷⁵

Zunanja površina posod je bila večinoma dobro izravnana, kar je pri vrtenih posodah nastalo že hkrati z izdelavo. Zato imamo sledove okornejšje obdelave z roko le pri redkih posodah, kjer dodelava na vretenu ni vsega zabrisala. Ti se kažejo v Spodnji Novi vasi predvsem na vratu, včasih tudi kot posledica spajanja posebej izdelanega roba ustja z ostenjem.⁷⁶ Podobno neenakomerno izgajeno zunanjo površino kaže tudi kakšen pokrov, zlasti če je bil izdelan pristoročno.⁷⁷

Doslej nismo opazili, da bi bila površini katerekoli zvrsti grobe hišne lončenine posevečena posebna skrb. Pri tem mislimo, npr. na glajenje na sij, zaglajevanje še vlažnih sten na povsem gladko površino ali na nanašanje čiste glinaste plasti na hrapave peščene stene.⁷⁸ Ker tega tudi drugod ni bilo kaj posebno dosti in je danes površina posod zaradi peščenih primesi v glini včasih bolj hrapava, zaradi pogoste luknjičavosti pa tudi ne povsem gladkega videza, jo opisovalci navadno označujejo kot lončenino s hrapavimi stenami (*rauhwandiges Geschirr*).⁷⁹ Ta hrapavost je seveda različna, saj gre pri tem za različne vrste glin, za posodje iz daljšega časovnega razpona ter tudi za posledice dolgega ležanja v različnih vrstah zemlje. Vendar pa se hrapavost te lončenine poudarja v odnosu do boljšega antičnega posodja, izdelanega iz čiste glin, ki je imela stene posebej skrbno izglajene ali prevlečene od tankih barvnih premazov vse do lošča. S tem se torej označuje groba hišna lončenina po njenem videzu oziroma je njena površina ocenjena na pogled. Ob tej splošni oznaki pa z dotikom lahko razločimo kaj različna stanja površine, pri čemer vidimo, da so te posode vendarle še dokaj gladke. Različnosti pri tem izhajajo ne le od vrste glin ali načina žganja, temveč tudi od časovnih sprememb, ki so nastale med 1. in 5. stoletjem.⁸⁰

Pri ocenjevanju površine črepij glede na dotik smo najdbe razporedili v štiri skupine, med katerimi pa ni vselej jasne razmejitev:

gladko	50 %	komaj hrapavo	35 %	hrapavo	12 %	peščeno hrapavo	1 %
Sl. Bistrica B.	86 %	Brinjeva gora	46 %	Sp. Nova vas	29 %	Sp. Nova vas	6 %
Velenik	79 %	Sp. Nova vas	35 %	Brinjeva gora	13 %	Sl. Bistrica B.	2 %
Sp. Grušovje	76 %	Sl. Bistrica L.	26 %	Sl. Bistrica B.	4 %	Sp. Grušovje	2 %
Sl. Bistrica L.	74 %	Sp. Grušovje	22 %	Velenik	3 %		
Brinjeva gora	38 %	Sl. Bistrica B.	7 %				
Sp. Nova vas	30 %	Velenik	4 %				

A. Barve zunanje površine

svetlo rjava 36 %		sivo rjava 25 %	rdeče rjava 14 %
1.	Sl. Bistrica L. 59 %	Sp. Grušovje 31 %	Sl. Bistrica B. 28 %
2.	Velenik 50 %	Sp. Nova vas 30 %	Sp. Grušovje 21 %
3.	Sl. Bistrica B. 37 %	Brinjeva gora 27 %	Velenik 16 %
4.	Brinjeva gora 36 %	Velenik 20 %	Sl. Bistrica L. 15 %
5.	Sp. Nova vas 28 %	Sl. Bistrica B. 17 %	Sp. Nova vas 14 %
6.	Sp. Grušovje 26 %	Sl. Bistrica L. 11 %	Brinjeva gora 7 %

B. Barve notranje površine

svetlo rjava 34 %		sivo rjava 25 %	rdeče rjava 9 %
1.	Velenik 51 %	Brinjeva gora 31 %	Sl. Bistrica B. 18 %
2.	Sl. Bistrica L. 39 %	Sp. Grušovje 28 %	Velenik 16 %
3.	Sl. Bistrica B. 38 %	Sp. Nova vas 22 %	Sp. Grušovje 15 %
4.	Brinjeva gora 31 %	Sl. Bistrica B. 17 %	Brinjeva gora 4 %
5.	Sp. Grušovje 31 %	Velenik 13 %	Sp. Nova vas 2 %
6.	Sp. Nova vas 24 %	Sl. Bistrica L. 9 %	Sl. Bistrica L. 2 %

C. Barve prelomov

dvobarvna 6 %		svetlo in sivo rjava 9 %	rdeče rjava 2 %
1.	Sl. Bistrica L. 19 %	Velenik 11 %	Sp. Nova vas 6 %
2.	Sp. Nova vas 9 %	Brinjeva gora 10 %	Velenik 6 %
3.	Brinjeva gora 6 %	Sl. Bistrica L. 9 %	Sl. Bistrica B. 3 %
4.	Sl. Bistrica B. 4 %	Sl. Bistrica B. 8 %	Brinjeva gora 2 %
5.	Sp. Grušovje 2 %	Sp. Grušovje 8 %	Sp. Grušovje 1 %
6.	Velenik 2 %	Sp. Nova vas 4 %	

Tabela 2. Količinska razmerja barv sten posod. — *Tabelle 2. Mengenverhältnisse der Farben*

barva preloma	barva zunanje strani	barva notranje strani	vse
temno siva — črna	različne rjave različne rjave različne sive različne sive temno siva	različne rjave različne sive različne rjave različne sive temno siva	428 (44 %) 104 (11 %) 76 (8 %) 26 (3 %) 45 (5 %)
različne rjave	različne rjave različne rjave različne sive različne sive	različne rjave različne sive različne rjave različne sive	130 (13 %) 21 (2 %) 11 (1 %) 16 (2 %)
različne sive	različne rjave in sive	različne rjave in sive	58 (6 %)
dvobarvne			55 (5 %)

Tabela 3. Poglavitne sestave barv prelomov in površin. — *Tabelle 3. Hauptkombinationen der*

rjava	5 %	temno siva	12 %	siva	6 %	svetlo siva	2 %
Velenik	9 %	Brinjeva gora	17 %	Sp. Grušovje	17 %	Sl. Bistrica B.	2 %
Sp. Nova vas	7 %	Sp. Nova vas	15 %	Brinjeva gora	6 %	Sl. Bistrica L.	2 %
Brinjeva gora	6 %	Sl. Bistrica L.	9 %	Sp. Nova vas	5 %	Sp. Grušovje	2 %
Sl. Bistrica B.	3 %	Sl. Bistrica B.	9 %	Sl. Bistrica B.	4 %	Brinjeva gora	1 %
Sp. Grušovje	1 %	Sp. Grušovje	3 %	Sl. Bistrica L.	4 %	Sp. Nova vas	1 %
		Velenik	3 %	Velenik	1 %	Velenik	1 %

rjava	5 %	temno siva	15 %	siva	9 %	svetlo siva	3 %
Sp. Nova vas	13 %	Sp. Nova vas	29 %	Sp. Grušovje	19 %	Sl. Bistrica B.	7 %
Velenik	10 %	Sl. Bistrica L.	28 %	Brinjeva gora	11 %	Sl. Bistrica L.	6 %
Sl. Bistrica L.	8 %	Brinjeva gora	16 %	Sp. Nova vas	9 %	Velenik	3 %
Brinjeva gora	5 %	Sl. Bistrica B.	14 %	Sl. Bistrica L.	8 %	Brinjeva gora	2 %
Sl. Bistrica B.	4 %	Velenik	7 %	Sl. Bistrica B.	2 %	Sp. Grušovje	1 %
Sp. Grušovje	1 %	Sp. Grušovje	5 %			Sp. Nova vas	1 %

rjava	7 %	temno siva	70 %	siva	5 %	svetlo siva	1 %
Sl. Bistrica B.	15 %	Sp. Grušovje	73 %	Brinjeva gora	6 %	Velenik	5 %
Sl. Bistrica L.	15 %	Brinjeva gora	72 %	Sp. Grušovje	6 %	Sl. Bistrica B.	2 %
Sp. Nova vas	11 %	Sp. Nova vas	68 %	Sl. Bistrica B.	3 %	Brinjeva gora	1 %
Sp. Grušovje	9 %	Velenik	68 %	Velenik	3 %	Sp. Nova vas	1 %
Velenik	5 %	Sl. Bistrica B.	65 %	Sp. Nova vas	1 %	Sp. Grušovje	1 %
Brinjeva gora	3 %	Sl. Bistrica L.	57 %				

an den Gefässwänden

Brinjeva gora	Spodnje Grušovje	Slovenska Bistrica		Spodnja Nova vas	Velenik
		L.	B.		
186 (41 %)	66 (51 %)	17 (32 %)	75 (44 %)	34 (43 %)	50 (57 %)
53 (12 %)	11 (8 %)	8 (15 %)	18 (11 %)	9 (12 %)	5 (6 %)
48 (11 %)	15 (12 %)	1 (2 %)	8 (5 %)	1 (1 %)	3 (3 %)
12 (3 %)	5 (4 %)	4 (7 %)	3 (2 %)	2 (2 %)	.
28 (6 %)	.	1 (2 %)	7 (4 %)	8 (10 %)	1 (1 %)
46 (10 %)	14 (11 %)	10 (19 %)	35 (21 %)	6 (8 %)	19 (22 %)
5 (1 %)	4 (3 %)	1 (2 %)	4 (2 %)	7 (9 %)	.
4 (1 %)	2 (1 %)	.	3 (2 %)	2 (2 %)	.
11 (2 %)	2 (1 %)	1 (2 %)	.	2 (2 %)	.
31 (7 %)	9 (7 %)	.	8 (5 %)	2 (2 %)	8 (9 %)
26 (6 %)	3 (2 %)	10 (19 %)	7 (4 %)	7 (9 %)	2 (2 %)

Farben der Wandbrüche und an den Gefässwänden

Opredelelitev črepinj po dotiku temelji tu seveda le na občutju, kar lahko dá ob vsakem preverjanju drugačne podatke. Čeprav menimo, da tudi to ne bi bistveno spremenilo gornjih razmerij, moramo seveda govoriti o njih samo pogojno, ker so se zdele včasih razlike le neznatne.

Največji del posod ima torej še kar gladko površino, ki je niti talna vlaga med dolgim ležanjem v zemlji ni bistveno načela. Popolna prevlada gladkih in komaj hrapavih površin ob Ložnici v Slovenski Bistrici je tod izjemna, podoben visok odstotek v Veleniku pa je le na videz v zvezi z dokaj visokim odstotkom komaj peskane gline. Vzročnega razmerja med obema pojavoma najbrž ni, saj je videti razmerje med izrazito peskano glino in gladko do komaj hrapavo površino na Brinjevi gori (90 : 84) in v Spodnji Novi vasi (91 : 86) že povsem drugačno. Na Brinjevi gori je nekaj črepinj, ki dajejo vtis, da se voščeno svetijo (3 0/0), podobno še v Slovenski Bistrici (1 0/0).⁸¹ Zlasti v Veleniku, posamič pa še drugod, daje nekaj črepinj (14 0/0) občutek »usnjeno« mehke gladkosti, kar je prejšnjemu pojavu blizu. Nasprotno so tudi izrazito hrapave črepinje dokaj redke, najčestše na Brinjevi gori, medtem ko jih npr. v Spodnjem Grušovju in ob Ložnici v Slovenski Bistrici navidez sploh ni.

Vzrokov za izrazito hrapavost, ki je je tukaj, a ne več posod, skupno komaj 13 0/0, je iskati predvsem v sestavi gline in manj v poznejših poškodbah površine. Le pri redkih posodah je bila vrhnja plast tolikanj načeta, da se primešana zrnca, — kolikor so se ob luknjičavih površinah še ohranila, — pod prsti dobro čutijo. Po navadi je ostrejša hrapavost odvisna od zrnatosti kremenčevega peska, ki je pri nekaterih zvečine dobro pečenih posodah jasno občuten. Tu gre za časovno različne pojave, saj je bolj raskava površina npr. v Ptujju značilna za nekatero mlajšo lončenino kot jo najdemo na Brinjevi gori.⁸² V Spodnji Novi vasi so v tej skupini različne posode — lonček, lonci, trinožniki, pokrovi — ki so danes sicer različno hrapavi, vendarle pa dokaj enotni po glini in žganju, tanjših sten in temno sive barve.⁸³ Po obeh lončkih—»pivskih čašah« od tam in iz Slovenske Bistrice, ki sodita v to skupino, lahko ugotovimo, da gre za tuje, tokrat očitno poetovijske izdelke.⁸⁴

Po posebni peščeni zvrsti gline z danes izrazito peščeno hrapavo površino se zlasti v Slovenski Bistrici in Spodnji Novi vasi kot prav tako tuj (poetovijski ?) izdelek kaže nekaj fragmentov posod-loncev od malih do velikih shrambenih posod, a tudi trinožnikov.⁸⁵ Močno peščena glina je tudi obilneje sljudnata, a nikdar porozna. Če ne upoštevamo Ptujja, potem ji je najbolj podobna prav tako svetlejša siva domača lončenina iz osrednjih Slovenskih goric z Osekom kot središčem.⁸⁶ Čeprav izrazitih tipoloških značilnosti pri teh desetih kosih ni, je po profilu trinožnika iz Slovenske Bistrice očitno, da gre za posodje iz 2.—3. stoletja, ki mu bo poreklo, — kolikor ni ptujsko, — šele treba ugotoviti.⁸⁷

Žganje posod

Po izbiri gline in njenih primesi ter oblikovanju posod se nam njihove nadaljnje lastnosti kažejo kot posledica naslednjega postopka — žganja. Od tega so odvisni barva posod zunaj, znotraj in v prelomih, čvrstost sten ter drugi pojavi, npr. predvsem luknjičavost. Medtem ko o barvanju grobe hišne lončenine tudi tu nimamo zadostnih dokazov, bomo okraševanje posod, čeprav so ga opravili že pred žganjem, obravnavali zatom.⁸⁸

Dobrih tričetrt posod je bilo zunaj rjave barve v različnih odtenkih, med katerimi so svetlo in sivo rjavi prevladovali. Temnejši rdeče rjavi (in rdeči) so bili pogostnejši le

na nekaterih najdiščih, rjavi pa so bili sorazmerno najštevilnejši na Brinjevi gori, v Spodnji Novi vasi in Veleniku (**tabela 2 a**). Preostala petina posod je bila sive barve, največkrat temne, izjemoma pa tudi svetle.

Tretjino posod grobe hišne lončenine s teh najdišč smemo po pregledu črepinj oceniti kot izrazito svetlejšo posodje rjavih odtenkov, medtem ko druga četrtnina sivo rjavih loncev sodi k temnejšemu posodju. Rjavi lonci so v Spodnjem Grušovju skoraj vsi rdečkastih odtenkov, kar se manj izrazito, — razen v Spodnji Novi vasi, — ponavlja še na drugih najdiščih. Le v izjemnih primerih, npr. v Slovenski Bistrici, prehaja ta barva že povsem v rdečo.⁸⁹

Tudi število sivih posod občutno niha med najdišči. Nekatere od temnosivih posod bi lahko imenovali že črne, a tudi svetlo sive so zelo redke. Te se sicer pojavljajo na vseh najdiščih, a v več primerih predvsem na Brinjevi gori in v Slovenski Bistrici.⁹⁰ Po zvrsti so te posode v Slovenski Bistrici samo lonci, na Brinjevi gori pa so med njimi še skodela in dva trinožnika.⁹¹

Po barvi notranje površine posod je razmerje v celoti in po najdiščih v glavnem podobno, čeprav pri tem ne gre vselej za iste posode (**tabela 2 b**). Razlike so predvsem v rjavi barvi, ki je v Veleniku, Spodnji Novi vasi in Slovenski Bistrici sedaj številnejša. Tam (ob Ložnici) in v Spodnji Novi vasi skoraj ni posod z rdeče rjavo notranjostjo, v vzhodni Slovenski Bistrici pa je ta nekajkrat rdeča. Pri sivih barvah se je pokazalo, da je temno sivih notranjosti posod na nižinskih najdiščih občutno več. Ponekod je notranjost, zlasti na Brinjevi gori, pogostejša siva, v Veleniku pa tega sploh ni. Prav tako je pogostejša svetlo siva barva notranjosti, predvsem v Slovenski Bistrici in Veleniku.

Podrobnejše primerjanje barv zunanje in notranje površine bi o izdelavi in rabi posod povedalo več, če bi pritegnili še druge podatke, npr. kako se to odraža pri posameznih zvrsteh posod. O postopku in učinkovitosti žganja pa se je mogoče precej natančneje poučiti pravzaprav šele ob podrobnejšem opazovanju barv prelomov, ki so od stopnje žganja najbolj odvisne in niso podlegle poznejšim zunanjim vplivom (**tabela 2 c**).⁹² Najpomembnejše pri tem je, da so barve prelomov v obratnem sorazmerju z barvami obeh površin, pri čemer temno siva oziroma že kar črna prevladujeta. Glina teh posod je bila večinoma nad polovico, v Spodnjem Grušovju in na Brinjevi gori pa celó do tričetrtno primerov temno žgana. Svetlo sivi prelomi so tudi tu izjemno redki in se posamič pojavljajo predvsem v Veleniku in na Brinjevi gori.⁹³ Prelomi rjavih odtenkov v celoti ne dosega niti petine vseh najdb, kar velja za vsa najdišča razen v Slovenski Bistrici, kjer je takih primerov nekoliko več.

K tem osnovnim podatkom je treba dodati še dvoje. Najprej ima 59 % temnosivih oziroma črnih prelomov oba robova ali tudi le enega od njiju večinoma rjave ali svetlo ter rdečkasto rjave barve. Taki robovi so včasih tudi do 3 mm debeli, večinoma pa znaša debelina, ki je včasih na vsaki strani različna, okrog 1 mm. Poleg takih, — trakastih, — robov pa je obrobje v četrtnini primerov že povsem tanko, — listasto, — in zato komaj opazno. Po najdiščih se črepinje s takimi robovi v odstotkih zvrste takole: Brinjeva gora — 68 %, Spodnje Grušovje — 43 %, Slovenska Bistrica **B.** — 44 % in **L.** — 11 %, Velenik — 4 % in Spodnja Nova vas — 8 %.⁹⁴ Včasih ima kakšen prelom obrobji različne barve, zelo poredko pa so obrobja svetlo ali temno siva.⁹⁵

Za postopek in stopnjo žganja so pomembni ne le seštevki, temveč tudi medsebojne sestave barv prelomov in površin. Teh je bilo na Brinjevi gori doslej ugotovljenih 80, v Spodnjem Grušovju 66, v Slovenski Bistrici **L.** 35 in **B.** 81, v Spodnji Novi vasi 44

in v Veleniku 46. Največji del teh sestav različnih barv se pojavlja posamič, zato nudijo nazornejši vpogled v morebitne zakonitosti obarvanja glin med žganjem predvsem najštevilnejše skupine, ki so podane na **tabeli 3**.

Čeprav o postopkih žganja posod grobe hišne lončenine nimamo na voljo drugih primernih opazovanj, moremo tu zbrane podatke soočiti z nekaterimi poprejšnjimi navedbami pri drugih piscih. Tako presojuje rjavo (naravno?) barvo preloma kot posledico nedovoljnega žganja.⁹⁶ Sivi, temno sivi in črni prelomi pomenijo najpogostnejše in v glavnem dobro žganje tako pri prazgodovinskem kot zgodnje srednjeveškem posodju.⁹⁷ Enaki prelomi z drugobarvnimi robovi pa naj bi bili posledica naglega (in kratkega) žganja pri veliki vročini; ko se je ob robovih že izvršila oksidacija, sredica pa je ostala še temnejša.⁹⁸

Primerjave s temi dognanji so za grobo hišno lončenino še ustrezne, saj so tudi to posodje na antičnem podeželju žgali v preprostih pečicah na podoben način.⁹⁹ Drugačne učinke žganja moremo pričakovati predvsem pri posodah, ki so jih izdelali v mestnih lončarskih delavnicah z večjimi pečmi in drugačnimi toplotnimi učinki. Za sedaj nam primerjanje s takih gradivom še ni mogoče, ker ni na voljo ustreznih tehnoloških ocen.¹⁰⁰

Mikroskopsko opazovanje nekaterih vzorcev z naših najdišč je pokazalo, »da so črepinje, ki so skoraj črne, manj pečene, ker so tudi pod mikroskopom glinasti drobci močno temno obarvani, — od organskih snovi, ki so delno karbonizirale, niso pa še razpadle.«¹⁰¹ To potrjuje tudi prisotnost kremenčevih in apnenčevih zrn v glini temno sivo-črno žganih brinjegorskih posod. Predvsem nas ta opozarjajo na zgornjo toplotno mejo, saj se kremenčeva zrna prično spreminjati pri 573⁰ C, medtem ko apnenec CaCO₃ razpade v CaO nekako pri 800⁰ C.¹⁰² Večja učinkovitost žganja se tako odraža v prehodu k drugim barvam prelomov — sivi in rdeči, kar je odvisno tudi od vrste glin ter seveda v stopnji razpada kamnitih primesi. Kar zadeva glino, »v sivih glinah verjetno nastopa fero - železo (Fe²⁺), ki pri žganju oksidira in preide v feri-železo (Fe³⁺), ta pa na splošno obarva kamnine rjavo do rdeče.«¹⁰³ To bi pomenilo, da so nekatere posode iz sive plastovite glin, kjer do tega procesa še ni prišlo, manj pečene, kar bi se dalo preverjati tudi s stopnjo luknjičavosti. Poleg vrste glin imata na barvo žgane glin pomemben vpliv še trajanje žganja in ustreznost stopnja vročine.¹⁰⁴

Pri tu obravnavanih vzorcih s temno sivim-črnim prelomom imata na Brinjevi gori dve tretjini drugobarvna, večinoma rjava obrobja. Ob hkratni dobri ohranjenosti kamnitih zrn obeh zvrsti bi to pomenilo, da so posode pekli ob razmeroma nizki vročini, a zato morebiti dalj časa. Po drugi strani pa ima taka obrobja tudi skoraj polovica posod iz Spodnjega Grušovja, vzhodne Slovenske Bistrice in Velenika, kjer so kamnita zrna že večinoma razpadla, barva prelomov pa ni bistveno drugačna. Na Brinjevi gori je mogoče opazovati različne stopnje tega dogajanja tudi po stanju apnenčevih zrn. Ta so namreč ponekod ohranjena tudi še v rdeče rjavem obrobju, debelem včasih celó do 4 mm, drugod pa so ostala le še v ožjem pasu temno sive oziroma črne sredice, medtem ko je obrobje že luknjičavo.

V Spodnjem Grušovju in Spodnji Novi vasi je med najdbami dobra petina rdečkasto rjavih posod, v Slovenski Bistrici skupno že skoraj polovica, vendar gre pri tem najbrž še vedno prej za spremembe med žganjem kot za posledice morebitnega požara. Očitne sledove ognja v ilovnatih tleh smo opazili le v Veleniku, kjer pa kljub temu ni npr. rdeče prežganih črepinj.¹⁰⁵

Po že omenjeni izdelavi brinjegorskih posod nam tudi njihove stopnje žganja vendarle kažejo srednje dobro kakovost lončenine — dovolj čvrste stene, v 72 % primerov temno žgane ter v tretjini primerov le malo ali nič luknjičave.¹⁰⁶ Le 8 % črepinj ima rjave prelome s podobnimi barvami površin, pri čemer gre za enako čvrste stene, v katerih so se ob običajni površinski luknjičavosti pogosto ohranila apnenčeva zrna.¹⁰⁷ Stopnja žganja je bila torej približno enaka, na drugačno barvo gline pa so morebiti vplivali drugi vzroki, npr. manj organskih snovi in več železa v glini ali pa, sodeč po profilih takih posod, drugačni postopki žganja v poznejšem obdobju. To poslednjo domnevo bi potrjevale tudi najdbe v Spodnjem Grušovju, kjer je razmerje med temno sivo do črno ter rjavo žganimi prelomi podobno (74 % : 19 %). Tudi tu sodi večji del posod z rjavimi prelomi, tokrat, — z izjemo ročaja amfore, — vseskozi luknjičavih sten k mlajšim oblikam.¹⁰⁸

Kot je bilo pričakovati je stanje v Slovenski Bistrici že nekoliko drugačno. Tu sta med najdbami iz Ložnice (z razmerjem 56 % : 24 %) med črepinjami z rjavim prelomom sicer dva primera poznih trinožnikov, vse drugo pa je časovno manj izrazito.¹⁰⁹ Pri stavbah ob Bistrici (z razmerjem 56 % : 30 %) imajo črepinje z rjavimi prelomi tudi po drugačnem (peščenen) sestavu gline poseben značaj in le manjši del izmed njih sodi med najmlajše najdbe.¹¹⁰ V Spodnji Novi vasi (z razmerjem 69 % : 20 %) ima rjave prelome nekaj črepinj zgodnjih loncev iz luknjičave ter nekaj drugih iz močno peščene gline, pri čemer nam stopnjo žganja enkrat nazorno kaže črepinja s tankim pasom temno sive sredice.¹¹¹ Kot že v Slovenski Bistrici ima podobne prelome tudi nekaj nog večjih trinožnikov ter ostanki uvoženega shrambenega lonca.¹¹² V Veleniku (z razmerjem 62 % : 26 %) so med posodami z rjavimi prelomi spet tipološko mlajše oblike loncev, lončkov in skled, a sem sodijo tudi ročaj amfore ter črepinje loncev z valovnico.¹¹³

Najznačilnejši skupni imenovalc posod z rjavimi prelomi so tako najdbe iz poznejšega obdobja, čeprav se tudi tam pojavljajo bolj posamično. Zato pri njih, a zlasti pri vseh drugih, s preprostim opazovanjem ni mogoče zanesljivo razložiti vzrokov za nastanek take barve gline; med katerimi so npr.: sledovi prvotne (naravne?) barve gline ob slabem žganju, z oksidacijo presežena črna barva žganja na rjavo in rdeče rjavo, drugačne primesi v glini doma izdelanih ali drugod nabavljenih posod, novi postopki pri pripravi gline in žganju v drugih obdobjih in podobno.¹¹⁴

Črepinje z dvobarvnimi prelomi se pojavljajo v enajstih različicah, med katerimi so najštevilnejše tiste z rjavo zunanjo in temno sivo — črno notranjo polovico (46 %) ter obratne (29 %). Tu gre očitno za različne stopnje žganja, ki se pojavljajo v vseh obdobjih antike. Največkrat je rjava plast stene, bodisi zunanja ali notranja, tanjša od temno sive — črne, medtem ko so obratni pojavi kar izjemni.¹¹⁵ Ob mnenju, da gre pri tem za neenakomerno žganje posod ter da so (naravno) rjave barve znak šibkega, rdeče rjave pa močnega žganja (z oksidacijo), bi si obe vrsti razporeditve barvnih plasti morebiti lahko razložili že s tem, kako so bile posode položene v peč.¹¹⁶

Plasti raznih barv so nastale verjetno ob različnih temperaturah, saj imajo npr. vzorci z Brinjeve gore skoro vedno ohranjena apnenčeva zrnca, na vseh drugih najdiščih pa prevladujejo (večinoma drobno-) luknjičave črepinje ali pa v Slovenski Bistrici B. včasih tudi peščene. Na Brinjevi gori lahko opazimo tudi nekaj časovnih razlik: zgodnje (latenske) črepinje so v ožjem pasu rjave na zunanji strani, nekatere pozne črepinje z valovnico pa imajo tanjša rjava obrobja le znotraj.¹¹⁷

V drugih posamičnih primerih gre za zveze rjavih ali sivih barvnih odtenkov. Le en prelom je pokazal svetlo sivo (zunanjo) plast, saj je ta barva žganja tudi sicer izjemna.¹¹⁸ Zelo redko se barve površin ujemajo z barvami preloma in zlasti temno sive oziroma črne plasti imajo skoraj vedno svetlejšo rjavo površino.

Od kakovosti glin oziroma njenih primesi ter stopenj žganja je odvisna luknjičavost (poroznost) sten posod, ki se za vse zvrsti kaže takole:

gosto (T. 3: 3) 15 %		zmerno (T. 3: 1) 52 %		skromno (T. 3: 5) 19 %		nič (T. 3: 6) 14 %	
Brinjeva gora	27 %	Sl. Bistrica L.	83 %	Velenik	29 %	Sp. Nova vas	25 %
Sp. Nova vas	9 %	Sp. Grušovje	69 %	Sl. Bistrica B.	28 %	Brinjeva gora	17 %
Velenik	8 %	Sl. Bistrica B.	54 %	Sp. Grušovje	23 %	Sl. Bistrica B.	11 %
Sl. Bistrica B.	7 %	Velenik	54 %	Brinjeva gora	15 %	Velenik	9 %
Sl. Bistrica L.	2 %	Sp. Nova vas	51 %	Sp. Nova vas	15 %	Sp. Grušovje	8 %
		Brinjeva gora	41 %	Sl. Bistrica L.	15 %		

Zmerna in skromnejša luknjičavost površine posod je značilna za skoraj tri četrtine celotne lončenine in tako presega luknjičavost ostenij, ki zajema slabo polovico posod, za polovico. Najmanj, le nekaj čez polovico, je takih posod na Brinjevi gori, kjer pa se razmerje izravna s precej višjim odstotkom gosto luknjičavih sten, čeprav znaša luknjičavost ostenij tu le 7 %. Največ gladkih sten je na Brinjevi gori, kjer se pojavlja izrazito pozna lončenina, v odstotkih pa je na prvem mestu Spodnja Nova vas, kjer je, — med nižinskimi najdišči, — največ posod iz močno peskane (uvožene) lončenine.

Obsegajoč tako dobre štiri petine vseh posod je luknjičavost ena pglavitnih značilnosti grobe hišne lončenine in sicer pri vseh zvrsteh posodja. V nekaterih primerih so zunanje in notranje stene posod precej različno luknjičave, kar najbolje kažejo najdbe iz Spodnjega Grušovja in Brinjeve gore. Na tem najdišču ima petina posod luknjičavo le eno stran, pri čemer je tistih z luknjičavo notranjostjo več od drugih, kar se drugod skoraj ne pojavlja.

Poglavitni vzrok za luknjičavost so, kot znano, primesi, ki pri žganju posod razpadejo. Pri površinski luknjičavosti se to pričenja dogajati že pri sušenju glin, ko se ob različnih stopnjah krčenja sestavnih delov glinaste vezi razrahljajo, izpadanje mineralnih zrn pa se močno poveča ob žganju.¹¹⁹ Do prave podobe tega dogajanja med žganjem bo moč priti šele z mineraloško analizo vzorcev grobe hišne lončenine, kar se pri drugih vrstah posodja že uspešno preizkuša.¹²⁰ Najčešči vzrok luknjičavosti pa je tudi na naših najdiščih primes apnenca, ki, — poleg organskih sestavin, — najprej prične razpadati.¹²¹ Kolikšen je pri tem delež drugih sestavin, npr. v nečisti glini, še ne moremo zanesljivo pojasniti, verjetno pa je manjši kot pri lončenini poprejšnjih dob.¹²² Čeprav se luknjičavost pri grobem posodju pojavlja že v zgodnjih prazgodovinskih obdobjih, je za antiko (in zgodnji srednji vek) še posebej značilna. Neposredni vzroki za njeno nenavadno razširitev ob koncu latenske dobe najbrž še nikjer niso dobro dognani, zato jih tudi tu ne bomo mogli zadovoljivo razložiti.¹²³ Med pozno-latenskimi črepinjami na Brinjevi gori se taka luknjičavost komaj pojavlja, čeprav so bile te posode izdelane iz podobno mešane glin. Na Pošteli npr., kjer so take najdbe izrazitejše, a glina po sestavi drugačna, se luknjičavost pojavlja šele na izrazito antičnih črepinjah.¹²⁴ Nasprotno pa W. Schmid poudarja »luknjičast videz sten«

latenske lončenine v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, čeprav, — kot kaže, — misli s tem tudi na vso ranoantično grobo lončenino tega najdišča.¹²⁵

Luknjičavost te lončenine traja potem v različnih pojavnih oblikah vse do 4. stoletja kot vidimo na našem gradivu iz Spodnjega Grušovja in Brinjeve gore. Ostanke lončenine pri stavbi A v Slovenski Bistrici je bilo premalo, da bi lahko za to obdobje posplošili dejstvo, da tam luknjičavih posod ni bilo.¹²⁶ Zato pa opažamo na Brinjevi gori, da se luknjičavost v manjšem obsegu (na notranjih stenah posod) nadaljuje še na posodah, ki po svoji obliki in okrasu predstavljajo posebno skupino ob koncu antike.¹²⁷ Na podoben način in skupno z nekaterimi drugimi sorodnimi značilnostmi antične grobe hišne lončenine traja luknjičavost še na zgodnje srednjeveških posodah iz grobišč.¹²⁸ Najbrž lahko vidimo v tem nepretrganost tehnoloških postopkov, ki ji šele iščejo zanesljivih povezav.¹²⁹

Po današnji trdoti gline kažejo pregledane črepinje posod precej enovito podobo, saj lahko njihove stene v veliki večini označimo kot trdne. Čeprav neke ostre meje ni, je v dobri desetini primerov opazno, da imamo opravka tudi z zelo trdimi stenami posod, ni pa med njimi takih, ki bi bile zvenceče trde.¹³⁰ Po številčnosti in razmerjih prednjači pri teh črepinjah Brinjeva gora, kjer gre največkrat za lonce, v precej manjši meri pa še za skledе, trinožne in navadne skodele ter pokrove. Skupna lastnost zelo trdega brinjegorskega posodja je s kremencem mešana temno sivo žgana glina, ki ostenij nima luknjičavih, površino pa le v polovici primerov.

Nekaj več takih črepinj je bilo še v Slovenski Bistrici, Spodnji Novi vasi in tudi Veleniku. Tukaj imajo iste lastnosti, le da so ob močno luknjičavo žganem posodju videti bolj izjemne.¹³¹ Nekoliko manj velja to za Spodnjo Novo vas, kjer je ta del lončenine videti kot izrazitejši (uvoženi) tujek med sicer grobo domačo posodo, elasti npr. edino tu najden shrambeni lonec.¹³² Prav tako sodijo k tujim izdelkom enako izdelani trinožniki in nekateri pokrovi.¹³³ Iste lastnosti zelo trdih posod imajo torej na Brinjevi gori in na nižinskih najdiščih različno poreklo.

V Veleniku, v manjši meri v Spodnji Novi vasi in posamič še ponekod drugod je bilo tudi nekaj črepinj posod, katerih stene so krhke ali drobljive. V Veleniku je obojih kar tretjina, in sicer izključno loncev, kakršni so se našli tudi v Spodnji Novi vasi. Od drugih zvrsti so bili vmes še skledi, skodela, lonček in trinožnik.¹³⁴ Kakih posebnosti glede peskovitosti in luknjičavosti med njimi ni bilo opaziti, žganih pa je bila približno polovica črno, polovica pa rjavo.¹³⁵ Kolikor ne gre pri nekaterih primerih za slabše žganje, bi vzroke za tako stanje — v Veleniku — mogli iskati tudi v drugačni sestavi tamkajšnjih (ilovnatih) tal, ki so povzročila tudi večje razjednosti površin (kar četrtna najdb) tam pobranega posodja. Še posebej velja to za danes drobljive črepinje, ki nekoč najbrž niso bile take, saj bi taki lonci ne bili uporabni.¹³⁶ Pri nekaterih redkih primerih prhkosti črepinj bi kazalo misliti tudi na posledice požara, saj so včasih takšne črepinje nekaterih posod iz žganih grobov, če so bile poprej položene na grmado.¹³⁷

Take posledice ognja bi se morale pokazati tudi v različnih barvnih lisah na stenah posod. Lise sicer so, najštevilnejše v Slovenski Bistrici, poredkeje pa tudi drugod. Nikjer niso tako izrazite, da bi lahko zanesljivo ločevali med tistimi od žganja in onimi od poznejših učinkov ognja bodisi pri kuhi, bodisi pri požaru. Lise so skoraj vselej črne oziroma temno sive barve, so na svetlejši površini in večkrat na zunanji kot na notranji strani posod, včasih pa tudi na obeh straneh.

Pojavi	Skupno	Brinjeva gora	Spodnje Grušovje	Slov. Bistrica		Sp. Nova vas	Velenik
				L.	B.		
lise na obeh straneh	18	4	7	—	3	4	—
lise na zunanji strani	66	11	4	4	28	8	11
lise na notranji strani	41	12	7	2	14	4	2
potemnjen rob posode	44	17	10	3	8	5	1
temna zunanja površina	30	12	3	4	7	2	2
temna notranja površina	66	18	6	13	18	7	4
sledovi počrnjenosti:							
na obeh straneh	13	—	10	—	3	—	—
na zunanji strani	21	—	8	—	3	9	1
na notranji strani	23	—	6	2	10	4	1
sledovi sive površine:							
na obeh straneh	151	113	12	—	13	1	12
na zunanji strani	197	87	39	10	40	5	16
na notranji strani	118	52	22	3	26	4	11

Na vseh najdiščih je bilo pri nekaterih svetlejših posodah opaziti temno sive robove loncev, ne da bi pri tem mogli zanesljivo razločiti, ali gre za namerno barvanje oziroma prevleko.¹³⁸ Še najprej se zdi, da so to najbrž le posledice rabe posod, možno pa bi bilo, da je do tega prišlo še pri (neenakomernem) žganju.

Kaj izvira od rabe v kuhinji bi se lahko vprašali tudi pri posodah, večinoma loncih, ki imajo notranjo, — ali redkeje zunanjo, — stran temno sive do črne barve, pri tem pa je druga stran izrazito svetlejša, po navadi svetlo rjava. Odločilna je pri tem najbrž barva preloma, ki je pri 60 % posod s temno notranjo stranjo povsem temno siva oziroma črna, pri nadaljnjih 23 % takih primerov pa je taka le v notranji polovici preloma. To govori za posledice žganja, tako da bi za prvo domnevo, — kuhinjsko rabo, — prišle v poštev predvsem posode z rjavimi prelomi (14 %), med katerimi so skoraj izključno lonci.¹³⁹ Pri posodah s poprej drugačno barvo notranje površine so temno sivo potemnjenost morebiti povzročila nekatera živila, bodisi ob kuhi, bodisi ob shranjevanju.¹⁴⁰

Samo na zunanji strani je temno siva do črna površina posod verjetno največkrat nastala že v lončarski peči, če upoštevamo, da je 90 % prelomov enake barve. Le dvakrat ima črn prelom na notranji strani rjavo obrobje, enkrat pa je v celoti rdeče rjave barve.¹⁴¹ Tudi tu gre, z izjemo ene same skleda, za lonce, ki so bili morebiti tako položeni v peč, da se je le notranja stran obarvala rjavo ali sivo.¹⁴²

Zanesljivo poznejšega porekla so sledovi črne prevleke na razmeroma skromnem številu (5 %) posod. Opaziti jih je bilo v neznatnih krpicah tako na zunanji kot notranji, nekoliko redkeje pa tudi na obeh straneh. Verjetno je bilo takih posod še več, a je prevleka odstopila že zaradi talne vlage tekom stoletij, včasih pa se njihovi že itak borni ostanki izgube še med mokrim čiščenjem črepinj. Ker so ti sledovi

večinoma izredno skromni, se brez podrobnejšega preverjanja ne dá razločiti, kaj je od tega nastalo od osajevanja na ognjišču in kaj so lončarji namenoma črno prevlekli oziroma pobarvali.¹⁴³ Razen dveh so vse take posode zunaj in znotraj (73 %) svetlejših rjavih barv, a to samo po sebi vzrokov počrnjevanja še ne pojasnjuje. Največkrat so taki sledovi na loncih, od drugih posod pa predvsem na trinožnikih.¹⁴⁴ Zanimivo je, da tega doslej ni bilo opaziti na lončenini z Brinjeve gore, izjemno redko pa je še ob Ložnici v Slovenski Bistrici in v Veleniku. Če gre pri obojestranskih počrnitvah morebiti tudi za namerno dimljenje med žganjem, je težko reči, saj dajejo tak videz le redke črepinje.¹⁴⁵

Drug mnogo številnejši pojav so ostanki sive oziroma sivo rjave barve nad prvotno večinoma svetlo rjavo podlago. Tu je razpon sledov nenavadno širok: od celotne površine do neznatnih krpic, zato tega pojava brez preverjanja še na drugih najdiščih ne moremo zanesljivo razložiti. Vsesplošna in enovita razširjenost z vseh najdišč pod Pohorjem opozarja na skupno zakonitost nastajanja, kar pri tem namerno barvanje najbrž izključuje. Dejstvo je le, da je bila površina takih posod najpoprej svetlo rjavo do rdeče žgana in je današnje sivo do sivo rjavo barvo oziroma prevleko dobila šele pozneje. V mnogih primerih se je taka površina po propadu posod v talni vlagi (in ob umivanju?) spet ogolila na prvotno barvno podlago. Tu ostaja sedaj nepojasnjeno, ali je bila ta prvotna (svetlo rjava in podobna) barva tudi resnična površina za rabo namenjenih posod, ali so jo s sivo prevleko oskrbeli že lončarji, ali pa so posode dobile to rabo z rabo ali celo pozneje in nam današnje ogolitve kažejo le propad nekdanje površine. Vsaj v nekaterih primerih, ki smo jih zasledili predvsem pri črepinjah v Spodnji Novi vasi, ko gre za prevleko rjave barve, se zdi, da so posode včasih pobarvali že lončarji.^{145a} Na teh dveh najdiščih je sivih prevlek le četrtina oziroma slaba desetina, medtem ko se drugod odstotek takih primerov vrti okrog polovice. Nekoliko več je bilo tega opaziti na zunanji strani posod, kar velja za vsa najdišča razen za vzhodno Slovensko Bistrico.

Okras

Pri opisu krašenja grobe hišne lončenine je bilo sicer mogoče zbrati precej podatkov, vendar vsi skupaj še vedno ne dajejo zadostne podlage in tako bo marsikatero oceno potrebno še preverjati. Gre namreč za to, da razpolagamo pri raziskanih vzorcih v največji meri le s črepinjami posameznih delov posod, pri katerih lahko včasih bolj, včasih pa manj zanesljivo sklepamo o manjkajočem. Zato smo se pri razporejanju okrasja držali predvsem obstoječih vzorcev in pri preglednicah izpustili črepinje z gladko površino, pri katerih ni vselej jasno, ali gre v resnici za neokrašene posode ali pa le za take dele njihovega ostenja. Gladkost sten, a z enakim pridržkom, je upoštevana samo pri hkratnih pregledih obeh površin črepinj, in sicer le za notranje strani posod, ker v takih primerih ne gre za krašenje, temveč za tehniko obdelave. Kljub absolutnim številkam nudijo preglednice le začasno pojasnilo, ki kot celota odseva dejansko stanje, v podrobnem pa je morebiti v tem ali onem manj zanesljivo.

Medtem ko posode te vrste po zunanji površini očitno (a z izjemo počrnjevanja) niso bile posebej barvane, temveč so obdržale barvo gline po stopnji žganja ali tudi po posledicah poznejše rabe, sta bili vsaj dve tretjini posod okrašeni z vglobljenimi vzorci. Ti so bili izvedeni na različne načine, med katerimi v enakem razmerju prevladuje

gosto brazdanje ožjih ali širših plitvih črt. Sledi mu dolbenje različno širokih žlebičev, medtem ko so drugi načini, — vrezovanje črt, vtiskanje jamic, oblikovanje reber, — mnogo redkejši ali celó izjemni.¹⁴⁶

posamezne okrasne prvine: <i>einzelne Verzierungselemente:</i>	nabrazdane glavničaste črte <i>geriefelte Kammstriche</i>	vdolbeni žlebiči <i>eingekahlte Rillen</i>	vrezane žlebičaste črte <i>eingekerbte Rilllinien</i>	vrezane črte <i>eingritzte Linien</i>	vtisnjene jamice <i>eingepresste Grübchen</i>	nadvignjena rebra, izbokline <i>erhabene Rippen, Buckel</i>
Primeri <i>Beispiele</i>	T. 6—8	T. 9	T. 10: 1—4	T. 10: 5—6	T. 11: 1—2	T. 9: 5
Skupno <i>Insgesamt</i>	332 (63 %)	123 (23 %)	36 (7 %)	21 (4 %)	12 (2 %)	6 (1 %)
Brinjeva gora	119 (53 %)	55 (24 %)	26 (12 %)	14 (6 %)	9 (4 %)	3 (1 %)
Spodnje Grušovje	59 (77 %)	12 (16 %)	1 (1 %)	3 (4 %)	1 (1 %)	1 (1 %)
Slovenska Bistrica L.	14 (61 %)	9 (39 %)	.	.	.	.
Slovenska Bistrica B.	67 (68 %)	28 (28 %)	1 (2 %)	2 (2 %)	.	.
Spodnja Nova vas	39 (68 %)	7 (12 %)	7 (12 %)	2 (4 %)	.	2 (4 %)
Velenik	34 (69 %)	12 (25 %)	1 (2 %)	.	2 (4 %)	.

Tabela 4. Razširjenost okrasnih prvin. — *Tabelle 4. Verbreitung der Verzierungselemente*

Najpogostnejše so torej gosto, a plitvo nabrazdane črte, ki so zelo redko povsem (že vrezano) tanke (**T. 7: 2**), največkrat široke okrog 1 mm (**T. 7: 1—5**) in redkeje do 3 mm široke žlebasto oblike (**T. 7: 3**). To je odvisno od uporabe različnih priprav, o katerih pa še ni povsem zanesljivih predstav.¹⁴⁷ Očitno so bili to nazobčani predmeti, katerih poteze spominjajo na sled glavnika, zaradi česar se, — po nemškem vzoru, — zanje največkrat tudi uporablja izraz »glavničast okras« (*Kammstriche*).¹⁴⁸ To je seveda le prispodoba, saj je bilo to krasilno orodje najbrž široko le nekaj centimetrov, kar se da ugotavljati po širinah posameznih poteznih pasov (npr. **T. 7: 4—5**).¹⁴⁹ Kljub temu ostajamo tu že zaradi tradicije pri takem poimenovanju, saj je še najbližji stvarni obliki tako obdelane oziroma okrašene površine.

Pri tem je treba spomniti, da se pogosto za enak okras uporablja tudi izraz »metličast okras« (*Besenstriche*), kar daje vtis, da posamezni pisci zavzemajo do tega pojava drugačno stališče ali pa puščajo razlike med obema zvrstema v nemar.¹⁵⁰ Tudi tu gre v bistvu le za prispodobno, ki naj bi po logiki predstav pomenila manj enakomerno, neskrbno izvedene poteze s podobnim orodjem.¹⁵¹ Pri tem moramo hkrati misliti predvsem na tiste pokončne ali poševne poteze, ki so bile na površino posode nanesene s prosto roko po njeni izdelavi. Take vrste je tudi okras poznolatskih posod, ki je po veljavnih razlagah tudi vzornik antičnemu krašenju.¹⁵² Primere latenskih oblik in antičnega posnemanja nudi med obravnavanimi najdišči le Brinjeva gora (T. 5), medtem ko je navpičen, a že bolj »glavničast« okras kot latenska tradicija prisoten predvsem še v Spodnji Novi vasi.¹⁵³ V smislu te razlage bi torej lahko rekli, da je »metličast okras« značilen predvsem za pozne keltske in zgodnje antične posode, a tudi za neskrbne prostoročne poteze v vsej antiki, pri čemer navpičnih potez obeh vrst najbrž ni mogoče vselej dovolj določno razmejiti.

Tak način krašenja oziroma obdelave površine posod bo najbrž mogoče bolj razjasniti šele po skrbnejšem opazovanju take lončenine in morebiti tudi po lastnih poskusih posnemanja. Ob sedanjem poznavanju namreč ostaja še vrsta nejasnosti, npr. s čim so bile izvedene poteze zelo tankih črt, ali so različne širine in oblike črt posledica obrabljenosti orodja, odkod različne oblike na isti posodi ipd.¹⁵⁴

Največkrat so glavničaste črte nabrazdane na posode vodoravno, kar pomeni, da so nastale že ob obdelavi površine posode še med vrtenjem na kolovratu. Kot že znano, pri tem obdelovalcu ni šlo vselej samo ali izrazito za okras, temveč je, — s kakšno drugo prožnejšo pripravo? — pogosto najbrž le oblikoval površino.¹⁵⁵ Da je to res, dokazujejo s takimi črtami pokriti tisti spodnji deli posod, npr. nekaterih skodel in trinožnikov, kjer okras skoraj ne pride do izraza (T. 9: 4). Razen tega imajo različne poteze takih črt tudi notranje stene nekaterih loncev in drugih posod, kjer je prav tako očiten prej oblikovalni kot krasilni namen izdelovalcev (T. 3: 2—3, 5). Vodoravne glavničaste črte so na vseh najdiščih najčešče, kar pomeni, da gre za obliko obdelave površine posode med vrtenjem na vretenu, ki je lončarji pred antiko še niso poznali, po antiki pa le poredko posnemali.¹⁵⁶

Drug pogost, a na grobi hišni lončenini že mnogo manj številen način krašenja površine posod je dolbenje izrazitih, a različno širokih in oblikovanih žlebičev, ki ustvarjajo bolj ali manj valovite ploskve z različno izrazitimi vmesnimi žlebiči (T. 9).¹⁵⁷ Tu gre izključno za postopek ob vrtenju, priprave zanj pa so bile lahko že prst ali topi konci paličic, ki so vdolbli žlebiče različnih širin in profilov. Na podoban način so nastale tudi izrazito vrezane žlebičaste črte ostrega profila (T. 10: 1—4). Te so lahko včasih tudi bolj žlebaste oblike, zato jih od žlebičev ločimo tedaj, kadar se pojavljajo posamič. S podobnimi potezami so izdelane tudi nekatere valovnice (T. 11), ki pa so včasih tudi mnogo bolj neskrbne in plitve kot je opazno drugod tudi pri zgodnesrednjeveških primerih (T. 12: 1—2, 4).¹⁵⁸

Vtisnjene jamice so raznih oblik: od preprostih okroglih (T. 11: 1—2) ali trikotnih (T. 12: 4) do ovalnih in tudi oglatih, ki so jih vtisnili včasih z nekim na koncu nazobčanim orodjem (T. 12: 1, 4).¹⁵⁹ Preprosto vrezane ozke črte so že izjemno redke (T. 10: 5—6), še bolj pa plastične oblike, h katerim smo prišteli le nekaj bolj izrazito oblikovanih reber (T. 9: 5: 10: 4).¹⁶⁰

Na tabeli 5 navedeni vzorci okrasja kažejo, da zdaleč prevladujejo posode z glavničastimi črtami. V odstotkih gledano je delež tega okrasa na posameznih najdiščih

različen, a se ne oddaljuje mnogo od dveh tretjin kot ju nakazuje poprečje. Nekoliko skromnejše je zastopan na Brinjevi gori, kjer prevladujejo vodoravni žlebiči, in v Spodnji Novi vasi, kjer so pogostejše pokončne glavničaste črte.

Vodoravni glavničast okras je po primerjavah z Emono značilen za 2. in 3. stoletje, kamor sodi večina naših najdišč.¹⁶¹ To je tipičen okras domačih loncev, kjer pričanja največkrat tik pod usločenim vratom na ramenu posod, ponavadi brez izrazito poudarjenega prehoda, končuje pa se ponekod, kolikor se je tu dalo po fragmentih ugotoviti, 4 do 1 cm pred dnom.¹⁶² Le izjemoma je najti podobne črte tudi na vratu oziroma pod robom, saj je vrat pogosto bolj ali manj izrazito nažlebljen, prehod k ramenu pa je le enkrat poudarjen z vmesnim rebrom.¹⁶³ V nekaterih primerih prenehajo vodoravne glavničaste črte že 8 cm nad dnom, vendar so na prazni površini pod njimi včasih še posamič vrezane črte (T. 7: 5).¹⁶⁴

Proge vodoravnih glavničastih črt potekajo, — že zaradi vrtenja na kolovratu, — večinoma povsem vodoravno in strnjeno, da je na fragmentih sten težka opaziti spajanje različnih poteznih pasov ali celó njihovo prekrivanje (T. 7: 2, 4), prav tako redek pa je nenadni prehod ožjih črt v širše (T. 7: 3).¹⁶⁵

Vodoravni glavničast okras se poleg že omenjenih žlebastih vratov loncev ter gornjih delov skodel (T. 9: 4) druží še z nekaterimi drugimi motivi, ki jim včasih rabi za podlago.¹⁶⁶ To pomeni, da so izdelovalci na glavničasto nabrazdano površino vnesli še dodatne vzorce: valovnico (T. 11: 6), jamice (T. 12: 3), oboje (T. 11: 2), pas vodoravnih glavničastih črt (T. 6: 4), vrezane črte (T. 10: 6) in druge motive (T. 11: 5). Največkrat se te poteze spajajo z vmesnimi pasovi navpičnih in poševnih črtic, ki včasih segajo še prek njih (T. 8: 3—5).¹⁶⁷ Redko, na Brinjevi gori in v Spodnji Novi vasi, se pojavlja zveza vodoravnih glavničastih črt s pokončnimi (T. 8: 2), kot je bilo to najboljše ugotovljeno tudi v Slovenski Bistrici in Veleniku.¹⁶⁸ Na pokrovu T. 10:1 so poleg takih črt še vrezane žlebičaste črte, na loncu pa vodoravno rebro. Izjemoma se tod pojavlja ta vrsta okrasa tudi na uvoženem finem posodju.¹⁶⁹

Pokončne glavničaste črte se pojavljajo tu izključno na loncih in lončkih, a na raznolike načine. Na Brinjevi gori lahko opazujemo končni razvoj keltskega »metličaste« stega okrasa s posnemanjem oziroma nadaljevanjem v rani antiki. Nažlebljene črte so sprva navpične in široke (T. 5: 2, 4), enkrat tudi ostro vgrebene (T. 5: 3), nato pa imajo tipične »metličaste« poteze (T. 5: 5—6). Pozneje se take črte zožijo na »glavničasto« širino in postanejo tudi povsem navpične (T. 6: 3).¹⁷⁰

Na drugem koncu tu obravnavanega območja, v Spodnji Novi vasi, je ta najzgodnejša stopnja komaj prisotna, saj ima le ena navzkrižno poševni »metličast« okras, v nekaterih drugih primerih pa je očitna težnja po umerjenih kar se dá navpičnih potezah, deloma v 2,5 cm širokih pasovih (T. 6: 1).¹⁷¹ Že povsem navpične glavničaste črte so potem še na nekaterih podobnih loncih (T. 6), enkrat tudi na veliki posodi iz povsem drugačne močno peščene gline (T. 6: 5), kjer sega okras skoraj povsem do dna.

Na drugih najdiščih so pokončne glavničaste črte kot samostojen okras izjemne oziroma jih sploh ni. Na lončku T. 6: 2 iz Spodnjega Grušovja prenehajo črte 1 cm nad dnom, v Slovenski Bistrici B. pa imata podobne črte večji lonec in bržkone še posodici iz Spodnjega Grušovja podobna črepinja.¹⁷² Ti zadnji primeri bi na naših najdiščih bili hkrati tudi končna razvojna stopnja te vrste okrasa.¹⁷³

Poleg že omenjenih, — redkih, — primerov združbe z vodoravnimi potezami se ob navpičnih glavničastih črtah le izjemoma pojavljajo drugi motivi. Tu poznamo

samo dva: pas vodoravnih glavničastih črt prek navpičnih (T. 6: 4) in vodoravno ter pošev vrezane črte na enaki podlagi.^{173a}

Le v redkih primerih so glavničaste črte pod vratom posod v pasovih usločene (npr. T. 8: 1).¹⁷⁴ Če ima to kakšno zvezo z usločenimi snopi takih črt na sicer številnih posodah iz 1. in 2. stoletja, ni jasno, vendar pa vsaj črepinji iz Brinjeve gore in Spodnje Nove vasi najbrž sodita v isti čas, čeprav črte tu zajemajo vso površino in se po usločenem pričetku najbrž pošev ali navpično nadaljujejo proti dnu.¹⁷⁵

Tudi v notranjosti posod so vodoravne glavničaste črte, — pokončnih potez ni!, — različnih širin. Pojavljajo se na loncih (T. 3: 3, 5), redkeje pa tudi na skodelah, trinožnikih in pokrovih. Čeprav tu ni več govora o okrasu, ampak le načinu obdelave notranje površine posod, je opaziti nekaj značilnosti. Tako na primer takih črt ni na posodah z navpičnim »metličastim« okrasom pa tudi ne, — z malo izjemami, — na tistih z valovnico, kadar ni ravno vrisana prek vodoravnih glavničastih črt.¹⁷⁶

Med okrašenimi črepinjami takih z glavničastimi črtami na notranji strani ni ob Ložnici v Slovenski Bistrici in Spodnji Novi vasi (so pa nekajkrat na gladkih črepinjah!), medtem ko znaša njihov delež v Spodnjem Grušovju, Slovenski Bistrici B. slabo tretjino, na Brinjevi gori in v Veleniku pa le petino, kar je tudi poprečje. Večinoma potekajo po osrednjem delu trupa posod, redko tudi na ramenu in vratu, kjer je površina posod sicer gladka ali pa ima različne žlebiče.¹⁷⁷ Medtem ko so na stenah posod tik nad dnom pogosto, — razen na Brinjevi gori!, — sledovi navpičnih potez s prsti, segajo nekajkrat glavničaste črte prav do dna (T. 3: 5).¹⁷⁸ V Veleniku pokrivajo koncentrične glavničaste poteze tudi notranjo stran dna v celoti (T. 3: 2), kar se je enkrat pokazalo tudi v spodnjem Grušovju in nekajkrat na Brinjevi gori.¹⁷⁹ Redko se črte po obliki ujemajo na obeh straneh stene, saj so po navadi znotraj širše. Enkrat, v Veleniku, je bilo mogoče razločiti poteze v pasovih, v Slovenski Bistrici B. pa poteze s ploskim orodjem, kjer so glavničaste črte še komaj vidne (T. 3: 1).¹⁸⁰

Druga najpogostejša vrsta okrasa na grobi hišni lončenini so vdolbeni žlebiči na obodnih stenah in vratovih posod. Pri prvih gre največkrat za trinožne in druge skodele in skodele, pri drugih pa za lonce, lončke in skodele. Nažlebljenost obodnih sten trinožnikov in drugih skled ter skodel je splošno razširjen pojav in zajema ves čas njihovega trajanja (T. 9: 2, 4—5).¹⁸¹ Podobno je obdelana tudi obodna površina nekaterih drugih posod: skodel z Brinjeve gore in Spodnjega Grušovja ter dveh skled iz Velenika.¹⁸² Na eni ali obeh straneh so včasih močno plosko nažlebljeni tudi nekateri pokrovi (T. 9: 6).¹⁸³

Posode z nažlebljenimi vratovi lahko razdelimo na tiste s kratkim vratom, kjer nažlebljena površina brez prehodov prestopi v izvihani rob ter one, kjer je daljši konični vrat izrazitejši (T. 9: 1).¹⁸⁴ Tu pride krasilni namen tudi bolj do izraza in je zlasti značilen za skupino loncev, kakršni prevladujejo v Šempetru.¹⁸⁵ Kot edini okras so taki žlebiči na nekaterih lončkih in tistih domačih skodelah, ki imajo pod robom ustja zožen vrat (T. 9: 3).¹⁸⁶

Razen z vodoravnimi glavničastimi črtami se pojavljajo žlebiči še v nekaterih drugih povezavah: na steni lonca z valovnicami (T. 11: 4), na trinožniku, ki ima vsaj eno izrazito izoblikovano rebro (T. 9: 5) ter na vratu mlajših lončkov z vrezanimi žlebičastimi črtami ter rebrom oziroma valovnico z Brinjeve gore (T. 10: 4; 12: 2). Enake starosti je lonec T. 12: 4 iz Spodnjega Grušovja, kjer so vratni žlebiči zoženi skoraj že na glavničaste črte, sestav okrasnih prvin pa je še pestrejši.¹⁸⁷

Zap. št.	Vrste okrasa	Primeri	Vse	Brinjeva gora	Spodnje Grušovje	Slovenska Bistrica		Spodnja Nova vas	Velenik
						L.	B.		
1.	pokončne glavničaste črte	T. 6	23	8	1	.	3	11	.
2.	usločene glavničaste črte	T. 8: 1	4	2	1	.	.	1	.
3.	vodoravne glavničaste črte	T. 7	234	84	42	12	49	15	32
4.	vodoravni žlebiči	T. 9	102	51	7	7	23	2	12
5.	vodoravne žlebičaste črte	T. 10: 2	10	8	.	.	.	2	.
6.	vodoravne črte	T. 10: 5	8	6	2	.	.	.	.
7.	pokončne glavničaste črte + pasovi vodoravnih črt	T. 6: 4	1	.	.	.	.	1	.
8.	vodoravne glavničaste črte + pokončne glavničaste črte	T. 8: 2	2	.	.	.	.	2	.
9.	vodoravne glavničaste črte + pasovi pokončnih črtic	T. 8: 5	34	15	10	.	7	2	.
10.	vodoravne glavničaste črte + žlebičaste črte	T. 10: 1	4	2	.	.	.	2	.
11.	vodoravne glavničaste črte + črte	T. 10: 6	3	.	1	.	2	.	.
12.	vodoravne glavničaste črte + valovnice	T. 11: 6	5	2	.	.	.	.	3
13.	vodoravne glavničaste črte + jamice	T. 12: 3	2	1	.	.	.	1	.
14.	vodoravne glavničaste črte + vodoravno rebro	AV 29: T. 9: 2	1	.	.	.	1	.	.
15.	vodoravni žlebiči + vodoravne glavničaste črte	T. 9: 4	17	3	4	2	5	3	.
16.	vodoravni žlebiči + žlebičaste črte	AV 29: T. 12: 6	1	.	.	.	.	1	.
17.	vodoravni žlebiči + vodoravna rebra	T. 9: 5	2	1	.	.	.	1	.
18.	vodoravne žlebičaste črte + pas poševnih črtic	T. 2: 4	1	.	.	.	1	.	.
19.	vodoravna žlebičasta črta + črti	A 3350 d	1	1	.	.	.	.	.
20.	vodoravne žlebičaste črte + valovnice	T. 11: 4	5	3	.	.	.	2	.
21.	vodoravna žlebičasta črta + valovnica	T. 11: 3	1	1	.	.	.	.	.
22.	vodoravna črta + »valovnica«	A 3399	1	1	.	.	.	.	.
23.	jamice + valovnica	A 3484 a	1	1	.	.	.	.	.
24.	pokončne glavničaste črte + vodoravne črte + pas poševnih črtic	AV 29: T. 9: 17	1	.	.	.	.	1	.

Zap. št.	Vrste okrasa	Primeri	Vse	Brinjeva gora	Spodnje Grušovje	Slovenska Bistrica		Spodnja Nova vas	Velenik
						L.	B.		
25.	vodoravne glavničaste črte + pas poševnih črtic + jamice	AV 29: T. 13: 27	1	.	.	.	.	.	1
26.	vodoravne glavničaste črte + valovnica + žlebičasta črta	T. 11: 5	1	1	.	.	.	.	.
27.	vodoravne glavničaste črte + jamice + valovnica	AV 29: T. 12: 17	1	.	.	.	.	.	1
28.	vodoravni žlebiči + valovnice + žlebičaste črte	T. 12: 2	1	1	.	.	.	.	.
29.	vodoravne žlebičaste črte + vodoravne glavničaste črte + pasovi pokončnih črtic	(AV 29: T. 9: 16)	1	.	.	.	.	1	.
30.	vodoravne žlebičaste črte + jamice + valovnica	T. 11: 1	3	3	.	.	.	.	.
31.	vodoravno rebro + vodoravni žlebič + žlebičasti črti	T. 10: 4	1	1	.	.	.	.	.
32.	vodoravne glavničaste črte + žlebičasta črta + jamice + valovnica	T. 11: 2	1	1	.	.	.	.	.
33.	vodoravni žlebiči + jamice + valovnice + jamice	T. 12: 4	1	.	1	.	.	.	.
34.	žlebičasti črti + jamice + valovnice + pas pokončnih črtic + valovnice + žlebičasta črta	T. 12: 1	1	1	.	.	.	.	.
Skupno			476	198	69	21	91	48	49

Tabela 5. Vrste okrasnih motivov. — Tabelle 5. Verschiedene Verzierungsmotive

Po pogostnosti okrasa slede sedaj številčno že zelo skromne vrezane žlebičaste črte, ki so najčesče na Brinjevi gori, drugod pa izjemno redke. Največkrat jih je najti na brinjegorskih skodelah (T. 10: 3), potem pa v raznih povezavah še na drugih posodah (T. 10: 4; 12: 2). Črte z ostrimi robovi so redkejše (T. 10: 2; 11: 5), večinoma gre za obliko široke in pretežno žlebičasto vrezane (ali tudi vdolbene) črte (T. 10: 1; 11: 1—2, 4).¹⁸⁸

Druge vrste okrasa se pojavljajo same zase ali v povezavah z drugimi prvinami izredno redko ali celó le posamič. Vrezane črte dvakrat obdajajo vrat lončkov v Spodnjem Grušovju (T. 10: 5), so na trupu lončka iz Slovenske Bistrice, enkrat v družbi z valovnico na Brinjevi gori ter v sestavu vodoravnih in poševnih črt še na neki črepinji iz Spodnje Nove vasi.^{188a}

Nekoliko pogostnejša valovnica ni nikoli sama, pač pa v združbi z naštetimi okrasnimi prvinami. V pravilno valoviti obliki jo je najti predvsem na posodah, kjer je vrisana prek vodoravnih glavničastih črt (T. 11: 6).¹⁸⁹ V takem preprostem enojnem poteku kot žlebičasta črta se pojavlja še na nekaterih zgodnjeantičnih in srednjeantičnih posodah (T. 11: 3—5).¹⁹⁰ Skupina zase pa so črepinje lončkov in skodel z Brinjeve gore, ki se že po neluknjičavi glini temno sive barve ter po oblikah in drugače vrisanih valovnicah ločijo od poprejšnjih primerov. Valovnica je sedaj večkrat zelo raztrgane oblike ter vrisana v več pramenih zelo plitvih glavničastih črt, torej z nekim večzobim orodjem (T. 12: 1). Na lončku T. 12: 2 ima stopničasto obliko, kjer več plitvih črt povezuje poševno vtisnjene globlje črte. Podobno je na loncu T. 12: 4 iz Spodnjega Grušovja, ki po glini, obliki in okrasu močno spominja na podobne posode z Brinjeve gore.¹⁹¹

Tem oblikam so podobne tiste poteze na črepinjah iz humozne plasti nad zgodnje srednjeveškim grobiščem na Ptujskem gradu, ki so se pokazale sorodne že pri glavničastih črtah.¹⁹² Čeprav te oblike tam niso značilne za večino z valovnicami okrašenega posodja in tako del črepinj s tega najdišča že po okoliščinah svoje lege bržkone pripada še pozni antiki, pa se nam na Brinjevi gori le nakazuje posebna skupina najdb, ki je ni na drugih najdiščih v nižini.¹⁹³ Ker gre v sedanji obravnavi le za del brinjegorskih najdb, s tem še ni povedano nič dokončnega, kvečjemu to, da ti fragmenti niso skoraj nič sorodni z lonci z bližnjega zgodnesrednjeveškega grobišča v Brezju.¹⁹⁴

Skupno z valovnico se večkrat pojavljajo tudi jamice, prav tako v različnih oblikah in skupinah. V srednje in pozno antično obdobje sodijo take ovalnih oblik, ki so vtisnjene večinoma pošev v družbi z drugimi okrasnimi prvinami.^{194a} Druga skupina različnih jamic v pasovih pa se najde tako na starejših črepinjah z vodoravnimi glavničastimi črtami (T. 12: 3) kot na mlajših posodah z valovnico (T. 11: 1—2; 12: 1, 4), kakršno poznamo še na poznejših posodah.¹⁹⁵

Poleg reliefne valovitosti nekaterih nažlebljenih površin sodi k plastičnemu okraševanju le nekaj izrazitejših reber (npr. T. 10: 4; 9: 5).¹⁹⁶ K temu je treba prišteti še skromne izbokline na enem izmed veleniških grobnih loncev pa smo z naštevanjem te vrste okrasa pri kraju.¹⁹⁷

Ob splošno razširjenem okrasu iz (večinoma vodoravnih) glavničastih črt ter v manjši meri še iz žlebičev se dobri dve tretjini drugih, večinoma sestavljenih vzorcev pojavljata na tem območju le posamič (en do trikrat). Tu s 23 vzorci ali 70 % seveda prednjači Brinjeva gora, kar je razumljivo, saj gre za obsežnejšo naselbino z lastno lončarsko dejavnostjo, a tudi bogatejšim gradivom. Ob njem so druga nižinska najdišča ob rimski cesti že po dosedanem izboru najdb, a tudi po omejenem trajanju naselitve,

mного bolj borna. Še največ vzorcev se je našlo v Spodnji Novi vasi (14 ali 40 %) in v Spodnjem Grušovju (9 ali 30 %), kjer je bil tudi delež uvožene boljše lončenine pomembnejši.¹⁹⁸ Preseneča pa nenavadno skromen izbor okrasnih vzorcev med seliščno lončenino v Veleniku, ki je za svojo lego ob pomembni točki rimske ceste tudi sicer borna in revna na uvoženih posodah. Podobno reven je okras na grobi hišni lončenini v Slovenski Bistrici, kjer je zlasti v vzhodnem naselju ostankov povsod dovolj na razpolago. Med vzorci, ki so znani na Brinjevi gori, a jih v Spodnjem Grušovju in Slovenski Bistrici, dveh pomembnejših občestnih postojankah, ni, sta predvsem valovnica, in jamice, torej tisti, ki na Brinjevi gori opredeljujejo povsem pozno antično obdobje.¹⁹⁹ Oba nam tako lahko nekoliko pomagata pri časovnem razmejevanju najdišč, podobno kot bi lahko trdili tudi za pokončne glavnicašte poteze na grobih domačih posodah v Spodnji Novi vasi iz zgodnejšega antičnega časa. Vodoravne glavnicašte poteze, tesno povezane z načinom izdelovanja vrtenih posod, nam pri tem izpolnjujejo osrednja antična obdobja 2. do 4. stoletja. Iz dosedanega gradiva in najdiščnih okoliščin pa še ne moremo razbrati trdnješe obojestranske časovne omejitve, ki pa bo glede na dolgotrajnost in močno razširjenost te vrste okrasa najbrž vselej precej ohlapna. Nekoliko nam bo pri tem pomagal tipološki pregled oblik in zvrsti posodja po najdiščih ter v njihovih medbojnih povezavah pod Pohorjem kot tudi v širši okolici tedanjega noriško-panonskega sveta.²⁰⁰

OPOMBE

¹ Npr. S. Pahič, *Arheološki vestnik* 29 (1978) 129 ss (poslej: AV 29!) = **okolis Slovenske Bistrice**; I. Mikl-Curk, *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 12 (1976) 16 ss = **Spodnje Grušovje**; Z. Šubic, *Ormož skozi stoletja* (1973) 32 ss = **Pavlovc**; I. Horvat-Šavel, *Arheološki vestnik* 29 (1978) 290 ss = **Ivanci**; I. Mikl, *Arheološki vestnik* 9—10 (1958—1959) 173 ss = **Dolga vas**; Ž. Tomičič, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 5 (1975) 25 ss = **Vindija**; B. Vikić-Belančić, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, ser. 3, 6—7 (1972—73) 75 ss = **Varaždinske Toplice ter prav tam**, ser. 3, 3 (1968) 75 ss = **Jažabet**; P. Korošec, *Arheološki vestnik* 25 (1974) 483 ss = **Svete gore**; I. Mlinar, *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 1 (1965) 64 ss = **Orešje**; S. Ciglencečki, *Arheološki vestnik* 25 (1974) 399 ss = **Veliki Kamen**; P. Petru, T. Knez, A. Uršič, *Arheološki vestnik* 17 (1966) 469 ss = **okolis Drnovega**; I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 25 (1974) 370 ss = **Vrhnika**; A. Valič, *Arheološki vestnik* 21—22 (1970—1971) 277 ss = **Šmartno pri Cerkljah ter prav tam** 19 (1968) 485 ss = **Pivka pri Naklem**; R. Ložar, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20 (1938) 180 ss = **Bašelj**; M. Urleb, *Arheološki vestnik* 19 (1968) 473 ss = **Križna gora**; W. Schmid, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 18 (1937) 17 ss = **Ulaka**; D. Svobljak, *Arheološki vestnik* 19

(1968) 427 ss = **Sv. Pavel**; S. Ciglencečki, *Arheološki vestnik* 26 (1975) 259 ss = **Gradec pri Prapretnem**; N. Osmuk, *Goriški letnik* 3 (1976) 75 ss = **Povir** id.

² I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 20 (1969) 127 opozarja na potrebo »skrbnih količinskih seznamov«; o tem še: ista, *Stitula* 14—15 (1974) 241, op. 13.

³ Npr. K. Sz. Póczy, *Intercisa II*, *Archaeologia Hungarica* 36 (1957) 29 ss; G. Mossler, *Carinthia I* 142 (1952) 119 ss = **Štalenski vrh**; A. Neumann, *Carinthia I* 145 (1955) 143 ss = **Ulrichsberg**; O. Brukner, *Materijali* 8 (1971) 31 ss = **Sirmium**.

⁴ Npr. S. Pahič, *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 1 (1965) 10 ss = **Slovenske gorice**; I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 27 (1976) 135 ss = **Formin**; S. Pahič, *Arheološki vestnik* 11—12 (1960—1961) 88 ss = **Dobrovnik**; V. Kolšek, *Vzhodni del antične nekropole v Šempetru*, Katalogi in monografije 14 (1977); R. Egger, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes* 17 (1914) Bbl. 61 ss = **Stari trg** ter druga poročila in obravnave iz drugih predelov Slovenije.

⁵ É. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien*, *Dissertationes Pannonicae* II, 20 (1942); A. Schörgendorfer, *Die römische Keramik der Ostalpenländer*, *Sonderchriften AI Wien* 13 (1942); B. Vikić-Belan-

čič, *Starinar* NS 13—14 (1963) 89 ss in *Arheološki vestnik* 26 (1975) 25 ss; H. Kerchler, *Beiträge zur Kenntnis der norisch-pannonischen Hügelgräberkultur II*, *Archaeologia Austriaca*, Beiheft 8 (1967) 26 ss.

⁶ I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 24 (1973) 883 ss.

⁷ **Brinjeva gora** — še neobjavljeno; **Spodnje Grušovje** — I. Mikl-Curk (op. 1); **Slovenska Bistrica, Spodnja Nova vas, Velenik** — S. Pahič (op. 1).

⁸ Najdbe iz **Čadrama** — S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 12 (1969) 87 ss ter grobne najdbe iz **Zgornjih Zreč** (neobjavljeno), **Spodnje Nove vasi in Velenika** (S. Pahič, op. 1), so tu upoštevane le v opombah.

⁹ Mineralna sestava in mikrostruktura lončene gline pri nas doslej v preučevanju le za Ljubljansko barje: V. Osterc, *Poročilo o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji* 4 (1975) 123 ss.

¹⁰ Tipološko doslej predvsem: É. Bónis (op. 5) in I. Mikl-Curk, *Poetovio*, Katalogi in monografije 13 (1976). Med podrobnejšimi poročili predvsem: I. Mikl, *Arheološki vestnik* 15—16 (1964—1965) 259 ss ter *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 1 (1965) 75 ss. Velike količine take lončenine so dala spet najnovjša izkopavanja.

¹¹ Za tehnološke primerjave bi bili potrebni podobni pregledi kot v tem sestavku vsaj za izbrane vzorčne skupine, za kar pa v obeh muzejih trenutno ni možnosti.

¹² Npr.: W. Schmid, *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* II, 4 (1924) 384 — »La-Tènezeitliche Keramik«; M. Abramič, *Poetovio* (1925) 104 — »billige Hausware«; R. Ložar, (op. 1) 180 — »popolnoma preprosto posodje«; A. Schörgendorfer (op. 1) 107 — »rauhwandiges Geschirr«, »gröbere Gebrauchsware«; P. Korošec, *Arheološka poročila, Dela SAZU* 3 (1950) 98 — »groba keramika«; M. Grubinger, *Schild von Steier* 2 (1953) 99 — »Gebrauchsgeschirr«; P. Schleiss, *Mitteilungen aus dem Museum in Hallstatt*, Nr. 44 (1959) 1 — »schwarzgraue Hauskeramik«; H. Kerchler (op. 5) 31 — »Gefäße aus gröberem Ton (rauhwandige Gefäße, Gebrauchskeramik«; É. Bónis (op. 123) 188 — »grobe Hauskeramik«; S. Pahič (op. 4) 110 (AV) — »keramika domačega porekla« ozioroma 44 (ČZN) — »domača keramika« ter *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 158 — »groba uporabna keramika«; P. Petru, *Arheološki vestnik* 9—10 (1958—1959) 18 — »rustikalna keramika«; I. Mikl, *Svet ob Muri* 3 (1958) 131 — »groba keramika«, (op. 1) 174 — »keramika bolj surove izdelave«, (op. 10. ČZN) 82 — »surova domača keramika«, (op. 6) 883

— »temna kuhinjska in domača keramika«; L. Plesničar-Gec, *Arheološki vestnik* 17 (1966) 460 — »grobo izdelana keramika«; B. Vikič-Belančič (op. 1) 85, 89 — »grublje domače posude, rustična keramika«; (op. 5) 25 — »keramika grublje fakture«.

¹³ É. Bónis (op. 5) 35, 39; A. Schörgendorfer (op. 5) 107; B. Vikič-Belančič (op. 4) 25; L. Plesničar-Gec, *Keramika emonskih nekropol*, *Dissertationes et monographiae* 20 (1977) 37.

¹⁴ Izven preglednice (prim. **tab. 1**): štirje fragmenti sten in ročajev vrčev iz območij stavb B in C ter ostanki ploskega kroznika iz Ložnice v Slovenski Bistrici kakor tudi ostanki ročajev amfor z Brinjeve gore, iz Spodnje Grušova in Velenika.

¹⁵ Prim. o tem: I. Mikl-Curk (op. 2 — *Situla*, 240 ss) za Emono.

¹⁶ Za glino z Ljubljanskega barja se npr. ugotavlja, da že sama vsebuje apnenčeva in kremenova zrna: V. Osterc (op. 9) 125.

¹⁷ Posod z »brinjegorskimi« prelomi je tu občutno manj, glina pa je tudi na znotraj večinoma luknjičava, kar bi kazalo tudi na drug postopek žganja z večjo vročino.

¹⁸ Tu je manj tudi kremen, medtem ko ni podatkov o morebitnih drugih primeseh (P. Petru, op. 1, 490).

¹⁹ Zanesljiv uvoz je tu nekaj temno sivih posod z raskavo površino (glej spodaj str. 398), sicer pa je za Spodnjo Novo vas značilen velik delež, — približno polovica, — uvoženega boljšega posodja (S. Pahič, op. 1, 150 ss, tab. 3).

²⁰ Po pet vzorcev iz vsakega najdišča je mikroskopsko pregledala in mineralološko ocenila D. Strmole iz Oddelka za geologijo pri Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo, za kar se ji na tem mestu iskreno zahvaljujem. Navedbe v narekovajih ali brez njih izvirajo, kolikor ni drugače opozorjeno, iz njenega poročila.

²¹ Pri 105 črepinjah (23 %) razločevanje med apnencem in kremenom ni zanesljivo pa so v **tab. 1** glede na možnost hkratne uporabe obeh kamenin navedene posebej.

²² Podobno je bilo ugotovljeno že na Ljubljanskem barju (V. Osterc, op. 9, 125).

²³ Gre za glino kot jo imajo poetovionske »pivske čaše« (I. Mikl-Curk, op. 2, 128), zastopane tudi tu (S. Pahič, op. 1, 153, T. 10: 5).

²⁴ Npr. že na posodju z Ljubljanskega barja (V. Osterc, op. 9, 124). Tudi v Starem trgu (W. Schmid, op. 12, 384), kjer pa se, podobno kot na Koroškem (G. Mossler, op. 3, 124 in A. Neumann, op. 3, 148), apnec ne pojavlja kot najštevilnejša vrsta primesi. V mnogih poročilih nanj ni opozorjeno, zato

je videti kot da ga, — npr. vzhodno od Ptujja, — ni bilo. Tudi v Emoni (L. Plesničar-Gec, op. 13, 37) ali na Dolenjskem (P. Petru, *Razprava I. razr. SAZU* 6 [1969] 23 in T. Knez, *prav tam*, 129 ss) se omenjajo predvsem pesek in kremenec, a tudi pleve. Vendar pa apnenčev pesek na Ulaki (W. Schmid, op. 1, 23) in v Šmartnem pri Cerkljah (A. Valič, op. 1, 282). Natančnejši pregled zaradi nepopolnih navedb po poročilih ni mogoč. Apnenec včasih tudi med zgodnje srednjeveško lončenino, npr. J. Korošec, *Staroslovovansko grobišče na Ptujskem gradu*, Dela SAZU 1 (1950) 233; J. Beloševič, *Materialji* 9 (1972) 126.

²⁵ Za Ljubljansko barje prim. op. 24. Še v srednjem veku: R. Ložar (op. 1) 207.

²⁶ Debelejših zrn kot npr. včasih v prazgodovini (J. Korošec, *Prazgodovinska naselbina na Ptujskem gradu*, Dela 1. razr. SAZU 6 [1951] 79: do 1,4 cm) ni, a tudi tu so redka (glej **tabelo 1**).

²⁷ Večji odstotek kremenca na Brinjevi gori je očitno v zvezi z večjim odstotkom zelo trdih sten posod, (čeprav tam take lončenine niso žgali pri posebno veliki vročini), kar jim sicer daje večjo trdnost in nepropustnost za vodo (G. Mossler, op. 3, 124 ss).

²⁸ Npr. na Ljubljanskem barju: (T. Bregant, *Poročilo o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji* 4 [1975] 35) ali na Ptujskem gradu (J. Korošec, op. 24, 234 ss). D. Strmole (op. 20) meni: »Poroznost lahko nastane tudi v čisto glinastem materialu z oddajanjem vode in krčenjem gline, to pa zopet zavisi od postopka in stopnje žganja«.

²⁹ Prim. J. Meduna, *Stare Hradisko II*, *Fontes archaeologiae Moraviae* 5 (1970) T. 42: 4—8 (»körniger Ton«) id.; H.-J. Kellner, G. Ulbert, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 23 (1958) 77, sl. 14. Pri nas npr. v Celju — pod Miklavškim hribom in na Rifniku (A. Bolta, *Arheološki vestnik* 17 [1966] 377 ss, T. 2—3) v glini »kremenec in grafit« ali »precej kremenca in nekaj grafit«. Na Pošteli so poleg podobnih tudi take iz prečiščene in v manjši meri še druge s sljudo in kremenom (v mari-borskem muzeju — neobjavljeno). Med brnjegorskimi najdbami so, — poleg grafitnih, — le še kosi z glino, mešano s kremenom (T. 5).

³⁰ W. Schmid (op. 12) 384, je razločeval med prostoročno izdelano in vrtno latensko (= grobo) ter provincialno rimsko (= boljšo) lončenino. G. Mossler (op. 3) 123 ss, označuje oboje kot »einheimische Ware«, ki ga deli na posodje iz grobe ter na tako iz fino prečiščene gline, za razliko od uvožene italške lončenine.

³¹ I. Mikl-Curk (op. 6) 893 ss.

³² I. Mikl-Curk (op. 6) 886, 894 ss opozarja na to ob ptujskih in drugih najdbah (na Brinjevi gori [887] gre pri »izrazito staroslovovanskih loncih [s plastičnim križem na dnu, ki je velik]« za posode z vrezanim križem). Prim. opozorila na »predstopnjo« zgodnje srednjeveške lončenine pri najdbah »četrte skupine« posodja na Ulrichsbergu (A. Neumann, op. 3, 158 ss).

³³ Za razliko od mnogo bolj sljudnatih glinastih plasti pod Pohorjem.

³⁴ To so ostanki pretežno neluknjičavih loncev ter treh trinožnikov, večinoma iz močno peščene gline, kar jih loči od množice drugega posodja (S. Pahič *AV* 29, T. 2: 18, 43; T. 3: 1, 9; T. 5: 6, 9, 14, 19, 20, 27; T. 6: 27).

³⁵ Na Brinjevi gori gre za ostanke različnih zvrsti posod domačega porekla, kjer je odsotnost sljudnega iskrenja morebiti le navidezna.

³⁶ P. Schleiss, *Mitteilungen aus dem Museum in Hallstatt*, Nr. 46 (1959) 1.

³⁷ O najfinejši sljudi v glini tudi H. J. Kellner (op. 78) 151; W. Schmid (op. 12) 387 omenja primes »opečne moke iz finega sljudnega peska« v glini vrtenih posod.

³⁸ Prim. oris pri J. Korošec, *Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka* (1952) 211 ss.

³⁹ J. Korošec (op. 38) 210, opozarja na labilnost vretena na ročni pogon (prim. skico na sl. 92!).

⁴⁰ Tako že pri prostoročno izdelanih zgodnjeantičnih (in poznolatskih) posodah (W. Schmid, op. 12, 385) ter nato spet v zgodnjem srednjem veku (J. Korošec, op. 24, 240).

⁴¹ O tem že R. Ložar (op. 1) 213 (za žlebljenje).

⁴² A le izjemoma, npr. na posodi (*AV* 29, T. 12: 16) iz Velenika.

⁴³ Npr. na loncu (*AV* 29, T. 10: 12) iz Spodnje Nove vasi, kjer pa zaključek roba vseeno kaže neke vodoravne poteze.

⁴⁴ Npr. pri loncu (*AV* 29, T. 10: 14) s sledovi pri vratu, medtem ko je pri dneh to česče opaziti.

⁴⁵ Prim. *AV* 29, T. 9: 1; T. 10: 12.

⁴⁶ Najočitneje na delu stene lonca inv. št. A 6812 iz Slovenske Bistrice: gre za do 2 cm neenakomerne vodoravne vglobljene poteze (T. 3: 2).

⁴⁷ S. Pahič (op. 1) 150 ss, tab. 3, T. 8—12.

⁴⁸ Glej spodaj str. 398 in op. 83.

⁴⁹ Sledovi prstov tu le na redkih posodah, ki imajo na zunaj videz skrbnejše izdelave (npr. inv. št. A 3602 in 3638).

⁵⁰ V plasti sonde iz leta 1953 so najdbe močno pomešane, mlajše pa prevladujoče, zato je delitev na zgornjo (0—25) in spodnjo (25—50) zgolj tehnična.

⁵¹ S. Pahič (op. 1) 135, T. 1: 20. Po É. Bónis, *Folia archaeologica* 14 (1962) 26 ss in I. Mikl-Curk (op. 6) 886, bi sodil k »zgodnjim ptujskim žaram z žigom«.

⁵² Npr.: AV 29, T. 12: 16, 17, 19.

⁵³ Porozna glina teh ostankov (AV 29, T. 13: 28) kaže bolj organske primese kot peščene, kakršne ima npr. enak ročaj iz Spodnjega Grušovja (inv. št. A 6655). O takih ročajih: S. Pahič (op. 1) 154 ss.

⁵⁴ S. Pahič (op. 1) 157, tab. 4, T. 12—13.

⁵⁵ Npr. AV 29, T. 3: 20; 6: 1, 12 ter na drugih kosih sten loncev (pri inv. št. A 6733 tudi tik pod vratom).

⁵⁶ Ob precejšnji sorodnosti profilov je treba opozoriti na razlike v glini, ki je le na Brinjevi gori pretežno nasičena z apnenčevim drobrjem.

⁵⁷ Na kosih sten loncev, včasih zelo izrazito (npr. T. 2: 2).

⁵⁸ Po pogosti drobni luknjičavosti celotne stene imajo posode iz Spodnjega Grušovja precej skupnega s tistimi iz Slovenske Bistrice. Če to pomeni kaj več kot (verjetno) pečenje pri večji vročini bo pokazalo primerjanje oblik posod ob upoštevanju teh podatkov.

⁵⁹ H. Kerchler (op. 5) 39, omenja pri najdbah iz gomilnih grobov pokrove »razmeroma grobe in preproste« izvedbe. Med poznimi najdbami iz Spodnjega Grušovja prostoročno izdelanih pokrovov (med bornimi fragmenti te vrste) ni. V Slovenski Bistrici so taki pokrovi predvsem pri stavbi B.

⁶⁰ Tako imajo npr. skledе s premerom ustja okrog 30 cm stene od roba navzdol stanjšane tudi do debeline 4 mm.

⁶¹ O takih podlagah npr.: J. Korošec (op. 38) 212, sl. 91 b, c.

⁶² R. Ložar (op. 1) 191, op. 7; J. Korošec (op. 24) 242 in (op. 38) 212. O primitivnem vretenu v Spodnjem Grušovju: I. Mikl-Curk (op. 1: ČZN) 19 in (op. 6) 886. K enaki razlagi za lonček iz groba pod Brinjevo goro (I. Mikl-Curk, op. 6, 887) glej spodaj str. 396 (in op. 66). O primitivni izdelavi v zvezi s takimi robovi pri najstarejših zgodnje srednjeveških posodah še npr. M. Bajalović, H. Pešič, *Materijali* 9 (1972) 141.

⁶³ Slovenska Bistrica: AV 29, T. 1: 33, 37 in T. 6: 10; V Spodnji Novi vasi gre za uvoženo skodelo iz skupine boljšega posodja, a izdelano iz peskane glinе, kjer ima dno že

prstanast rob (AV 29, T. 9: 21); za Velenik glej: AV 29, T. 30: 4.

⁶⁴ Gradiva je po najdiščih premalo, da bi lahko npr. primerjali skupine z enakimi premeri, ki se vrte med 5 in 12 cm. Med njimi ni velikih (shrambenih) loncev.

⁶⁵ Npr. pri dnu inv. št. A 3626 in 3636 z Brinjeve gore (3 mm visok rob z obrobim žlebičem ali tudi še v Spodnjem Grušovju pri podobni posodi inv. št. A 6592 (9 mm širok rob: T. 4: 2). Podobno še v Slovenski Bistrici: AV 29: T. 1: 37. Podoben »Stranding« omenja A. Neumann (op. 3) 152.

⁶⁶ Gre za dobro vrten izdelek z (ne povsem simetrično) vzboklim dnom, ki mu je bil prstanast rob potreben (S. Pahič, *Razprave I. razr. SAZU* 6 [1969] 260, T. 10: 6).

⁶⁷ A. Rieth, *Die Entwicklung der Töpferscheibe* (1939).

⁶⁸ Vboklina še: inv. št. A 7288 iz Spodnje Nove vasi. Za plastičen krog na dnu posode v Veleniku prim.: AV 29, T. 30: 4.

⁶⁹ Za tanjša dna prim. npr.: AV 29: T. 11: 14 (Spodnja Nova vas), 1: 33 (Slovenska Bistrica L.) 6: 10, 12 (Slovenska Bistrica B.), 12: 19 (Velenik) in druga (tudi debelejša) neobjavljena. Razmerje celote je 20 tanjših : 3 debelejšim. Največ tanjših (8) je na Brinjevi gori, debelejša so le prav tam (2) in v Spodnji Novi vasi. Večinoma gre za lonce srednje velikosti, izjemoma pa imajo tanjša dna tudi široke posode (globoke skledе?). Po enkrat imata tanjše (AV 29, 12: 19) in debelejša (Spodnja Nova vas inv. št. A 7276) dno tudi velika, shrambena lonca.

⁷⁰ Na Brinjevi gori bo treba take primere še preveriti, ker je bilo v okolišu sonde iz leta 1953 več recentnih najdb. V Slovenski Bistrici so s tem mišljeni nekateri kosci posod pri stavbi A (AV 29, T. 2: 2, 3, 5, 8).

⁷¹ Npr. za prvo: AV 29, T. 1: 19, 38; T. 6: 12, 15 in za drugo: AV 29, T. 4: 20, T. 6: 18, 11—14; T. 12: 19 kot najočitnejši primeri.

⁷² Npr. pri trinožnikih: ali AV 29, T. 3: 23 ali T. 7: 23 ter pri pokrovih ali AV 29, T. 6: 1 ali T. 8: 32.

⁷³ AV 29, T. 13: 14—15. Tudi pri trinožniku AV 29, T. 3: 23 in pri nekaterih nogah teh večjih posod.

⁷⁴ Za Velenik in Spodnjo Novo vas glej op. 53! Poleg ročajev vrčev iz Slovenske Bistrice — inv. št. A 6749 in 6751 še nastavka ročajev pri posodah AV 29, T. 3: 28 in T. 6: 9. Na drugih najdiščih takih najdb ni. Tudi drugod redki: sivi lонец z ročajem kot izjemo omenja W. Schmid (op. 12) 387, v Starem trgu. Ročaj vrča iz peskane glinе objavlja P. Korošec (op. 1) 499, T. 10: 8. Izjemni so ročaji na skledi in lončku iz Povirja na Kra-

su (N. Osmuk, op. 1, 77, T. 1: 1—2). Nekaj vprašljivih ročajev navaja A. Neumann (op. 3) 152. Da je bilo številno vrčev z ročaji v mestnih naselbinah večje (I. Mikl-Curk, op. 6, 884 ss) je razumljivo.

⁷⁵ Trinožna skodela iz Spodnjega Grušovja (inv. št. A 6505) še ni objavljena. Podobne (?) držaje kot na Brinjevi gori omenja na posodah s »hallstattskim značajem« v Starem tgu W. Schmid (op. 12) 387.

⁷⁶ Prim. zgoraj str. 394 z op. 43!

⁷⁷ Le v Slovenski Bistrici, npr.: AV 29, T. 2: 33 in T. 4: 2.

⁷⁸ Morda kateri izmed teh načinov ni bil spoznan (glej op. 90!), saj je o takih pojavih drugod nekaj sporočil kot npr.: I. Mikl-Curk (op. 1: AV 9—10, 175) — o navidez rahlo prevlečenih sivo rjavih površinah pokrovov in (op. 6) 884 — o tanki »prozorni« plasti kot posledici plastenja še vlažne gline pri oblikovanju; O. Brukner (op. 3) 36 — o tankem sloju prečiščene zemlje, ki prekriva grobo fakturo; P. Korošec (op. 1) 500 — o prevleki z bolj ali manj fino glino; H. J. Kellner, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 25 (1960) 151 — o občasnih prevlekah fine gline pred žganjem.

⁷⁹ Pri A. Schörgendorferju (op. 5) 107, prvič opredeljeno v posebno skupino »rauhwandiges Geschirr«. Podobno E. Gose, *Gefäßstypen der römischen Keramik im Rheinland* (1950) 45: »rauhwandig-tongrundiges Geschirr«.

⁸⁰ O tem pri nas npr. I. Mikl-Curk (op. 10) 83 in (op. 6) 893 ss.

⁸¹ O lončenini (v Emoni, na Gorenjskem in Notranjskem), ki se voščeno sveti: I. Mikl-Curk (op. 6) 889 ss — redkeje v zgodnji, številneje v pozni antiki. H. J. Kellner (op. 29) 70, omenja, da se površina čuti nekoliko mastna zaradi določenih pustil.

⁸² I. Mikl-Curk (op. 10) 83 in (op. 6) 893 ss.

⁸³ S. Pahič (op. 1) 153 ss, za T. 8: 7, 31; T. 9: 21, 22; T. 10: 1, 5, 9, 10, 16 id.

⁸⁴ S. Pahič (op. 1) 146 za T. 2: 28, za Poetovio: I. Mikl-Curk (op. 6) 886.

⁸⁵ V Spodnji Novi vasi: inv. št. A 7204, 7270, 7271, 7316 (= AV 29, T. 9: 23), v Slovenski Bistrici: AV 29, T. 2: 18, 31, 43 in inv. št. A 6879. Podobne najdbe iz Velenika (inv. št. A 7072 a, 7039 d in 7041 = AV 29, T. 13: 17) imajo nekoliko drugačno glino.

⁸⁶ S. Pahič (op. 8) 151; I. Mikl-Curk (op. 2: AV) 127 in (op. 6) 885.

⁸⁷ S. Pahič (op. 1) 146 za T. 2: 18. Po obliki profila sorodni posodi iz Spodnje Nove vasi (AV 29, T. 10: 10) in gomile št. 2 v Veleniku (AV 29, T. 21: 6) imata istovetno gli-

no, le da je posoda iz Velenika bila očitno ob sežigu mrtveca v ognju in je zato postala drobno porozna in prhka.

⁸⁸ Tudi drugod je govora predvsem o črnih prevlekah — glej spodaj str. 404 in op. 143. Pordečenje omenja I. Mikl-Curk (op. 6) 884.

⁸⁹ Npr. AV 29, T. 5: 27 (v ognju prežgano); T. 6: 10, 22 (samo zunaj), 20; T. 7: 5, 23, 17 (samo zunaj); tudi inv. št. A 6793, 6796, 6861, 6862.

⁹⁰ Povsem svetlo siv je le ročaj vrča inv. št. A 6749 z drobljenim kremencem na površini. Del stene posode (trinožnika?) inv. št. A 6879 je svetlo siv na notranji steni in zunanji polovici preloma, kjer ima površina rdečkasto barvo in ostanke črne prevleke. Tudi dva lonca (AV 29, T. 7: 8, 12) imata svetlo sivo, sprano, le notranjo površino. Podoben prelom in površino ima del stene posode (inv. št. A 7039 c) iz Velenika, ki pa ima še ohranjeno svetlo rjavo (zaglajeno ali barvano?) povrhnjico. Podobno, z močno razjedeno površino na obeh straneh v Spodnjem Grušovju — inv. št. A 6684 e.

⁹¹ Inv. št. A 3358, 3486 in 3503. Takšno zunanjo površino in polovico preloma ima tudi latenski lonček T. 5: 2.

⁹² Posebnih opazovanj prelomov kot npr. pri prazgodovinskem in zgodnesrednjeveškem posodju (J. Korošec, op. 24, 26, 96) še ni bilo? Nekaj o tem sedaj P. Korošec (op. 1) 499 ss.

⁹³ Vzrok take barve pečenja ni povsem jasn, saj gre po večini za ostanke navadnih loncev, ki imajo večinoma rjavo površino (npr. Slovenska Bistrica: AV 29, T. 5: 1). Vmes so tudi uvoženi izdelki zvrsti boljšega posodja, a iz peskane gline (ročaj vrča inv. št. A 6749 v Slovenski Bistrici in ročaja amfore v Veleniku: AV 29, T. 13: 28).

⁹⁴ Od tega listasto: Brinjeva gora — 16%. Spodnje Grušovje — 15%, Slovenska Bistrica L. — 2% in B. — 6%, Spodnja Nova vas — 1% ter Velenik — 7%; računano od vsega posodja.

⁹⁵ Primeri temno sivih — črnih obrobij z Brinjeve gore kažejo, da površini sten navzlic temu nista vselej enake barve, temveč večinoma rjave, kakršen je vedno tudi prelom.

⁹⁶ G. Wurmbrandt, Das Urnenfeld von Maria Rast, *Archiv für Anthropologie* 11 (1879) 255. A. Schörgendorfer (op. 5) 107. J. Korošec (op. 26) 80, navaja kot znak slabega žganja rjavkasto, rdečkasto sivkasto in rdečkasto barvo preloma.

⁹⁷ Npr. J. Korošec, *Razprave I. razr. SAZU* 3 (1953) 48 in (op. 26) 80. G. Mossler

(op. 3) 124. P. Korošec (op. 1) 499. J. Korošec (op. 24) 234.

⁹⁸ J. Korošec (op. 96) 49.

⁹⁹ Npr. v Oseku (S. Pahič, op. 8, 150 ss), a tudi na Brinjevi gori (S. Pahič, kot prej, 141).

¹⁰⁰ Prim. podatke o lončarskih pečeh pri P. Petru (op. 1) 489 ss z op. 28; tudi *Rimska keramika v Sloveniji* (1973) 6 ss.

¹⁰¹ D. Strmole (op. 20). Tudi W. Schmid (op. 12) 385. Za kremenec glej: V. Osterc (op. 9) 127.

¹⁰² P. Schleiss (op. 12) 1 ss. T. Bregant (op. 28) 36.

¹⁰³ D. Strmole (op. 20).

¹⁰⁴ R. Ložar (op. 1) 206, omenja tudi različna vpliva odvoda dima. G. Mossler (op. 3) 124 ss, navaja možnost žganja ob večji vročini, če je glini izdatno primešan kremenčev pesek (ali celó sol?). P. Schleiss (op. 12) 1, ugotavlja, da pri 900° žgana posoda v sredici preloma sicer še ohrani sivo črno barvo, površina pa postane »ilnate barve, rumenkasto do rdečkaste«.

¹⁰⁵ S. Pahič (op. 1) 156. V Slovenski Bistrici kaže posledice večje vročine le stena lončka (AV 29, T. 5: 27) z rdečkasto in sivo lisasto površino ter povsem luknjičavim rdeče-temno sivo-rdečim prelomom.

¹⁰⁶ Glej **tab. 2** in razpredelnico na str. 404.

¹⁰⁷ Dve tretjini od tega so lonci, sicer pa sklade in skodele ter posamič lonček in pokrov.

¹⁰⁸ Tu je delež loncev še nekoliko višji (68%), drugo so predvsem skodele in trinožniki.

¹⁰⁹ AV 29, T. 1: 25, 42.

¹¹⁰ Za gotovo lonci AV 29, T. 3: 4, 11 (= recenten?); T. 5: 7, 8, 13; T. 6: 9; T. 7: 2, 5.

¹¹¹ Inv. št. A 7325 b.

¹¹² AV 29, T. 9: 16.

¹¹³ AV 29, T. 13: 2, 11—12; 14—15, 28, 33—34.

¹¹⁴ S. Felgengauer, *Archaeologia Austriaca* 61—62 (1977) 256 ss, poudarja »oksidacijski postopek« žganja na rjavo, rjavkasto in rdečkasto, poleg žganja na sivo črno in ob pričetku »redukcijskega žganja« na sivo v 12. stoletju. Ali gre v naših primerih za podoben antični razvoj?

¹¹⁵ Po odstotkih se taki problemi zvrste: Slovenska Bistrica **L** 20%, Spodnja Nova vas 8%, Slovenska Bistrica **B** 7%, Brinjeva gora 5%, Spodnje Grušovje in Velenik po 2%.

¹¹⁶ W. Schmid (op. 12) 385 omenja tako možnost »ob širokem žganju na odprtem ognju«.

¹¹⁷ **T. 5: 1—6** za prvo in **T. 11: 1, 12: 2** za drugo skupino.

¹¹⁸ Spodnje Grušovje, inv. št. A 6684 e.

¹¹⁹ Gre za izpad zrnca med krčenjem gline pri sušenju in žganju: V. Osterc (op. 9) 125; tudi Z. Harej, *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 5 (1976) 91 ter J. Korošec (op. 96) 48 in (op. 26) 80; glej tudi op. 28! Pri grobi hišni lončenini takih opazovanj še ni bilo?

¹²⁰ Npr. za Ljubljansko barje: V. Osterc (op. 9) 123 ss. Za Hallstatt delno: P. Schleiss (op. 12) 36. Prim. še: G. Mossler (op. 3) 124 ss, za Štalenski vrh.

¹²¹ W. Schmid (op. 12) 284 in *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20 (1939) 109. A. Sós, *Acta Archaeologica Hung.* 13 (1961) 279 ss.

¹²² Kot npr. že pri zgodnji prazgodovinski lončenini: T. Bregant (op. 28) 45.

¹²³ E. Bónis, *Die spätkeltische Siedlung Gellerthey-Taban in Budapest*, *Archaeologia Hungarica* SN 47 (1969) 185, omenja močno luknjičavo površino pri psevdografitnih loncih, izdelanih iz gline z malo ali brez grafita, toda močno peskane in z navpičnimi potezami po trupu. Na ostankih podobnih posod na Rifniku (A. Bolta, op. 29, 278 ss), Pošteli (v mariborskem muzeju) in Brinjevi gori (**T. 5**) ni luknjičavosti.

¹²⁴ S. Pahič, *Časopis za zgodovino in narodopisje* NV 6 (1970) 164, T. 1: 1—13.

¹²⁵ W. Schmid (op. 12) 385.

¹²⁶ Glej op. 70!

¹²⁷ Npr. pri posodah s trikotnim robom ustja — inv. št. A 3500, 3534 in 3567 ter tistih z valovnico — inv. št. A 3396, 3397, 3576 id. Tu npr. **T. 11: 1—2, 12: 1**.

¹²⁸ J. Korošec (op. 24) 236 ter (op. 96) T. 15: 23; T. 21: 36; T. 24: 40. Med posodami iz Brezja le ena luknjičava (S. Pahič, op. 66, 246, T. 10: 5). Prim. še R. Ložar (op. 1) 184, 195!

¹²⁹ I. Mikl-Curk (op. 6) 894. Prim. še S. Felgengauer (op. 114) 257 ss.

¹³⁰ G. Mossler (op. 3) 124, npr. navaja »trdo, pogosto zvenče žgano« glino kot eno izmed lastnosti štalenske domače, poznokeltske lončenine.

¹³¹ Sivo oziroma črno površino imata trinožnika AV 29, T. 9: 22 in T. 10: 1.

¹³² S. Pahič (op. 1) 153, T. 9: 16, a tudi T. 9: 3 in T. 10: 5; glej še op. 131!

¹³³ Našteto v op. 85 in 87. Kako je bila osredotočena proizvodnja trinožnikov, npr. v Poetovionu ali še kod na podravskem podeželju, še ni raziskano. Pri pokrovi iz »uvoza« so mišljeni npr. AV 29, T. 6: 1 in podobni,

a tudi AV 29: T. 2: 36 (zaradi drugačne gline).

¹³⁴ V Slovenski Bistrici AV 29, T. 4: 1; T. 7: 16. V Veleniku npr. AV 29, T. 13: 9, 13—14, 16 33; T. 30: 4. V Spodnji Novi vasi npr. AV 29, T. 9: 6; T. 11: 13; T. 12: 8.

¹³⁵ Rjavo v Veleniku AV 29, T. 13: 14, 33; T. 30: 4. V Spodnji Novi vasi kot v op. 134.

¹³⁶ Slabše žganje (temno rjav prelom) bi veljalo za primere iz Spodnje Nove vasi. Drobļjivi so le ostanki loncev.

¹³⁷ Npr. v Veleniku AV 29, T. 18: 6; T. 19: 6—7; T. 21: 6 (pretežno trinožniki). Med naselbinskim gradivom istovetnih najdb pravzaprav ni — gre le za mejne prehode od drobljivega k prhkemu.

¹³⁸ Taki pojavi so drugod, npr. v Dolgi vasi (I. Mikl, op. 1, 174) in Emoni (I. Mikl-Curk, op. 6, 889).

¹³⁹ Od rabe počrnjene notranje stene posod omenja W. Schmid (op. 1) 23.

¹⁴⁰ Gledano s tega vidika je zanimivo, da takih posod skoraj ni na Brinjevi gori, pač pa v naseljih ob rimski cesti, in sicer po odstotkih: Slovenska Bistrica L — 24 %, Slovenska Bistrica B. — 10 %, Spodnja Nova vas — 8 %, Spodnje Grušovje — 5 %, Velenik — 4 %. Že zaradi velikih razlik vzroki tega pojava tudi tu niso enotni.

¹⁴¹ Rjavo v Spodnjem Grušovju, inv. št. A 6526 d in 6656; rdeče rjavo v Spodnji Novi vasi, inv. št. A 7297 a.

¹⁴² Glej op. 116!

¹⁴³ Črno prevleko omenja I. Mikl-Curk v Dolgi vasi (op. 1) 174 ter na poznih skodelah in vrčih (op. 6) 886. Tudi B. Vikič-Belančič, *Arheološki vestnik* 26 (1975) 26.

¹⁴⁴ Trinožniki: Spodnja Nova vas — AV 29, T. 9: 23. Slovenska Bistrica B. — AV 29, T. 2: 20; T. 3: 25; T. 7: 23.

¹⁴⁵ O dimljenju npr.: J. Korošec op. 96) 48, za prazgodovinsko posodje; B. Vikič-Belančič (op. 143) 26; O. Brukner (op. 3) 36; H. J. Kellner, G. Ulbert (op. 29) 70; L. Barkóczy, É. Bónis, *Acta Archaeologica Hung.* 4 (1954) 169, op. 240.

^{145a} Npr. na loncu AV 29, T. 9: 6 in trinožniku T. 10: 18. Podobni sledovi še na dveh loncih in nogi trinožnika inv. št. A 7204 b, 7209 a ter 7270.

¹⁴⁶ Odstotki v razpredelnici se presegajo, ker se nekateri načini pojavljajo hkrati na istih podobah.

¹⁴⁷ Najčeste se omenjata glavnik (glavniček, glavnikast predmet) in metlica. Od drugih npr.: »ščetka« (J. Korošec, op. 24, 260; 26, 81; 28, 218); »čopič« (W. Schmid, op. 12, 385); »nekak greben« (W. Schmid, op. 1, 23);

»deščica« (W. Schmid, op. 12, 385); »večzoba paličica« (A. Neumann, op. 3, 148) ali tudi kar »orodje« (G. Mossler, op. 3, 128), medtem ko »vilice« (J. Korošec, op. 24, 258) v naših primerih ne pridejo v poštev.

¹⁴⁸ Pri nas npr. med prvimi W. Schmid (op. 12) 385 ss, s starejšimi citati. Drugi izrazi še: »vrezi« (J. Šašel, *Arheološki vestnik* 4 [1953] 312; S. Pahič, op. 4, 100; I. Mikl-Curk, op. 10: *ČZN*, 75; M. Urleb, op. 1, 478 id.), tudi »zareze« (I. Mikl, op. 1: AV 9—10, 174) in »razice« (J. Šašel, kot prej); »vrezane črtice« (S. Pahič, op. 4, 44); »poteze« (J. Korošec, op. 24, 258 id.; I. Mikl-Curk, op. 6, 884 ss) in »potegi« (N. Osmuk, op. 1, 77); »kanelure« (A. Valič, *Arheološki vestnik* 15—16 [1964—1965]325); »žlebički« (S. Pahič, op. 4, 110) in »žlebičaste črte« in celó »gostoris« (S. Pahič, op. 1, 153).

¹⁴⁹ G. Mossler (op. 3) 128 omenja 6—12 zobcev.

¹⁵⁰ Dosedanja razločevanja npr.: I. Mikl (op. 1: AV 9—10) 174 navaja za T. 5: 5 uporabo »nekakega glavnička z redkejšimi, ostrimi ali topimi ali zelo gostimi zobci«; T. 1: 10 pa izdelavo »z nekako metlico«. V. Kolšek (op. 1) 13 označuje za T. 1: 7 in večino drugih »metlični ornament«, a za T. 6: 24—25 in redke druge »ornament z glavnikom« (16). A. Schörgendorfer (op. 5) 112 ss omenja le »Kammstrichornament« in našteva »Besenstrich« pri T. 11: 167 le kot poznolatsko izjemo (119); É. Bónis (op. 5) 35 pozna le »Kammstrichornament«, tudi na poznokeltski lončenini (op. 123), kjer ugotavlja »ungleichmäßige Besenstrichverzierung« (118) le na prazgodovinski posodi sl. 66: 18.

¹⁵¹ Npr. A. Smodič, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 34 (1939) 18 označuje okras na loncu risbe 6: 2 »naprasnjen z metlico«. V. Kolšek (op. 1) 13 opisuje posodo T. 2: 15 »glajeno z metlico«. N. Osmuk (op. 1) 77 vidi na skledah T. 1: 1, 3 »sledove površnega metličastega okrasa«. G. Mossler (op. 3) 128 pa npr. meni, da so manj skrbno izvedene in pošev se križajoče črte na štalenskih loncih podobne prazgodovinskemu, halštatskemu metličastemu okrasu in pomenijo »morda določen propad glavničastega okrasa«, ki bi sodil nekako na konec 1. stoletja po n. š.

¹⁵² O poreklu prim. npr.: G. Mossler (op. 3) 120; P. Petru (op. 12) 19 ss; tudi A. Valič (op. 148) 327.

¹⁵³ AV 29, T. 10: 12, 17.

¹⁵⁴ Npr. T. 7: 2 (tanke poteze) in 3 (različno široke črte).

¹⁵⁵ R. Ložar (op. 1) 213 ugotavlja podobno pri srednjeveški žlebljeni lončenini. J. Šašel (op. 148) 310 omenja »rahle rotacijske

žlebiče«. I. Mikl (op. 1) 174 domneva to, ker so »zareze pogosto plitve«. S. Pahič (op. 4) 98 navaja »vodoravne žlebičke od vrtenja«. L. Plesničar-Gec (op. 12) 459 razločuje med »glavnikaštom ornamentom« in »sledovi vodoravnih vrezov, ki so nastali pri oblikovanju lonca na vitlu«.

¹⁵⁶ Kar je npr. na Gellertheygo vodoravnih potez, so to po É. Bónis (op. 123) 41 za sl. 39: 26 le »dicht eingetieft Rillen«, medtem ko se »dichte Kammstriche« pojavljajo šele na izrazito rimsko provincialnih posodah (prav tam, 89 za sl. 47: 3—4).

¹⁵⁷ A. Schörgendorfer (op. 5) 117 poudarja, da je »Rillenverzierung« daleč najčesča in latenskega porekla.

¹⁵⁸ Enojne in skrbneje izvedene npr. v Spodnji Novi vasi AV 29, T. 8: 7 in T. 10 9 (na uvoženih posodah) ter v Veleniku AV 29, T. 13: 33—35. Na Brinjevi gori take le še redko na navadnih posodah (T. 11: 3—6).

¹⁵⁹ Za ovalne prim.: AV 29, T. 12: 17 in T. 13: 27! Za jamice v črti omenja J. Korošec (op. 24) 258 pri podobnih zgodnje srednjeveških primerih uporabo »orodja v obliki vilic ali glavnika«.

¹⁶⁰ A. Schörgendorfer (op. 5) teh načinov krašenja sploh ne navaja. Rebra redka tudi v zgodnjem srednjem veku (J. Korošec, op. 24, 264 in op. 38, 218).

¹⁶¹ L. Plesničar-Gec (op. 13) 37, T. 4: 11 do 19, vendar pa tudi že na posodi iz zgodnjega 1. stoletja (prav tam, 39, T. 4: 22). W. Schmid (op. 1) 23 trdi, da so glavnikaštev vodoravne poteze po vsej steni lonca »tipični poznolatski okras«. I. Mikl-Curk (op. 6) 893 meni, da se zgodnejše vodoravne poteze pojavijo številnejše »praviloma na južnem delu slovenskega ozemlja«. H. Kerchler (op. 5) 32 omenja vodoravne in poševne pasove glavnikaštev črt kot nadaljevanje prvotnih navpičnih, a brez določnejše časovne opredelitve.

¹⁶² To naj bi bila po I. Mikl-Curk (op. 6) 884 značilnost zgodnje antike, a ne brez izjem (npr. v Emoni — 888 ss); na Brinjevi gori npr. inv. št. A 3653, 3658.

¹⁶³ Le pri skodeli AV 29, T. 2: 24 iz Slovenske Bistrice in posodi inv. št. A 5496 iz Spodnjega Grušovja. Drugi posegi preko vratu še v Spodnji Novi vasi — AV 29, T. 9: 1, 6 in Slovenski Bistrici — AV 29, T. 3: 1.

¹⁶⁴ Npr. tu T. 7: 5 (podobno AV 29, T. 1: 39) iz Slovenske Bistrice.

¹⁶⁵ Na fragmentu T. 7: 3 je videti, da je izdelovalec zamenjal orodje, saj se je širina črt spremenila od 1 na 2 do 2,5 mm. Na podobnem fragmentu iz Slovenske Bistrice (inv. št. A 6745 e) je razločneje vidno, kako širše

poteze prekrivajo ožje. Oba kosa sta si precej podobna tudi po sestavi in barvi glin, poroznosti ter notranji obdelavi s prsti.

¹⁶⁶ Prim. npr. poševne črtice na fragmentu AV 29, T. 9: 6 ali redko združbo s črticami in polkrogi na trinožniku AV 29, T. 16: 4 iz gomile v Spodnji Novi vasi.

¹⁶⁷ Valovnica: še AV 29, T. 13: 33—35. Poševne črtice med vodoravnimi potezami so vsesplošno razširjene od 1. stoletja dalje (É. Bónis, op. 123, 93, sl. 47: 3—4) najbrž vse do konca četrtega (L. Plesničar-Gec, op. 13, T. 4: 21).

¹⁶⁸ AV 29, T. 3: 1 (Slovenska Bistrica B), T. 21: 1 (Velenik, gomila 1).

¹⁶⁹ AV 29, T. 12: 7 (Spodnja Nova vas). Tudi npr. I. Mikl (op. 1: AV 9—10) 175, T. 3: 13.

¹⁷⁰ Ni pa več takih v združbi z vodoravnimi kot npr. v Veleniku: AV 29, T. 21: 1. Razen tega h keltskim črepinjam še ne poznamo ustreznih robov ustij.

¹⁷¹ Prim. tudi AV 29, T. 10: 12!

¹⁷² Inv. št. A 6756 b in 6831.

¹⁷³ Pri L. Plesničar-Gec (op. 13) T. 4 bi to bilo okrog začetka 2. stoletja, čeprav so možne tudi izjeme (npr. T. 4: 16 ali celó 28).

^{173a} AV 29, T. 9: 17 (Spodnja Nova vas).

¹⁷⁴ Tudi AV 29, T. 9: 1 (Spodnja Nova vas).

¹⁷⁵ Podobno, a s širšimi črtami: A. Schörgendorfer (op. 5) 113, T. 22: 299.

¹⁷⁶ Pri prvih gre večinoma za prostoročne izdelke, pri drugih, poznoantičnih, pa morebiti (poleg tega?) še za drugačen postopek pri vrtenju.

¹⁷⁷ Na posodi AV 29, T. 9: 1 tudi sledovi oblikovanja s prsti.

¹⁷⁸ Tudi na notranji strani posode T. 10: 2 in v spodnjem Grušovju, inv. št. A 6505, 6526 j in 6624.

¹⁷⁹ V Veleniku še: inv. št. A 7045 in 7083 b. V Spodnjem Grušovju na trinožni skodeli inv. št. A 6505, kjer so žlebičaste črte tudi po vsej notranji steni (glej op. 178). Na Brinjevi gori inv. št. A 3604, 3636, 3654 (tu večkrat tudi širši žlebički — na gornji strani fragmentov s T. 4).

¹⁸⁰ Velenik: inv. št. A 7084.

¹⁸¹ AV 29, T. 1: 23—22: 17 (profil trinožnikov). Profili z Brinjeve gore in Spodnjega Grušovja: *Arheološki vestnik* 31 (v tisku).

¹⁸² Velenik: AV 29, T. 13: 14—15. Spodnje Grušovje: inv. št. A 6563. Brinjeva gora: inv. št. A 3346.

¹⁸³ Npr. AV 29, T. 4: 9—10; T. 6: 3; T. 13: 31. Spodnje Grušovje: I. Mikl-Curk (op. 1: ČZN) 28, T. 2: 2 ter inv. št. A 6648. Brinje-

va gora: inv. št. A 3328, 3340, 3405, 3506, 3517.

¹⁸⁴ Za prve prim. *AV* 29, T. 6: 11!

¹⁸⁵ S. Pahič (op. 1) 129 ss, T. 2: 21—22; T. 5: 25; T. 9: 5; T. 16: 16, T. 18: 5.

¹⁸⁶ *AV* 29: T. 3: 9; T. 5: 22—24; T. 7: 18; T. 13: 10—12 (na malih posodah so seveda žlebiči mnogo ožji).

¹⁸⁷ Tudi I. Mikl-Curk (op. 1: *ČZN*) 22, T. 3: 27.

¹⁸⁸ Tudi *AV* 29, T. 7: 7; T. 9: 16; T. 10: 5, 15 — na raznih vrstah posod.

^{188a} Slovenska Bistrica: *AV* 29, T. 5: 27; Spodnja Nova vas: T. 9: 17.

¹⁸⁹ Enako v Veleniku: *AV* 29: T. 13: 33 do 35. Npr. tudi drugod (I. Mikl-Curk, op. 6, 884), npr.: I. Mikl (op. 1: *AV* 9—10) 174, T. 1: 8; T. 8: 5 — Dolga vas; V. Kolšek (op. 1) 35, T. 38: 35. = Šempeter. I. Horvat-Šavel (op. 1) 296, T. 8: 6, 13: 4 = Ivanci. Prek vzporednih žlebov vgrebene valovnice, najčešče na Gradišču nad Bašljem in »za slovensko keramiko najbolj značilen okras«, omenja R. Ložar (op. 1) 199, ki pa bi, — glede na tamošnje antične najdbe (200, op. 31 in I. Mikl-Curk, op. 6, 891), — lahko bile tudi antične.

¹⁹⁰ Na Brinjevi gori še na nekaj črepinjah, za Spodnjo Novo vas prim.: *AV* 29, T. 10: 9. Tudi Velenik: *AV* 29, T. 16: 16 (med izboklinami — sedaj po čiščenju izbrisano).

¹⁹¹ V podobni obliki in v združbi z jamicami že v Veleniku (*AV* 29, T. 12: 17). Za T. 12: 4 glej op. 187.

¹⁹² J. Korošec (op. 24), T. sl. 54, 59, 61, 78, 101—102, 107 — vse v jasnejših obrisih in veččrtni izvedbi, ki je na Brinjevi gori zabrisana.

¹⁹³ V sondi iz leta 1953 na Brinjevi gori ni bilo stratigrafskih podatkov, saj so bile v plasti med 20—50 vse črepinje pomešane (prenešene za erozijo z višje lege pobočja?).

¹⁹⁴ S. Pahič (op. 66) 260 ss, T. 10: 1—5. I. Mikl-Curk (op. 6) 887.

^{194a} *AV* 29, T. 12: 17 in T. 13: 27.

¹⁹⁵ Za T. 12: 19—21 prim. podobno na Ptujskem gradu (J. Korošec, op. 24, T. sl. 41), kjer so sicer značilni vbodi po štiri jamice v obratni smeri (prav tam, T. sl. 62, 65, 73).

¹⁹⁶ Pri žlebasto-rebrasto valovitih delih sten bi sicer bilo mogoče govoriti o plastičnem okrasu (A. Smodič, op. 151, 18: »precej izbočeni reliefni obroči« na trinožniku risba 6: 9; V. Kolšek (op. 1) 13 ss govori le o »narebreni površini« za T. 2: 11 id., vendar so izdelovalci oblikovali najprej žlebiče, tako da lahko vmesna rebra v največji meri presojamo le kot ostanek prvotne gladke površine. Rebri na trinožniku T. 9: 5 je že zaradi ogleatega profila poseben primer, tisto na loncu *AV* 29, T. 9: 2 pa izhaja iz keltske dediščine: npr. É. Bónis, op. 123, sl. 4: 25 do 55: 21 ali A. Rybová, *Laténská sídlíště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středoevropské*, Fontes Musei Reginahradecensis, Supplementum 3 (1968) T. 4: 10, 17: 15 ipd.

¹⁹⁷ S. Pahič (op. 1) 185, T. 16: 16. Izjemno tudi v Šempetru: V. Kolšek (op. 1) 35, T. 38: 17.

¹⁹⁸ V odstotkih: Spodnja Nova vas — 56 %, Spodnje Grušovje — 42 % (S. Pahič, op. 1, 149 in 194).

¹⁹⁹ V Spodnjem Grušovju to le na črepinji T. 12: 4.

²⁰⁰ S. Pahič, *Arheološki vestnik* 31 (v tisku).

EINIGE ANGABEN ÜBER DIE RAUHWANDIGE HAUSERKERAMIK AUS DEN FUNDORTEN AM SÜDRAND DES POHORJE

Zusammenfassung

An Hand der neueren Funde aus den Siedlungsstellen an der Römerstrasse zwischen Slovenske Konjice (Brinjeva gora) und Praggersko wird hier versucht, die heimische Gebrauchskeramik vorerst in technologischer Hinsicht näher vorzustellen.¹⁻⁶ Der hier behandelte Fundstoff umfasst insgesamt 970 von verschiedenen Gefäßscherben von Brinjeva gora (Grabung 1953), Spodnje Grušovje (Grabungen 1973, 1977), Slovenska Bistrica (Grabungen 1974—1977), Spodnja Nova vas (Probesschnitte 1977), Velenik (Grabungen 1976 bis 1977).⁷⁻⁸ Die Beobachtungsart und ihre zahlenmäßigen Ergebnisse sind auf **Tabelle 1** dargelegt.⁹⁻¹¹ Es handelt sich um die Reste verschiedener Töpfe, Schüsseln und Schalen, Dreifussgefäße, Deckel und vereinzelt noch einiger anderer (**Tafel 1**).¹²⁻¹⁴ Nur auf der Brinjeva gora bilden die Schüsseln und Schalen die Hälfte des Gesamtbestandes, sonst ist der Anteil der Töpfe weitaus am grössten.¹⁵

Zuerst werden der zur Herstellung verwendete Ton und seine Beimischungen besprochen (Tabelle Seite 391).¹⁶⁻¹⁹ Für Brinjeva gora ist der sehr starke Zusatz von Kalzitkörnern, für andere Fundorte dasselbe, aufgelöst in löcherigen Wänden, sowie mehr der Quarz

und die Anwesenheit der für das Pohorje charakteristischen Minerale massgebend.²⁰⁻²⁸ Der Gebrauch von Magerungsmitteln geht auch hierzulande in die ferne Urgeschichte zurück, wird aber zur Römerzeit und im frühen Mittelalter besonders eingesetzt.²⁹⁻³² Die im Ton enthaltenen feinsten Teile von Glimmer (Tabelle Seite 393) wurden offensichtlich nirgends absichtlich beigemischt.³³⁻³⁷

Der allergrösste Teil der Gefässe wurde auf der Drehscheibe hergestellt. Namentlich in Spodnja Nova vas gab es rohe Töpfe, die mit freier Hand geformt und dann meist am Mundsäum nachgedreht wurden.³⁸⁻⁴⁸ Die spätlatènezeitliche Töpfertätigkeit ist nur auf der Brinjeva gora zu beobachten (**Tafel 5**), sonst kommt die vorrömische Tradition nur in allgemeinen Formen sowie in der Verzierung der Gefässe zum Ausdruck.⁴⁹⁻⁵⁰ Da die meisten Gefässe eine sorgfältigere Ausarbeitung zeigen, lässt sich die hierorts hergestellte Ware oft nur schwer von der (aus Poetovio?) eingeführten unterscheiden.⁵¹⁻⁶¹

Es sei noch an die Bödenformen (Tabelle Seite 395) sowie an die verschiedene Wanddicke, die sich zwischen 3 mm bei den Töpfchen und über 10 mm bei Vorratsgefässen bewegt, hingewiesen.⁶²⁻⁷³ Henkel kommen bei dieser Keramikgattung nur selten (an Krügen usw.) vor.⁷⁴⁻⁷⁵

Die Aussenflächen der Gefässe wurden schon durch das Drehen auf der Töpferscheibe meist ausreichend ausgeglättet, eine zusätzliche Bearbeitung hat man jedoch nicht bemerkt. Nur wenige Gefässe waren schon von Anfang an rauhwandig, die meisten wurden es erst später durch den Gebrauch und den langen Verbleib in der Erde.⁷⁶⁻⁸⁰ Dennoch kann man einen Grossteil der Scherben (durch Antasten) als glatt und kaum rau bezeichnen (Tabelle Seite 397). Merklich rauhwandig sind nur einige Gefässe der Frühzeit (»Trinkbecher«, Dreifüsschalen), die Gefässe aus dem stark mit Sand gemengtem Ton und — natürlich — die Scherben mit ausgewaschener Oberfläche.⁸¹⁻⁸⁷

Um von dem Brand der Gefässe einiges zu erfahren, hat man die Färbung der Aussen- und Innenflächen sowie am Wandbruch beobachtet (**Tabelle 2**). Ein Drittel der Gefässe konnte somit als hell (braun), die übrigen als dunkler (braun und grau) bezeichnet werden.⁸⁸⁻⁹¹ Die Bruchfarbe dagegen ist jedoch vorherrschend dunkelgrau bis schwarz, wobei man in einigen Fällen die andersfarbige (meist braune) Umsäumung wie auch zweifarbige Brüche beobachten konnte (**Tabelle 3**).⁹²⁻⁹⁴

Bei dem vorwiegend dunklen Brand sind die Gefässe dennoch meist von guter Qualität, obwohl die Kalzitkörnchen (z. B. auf der Brinjeva gora) oft noch nicht zerfallen sind.⁹⁵⁻¹⁰¹ Wenn der (dunkel) braune Ton noch als Naturfarbe bezeichnet werden kann, deuten die hellen (braun und rot) Färbungen schon die Oxydationsprozesse an.¹⁰²⁻¹⁰⁵ Die Unterschiede, die sich unter den Fundorten ergeben, sind meist auf die andersartigen Brandprozesse sowie auch auf verschiedene Tonmassen zurückzuführen.¹⁰⁶⁻¹¹⁸

Die zumeist erst durch den Brand verursachte Porosität (Tabelle Seite 404) umfasst auf verschiedene Weisen 86 % der Gefässe. Ausser des Zerfalls der Kalzitkörnchen, wodurch oft nur die Oberflächen löcherig wurden, tragen manchmal auch andere Zutaten oder Zustände des Tons dazu bei.¹¹⁹⁻¹²¹ Auch die Porosität begann schon in der frühen Urgeschichte und wurde dann für die Spät-La-Tène sowie die römische und frühmittelalterliche Epoche kennzeichnend.¹²²⁻¹²⁹

Die Gefässwände sind trotz des schwarzen Brandes und der häufigen Porosität überwiegend genug (jedoch nie klingend) hart. Die eingeführte Ware grösseren Töpferwerkstätten hat dabei den Vorrang.¹³⁰⁻¹³³ Unter den heimischen Erzeugnissen sind nur in Velenik namentlich spröde und brüchige Scherben aufgefallen, was wahrscheinlich auch in den Einwirkungen der sauren Lehmschichten dieser Gegend seine Ursache hat.¹³⁴⁻¹³⁷

In einigen Fällen konnte man die späteren Hitzeeinwirkungen (fleckige Wände), ausgesprochen dunkle Oberflächen (durch Brand und Gebrauch) sowie Reste des schwarzen Überzugs nachweisen (Tabelle Seite 406).¹³⁸⁻¹⁴⁵ Sonst gibt es nur ausnahmsweise Spuren von etwaiger braunen Farbauftragung, jedoch bei 49 % der Scherben Reste eines meist grauen »Überzuges« auf der ursprünglichen hell braunen Oberfläche.

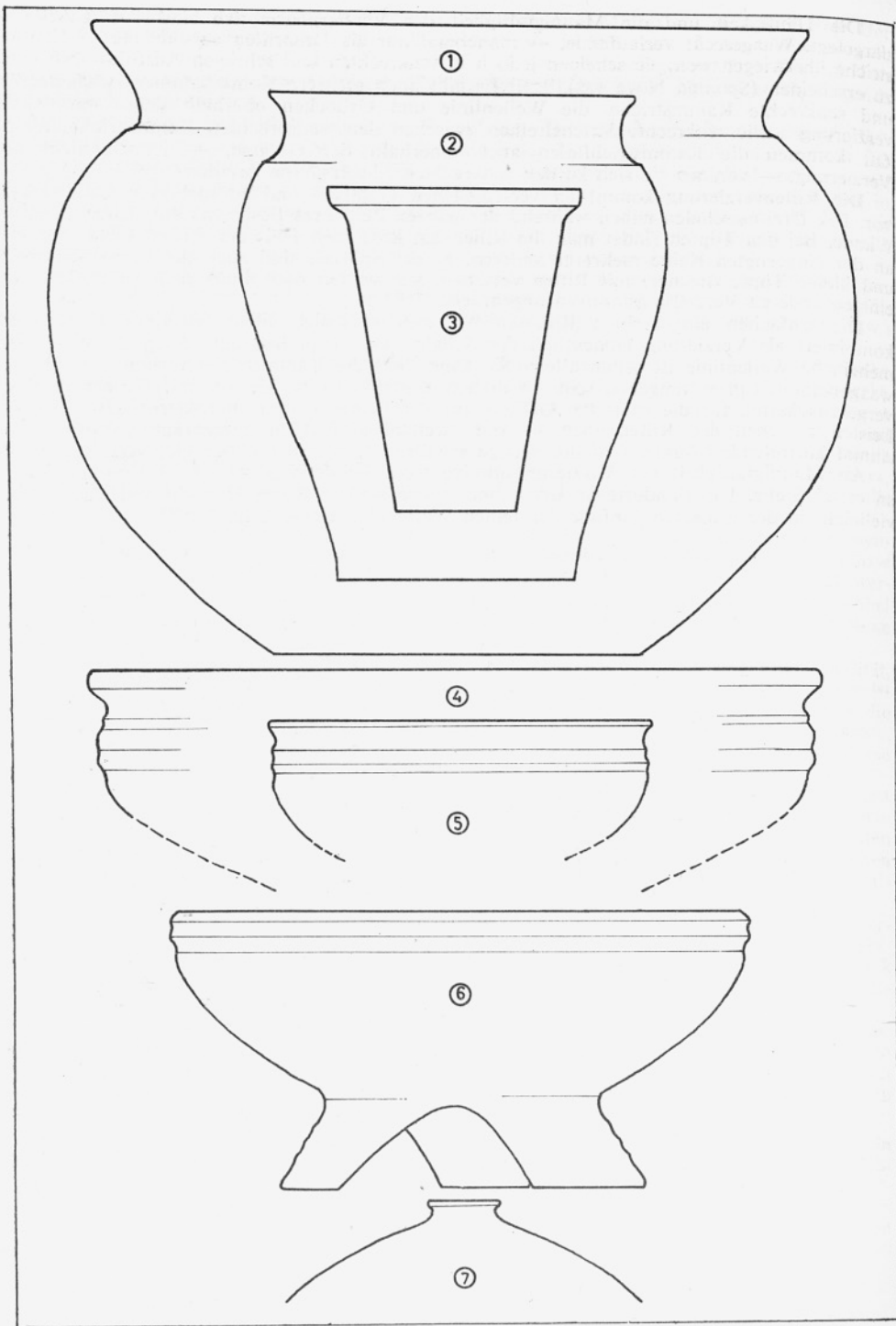
Die Hälfte aller Gefässe waren mit eingetieften Linien und Grübchen verziert (**Tafel 5—12**), die aber auf verschiedene Weise angebracht worden waren (**Tabelle 4**). Dicht geriffelte Linien sind am häufigsten, wobei man unter den schmalen und sorgfältiger aufgetragenen Kamm- und den losen und breiteren Besenstrichen unterscheiden sollte.¹⁴⁶⁻¹⁵⁶ Die zweithäufigste Verzierungsart sind eingekehlte Rillen verschiedener Ausführung, schon viel seltener aber eingekerbte Rillenlinien, eingeritzte Linien, eingepresste Grübchen und erhabene Leisten.⁵¹⁷⁻¹⁶⁰

Die Häufigkeit und die Mannigfaltigkeit der Verzierungsmotive sind auf **Tabelle 5** dargelegt. Waagrecht verlaufende, — manchmal nur als Drehrillen entstandene — Kammstriche überwiegen weit, sie scheinen jedoch in senkrechten und schrägen Ausführungen eher zu erscheinen (Spodnja Nova vas).¹⁶¹⁻¹⁷³ Es gibt auch mehrere Kombinationen: waagerechte und senkrechte Kammstriche, die Wellenlinie und Grübchen oberhalb der Kammstrichverzierung sowie senkrechte Strichelreihen zwischen den waagerechten Kammstrichbündeln. Oft kommen die Kammstrichlinien auch innerhalb der Gefässe, — jedoch nicht als Verzierung, — vor, wo sie sich zu den senkrechten Fingerspuren gesellen.¹⁷⁴⁻¹⁸⁰

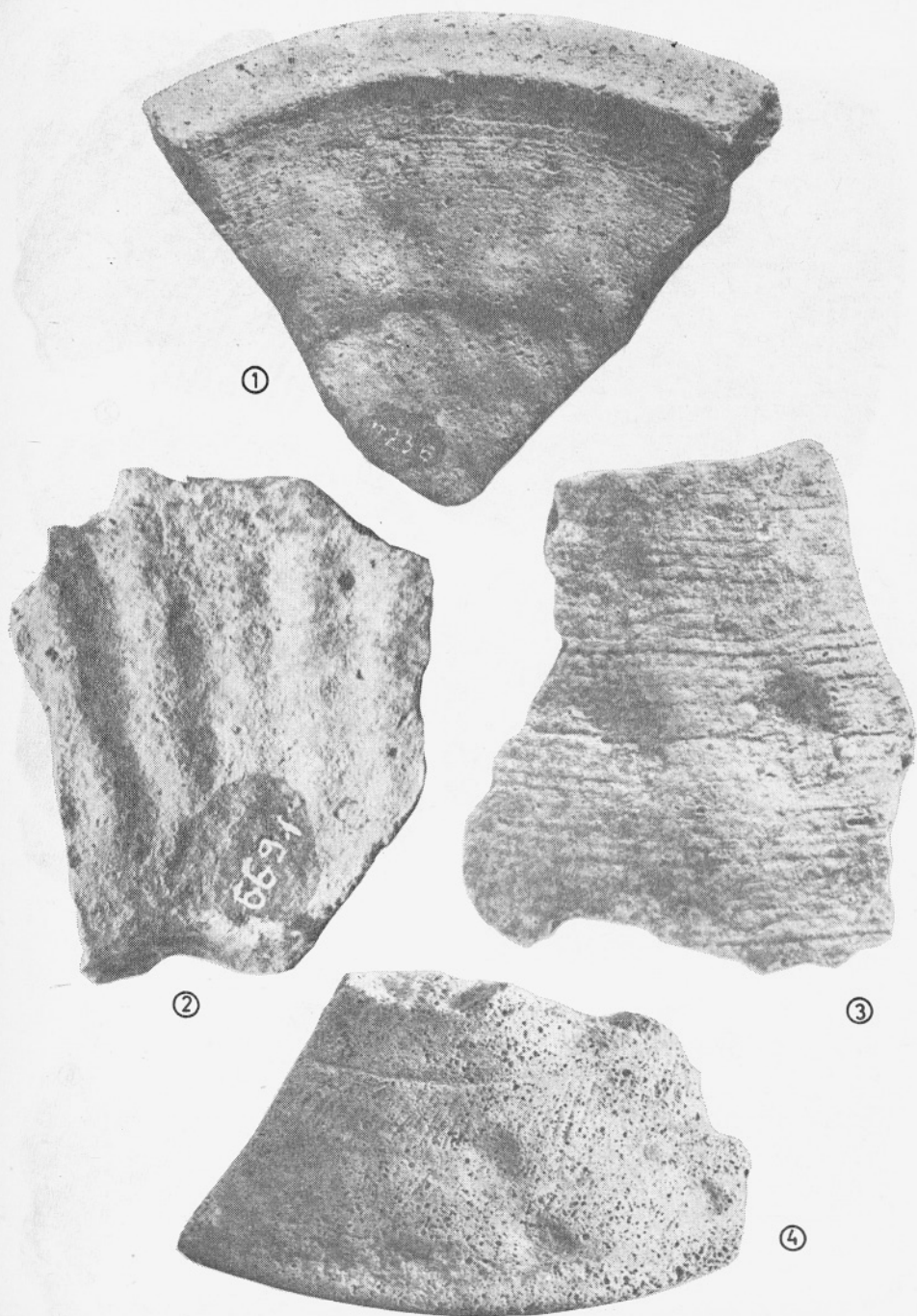
Die Rillenverzierung kommt an verschiedenen Gefässen und zu mehreren Zeitepochen vor. Die Dreifussschalen haben während der ganzen Zeit ihres Bestehens mit Rillen gewellte Wände. Bei den Töpfen findet man die Rillen am konischen Hals der frühen Gefässe sowie an der eingengen Kehle mehrerer anderen. In der Spätzeit sind auch die tiefen Schüsseln und kleine Töpfe (Becher) mit Rillen versehen. Sie werden manchmal auch zusammen mit einigen anderen Verzierungsmotiven angebracht.¹⁸¹⁻¹⁸⁶

Die einfachen eingekerbten Rillenlinien treten entweder allein (Brinjeva gora) oder kombiniert als Verzierung namentlich der Schalen und Töpfchen auf. Auch die ein- oder mehrfache Wellenlinie ist selten allein. Sie kann über die Kammstriche verlaufen oder von waagerechten Linien umgeben sein. In diesem letzten Fall ist sie, oft mit Grübchenreihen vergesellschaftet, für die spätesten Gefässe auf der Brinjeva gora charakteristisch.¹⁸⁷⁻¹⁹⁶ Die Leisten zwischen den Rillenreihen, — nur zweimal absichtlich ausgeprägt, — sowie nur einmal auftretende Warzen sind die einzige erhabene Verzierung dieser Gefässgattung.¹⁹⁷⁻¹⁹⁸

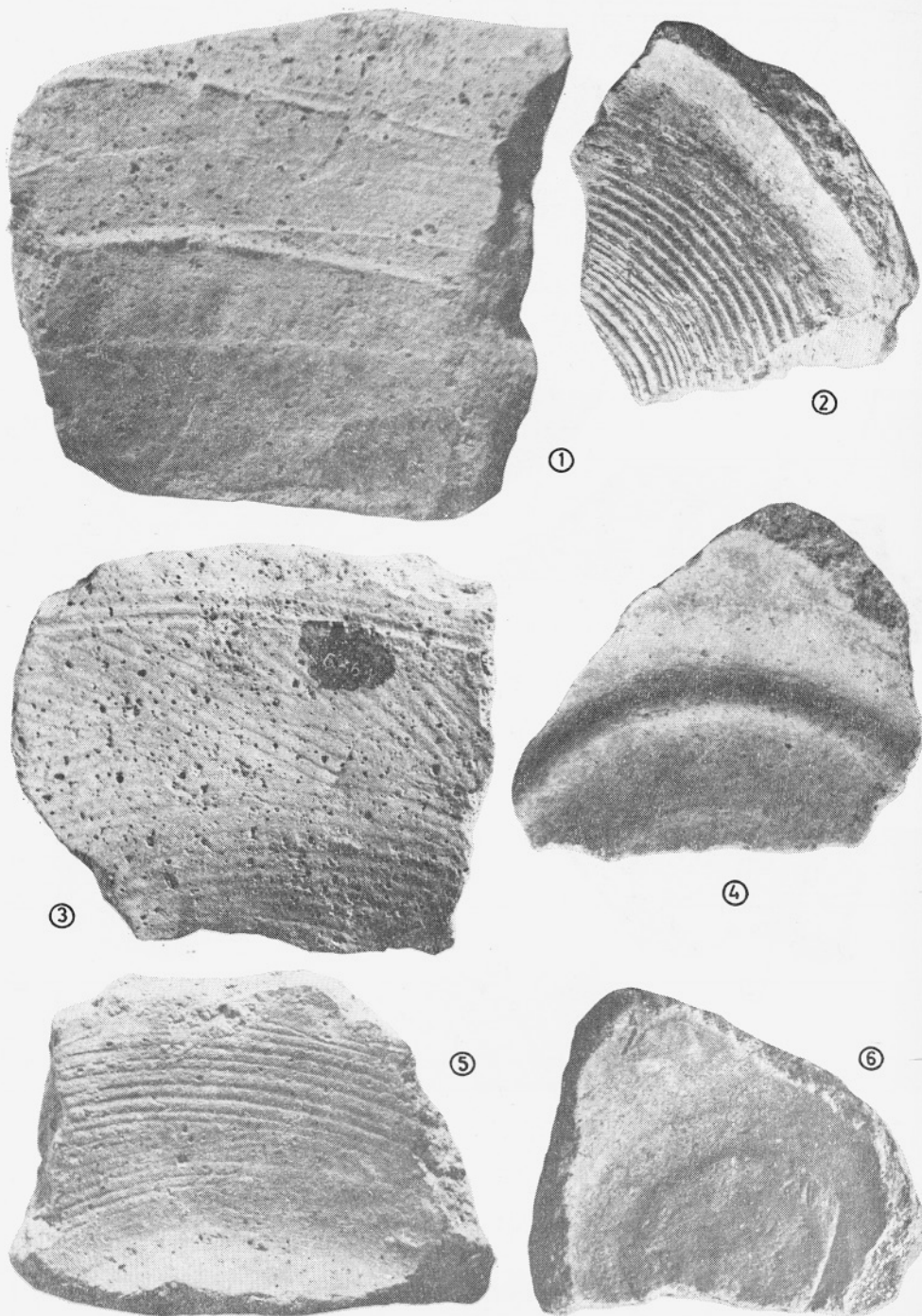
An Mannigfaltigkeit der Verzierungsmotive steht Brinjeva gora mit 23 Kombinationen an erster Stelle. Die Fundorte an der Römerstrasse sind in dieser Hinsicht viel ärmer, was vielleicht in der grösseren Einfuhr der feinen Ware seine Ursache hat.¹⁹⁹⁻²⁰⁰

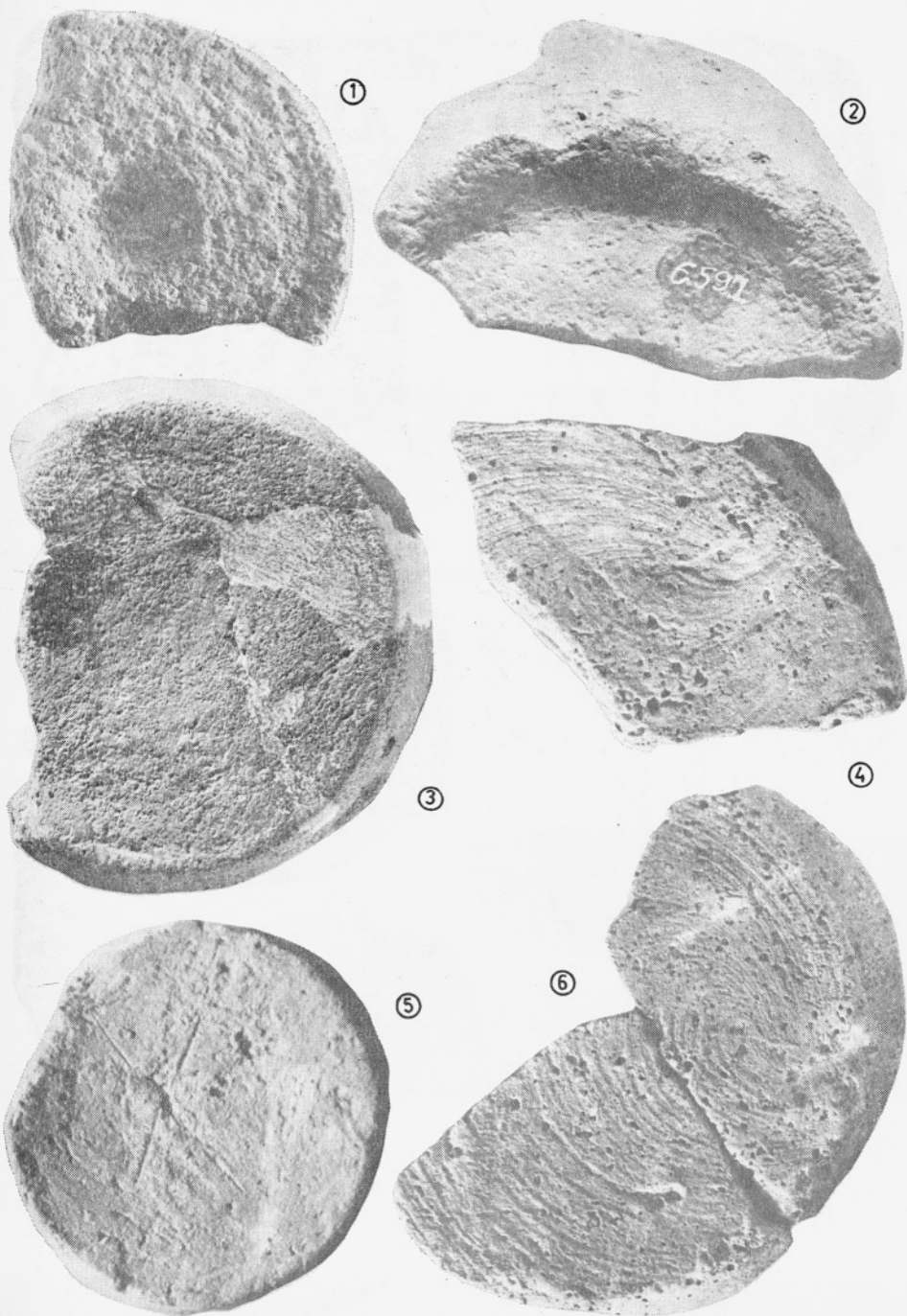
T. 1. Zvrsti posod — Gefässarten: 1 (7107), 2 (7093) — Velenik; 3 (6822) — Slovenska Bistrica; 4 (6870), 5 (6860) — Slovenska Bistrica; 6 (7119) — Velenik; 7 (7235) — Spodnja Nova vas. Vse $\frac{1}{3}$ — Alles $\frac{1}{3}$

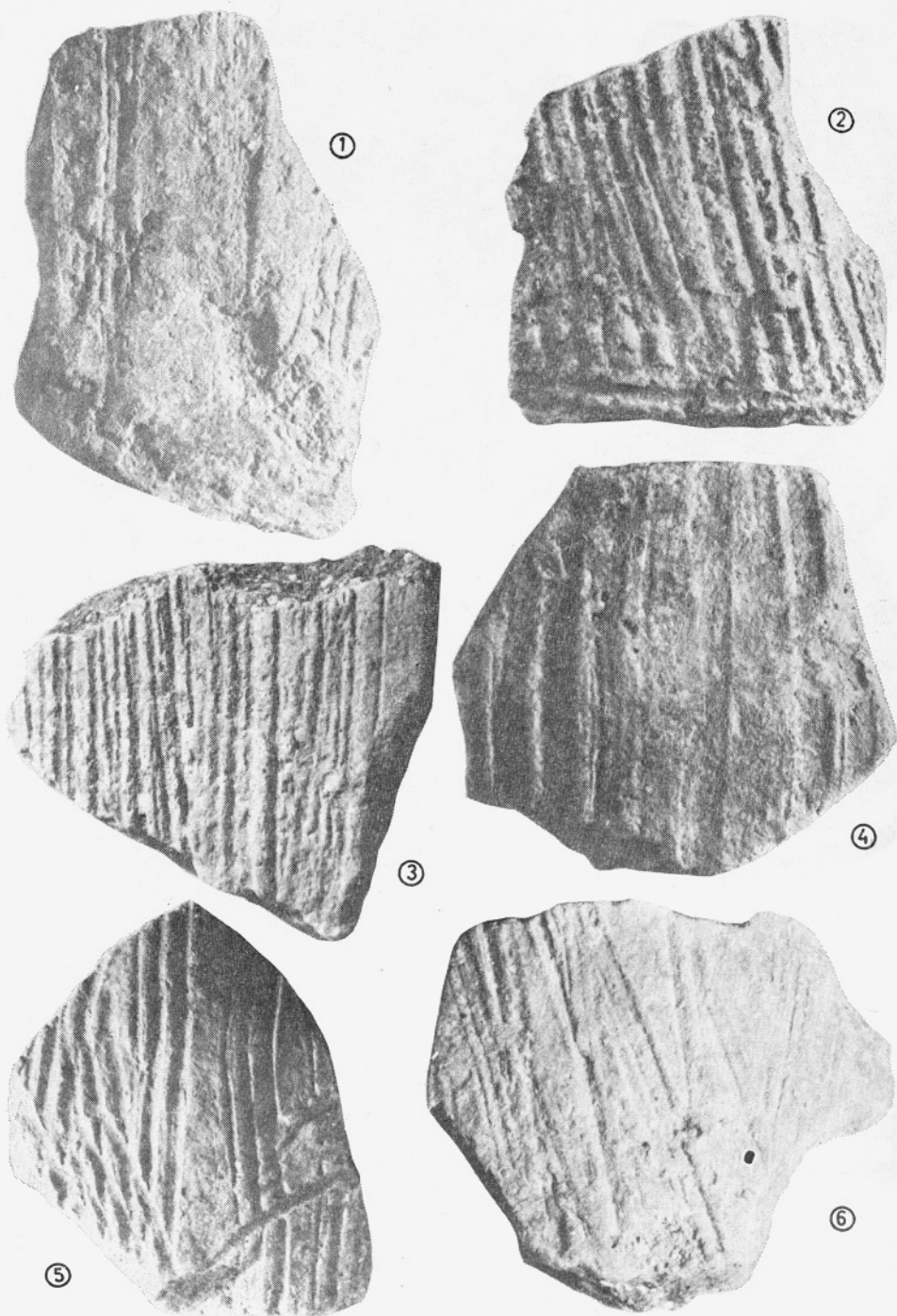
T. 2. 1 (7236) — $\frac{3}{4}$: Spodnja Nova vas, 2 (6691) — $\frac{1}{1}$: Spodnje Grušovje, 3 (3566) — $\frac{1}{1}$:
Brinjeva gora, 4 (6819) — $\frac{3}{4}$: Slovenska Bistrica

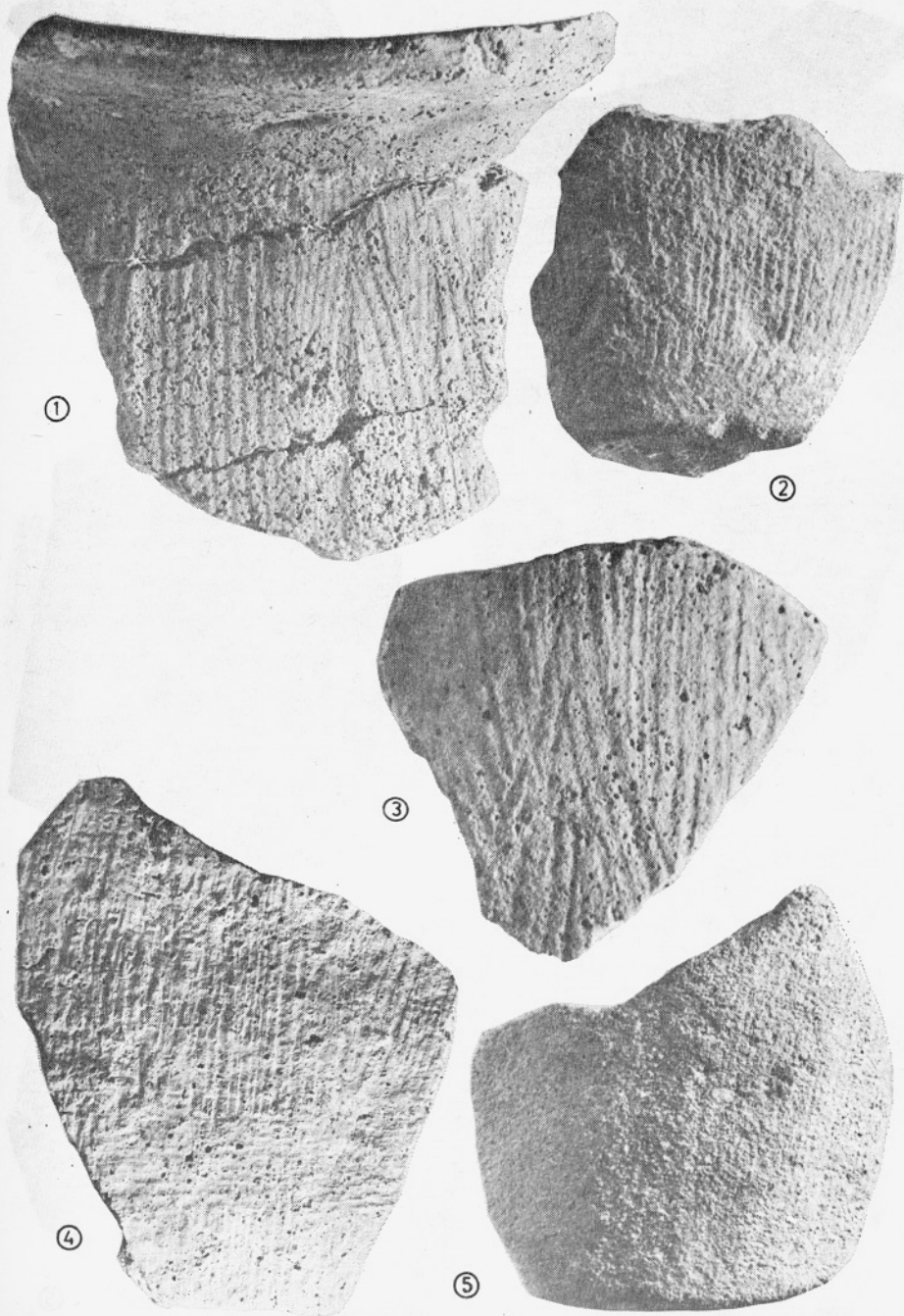
T. 3. 1 (6812) — $\frac{2}{3}$, 3 (6861) — $\frac{1}{2}$, 5 (6742) — $\frac{3}{4}$: Slovenska Bistrica, 2 (7025) — $\frac{1}{2}$: Velenik, 4 (6593) — $\frac{3}{4}$: Spodnje Grušovje, 6 (3652) — $\frac{2}{3}$: Brinjeva gora

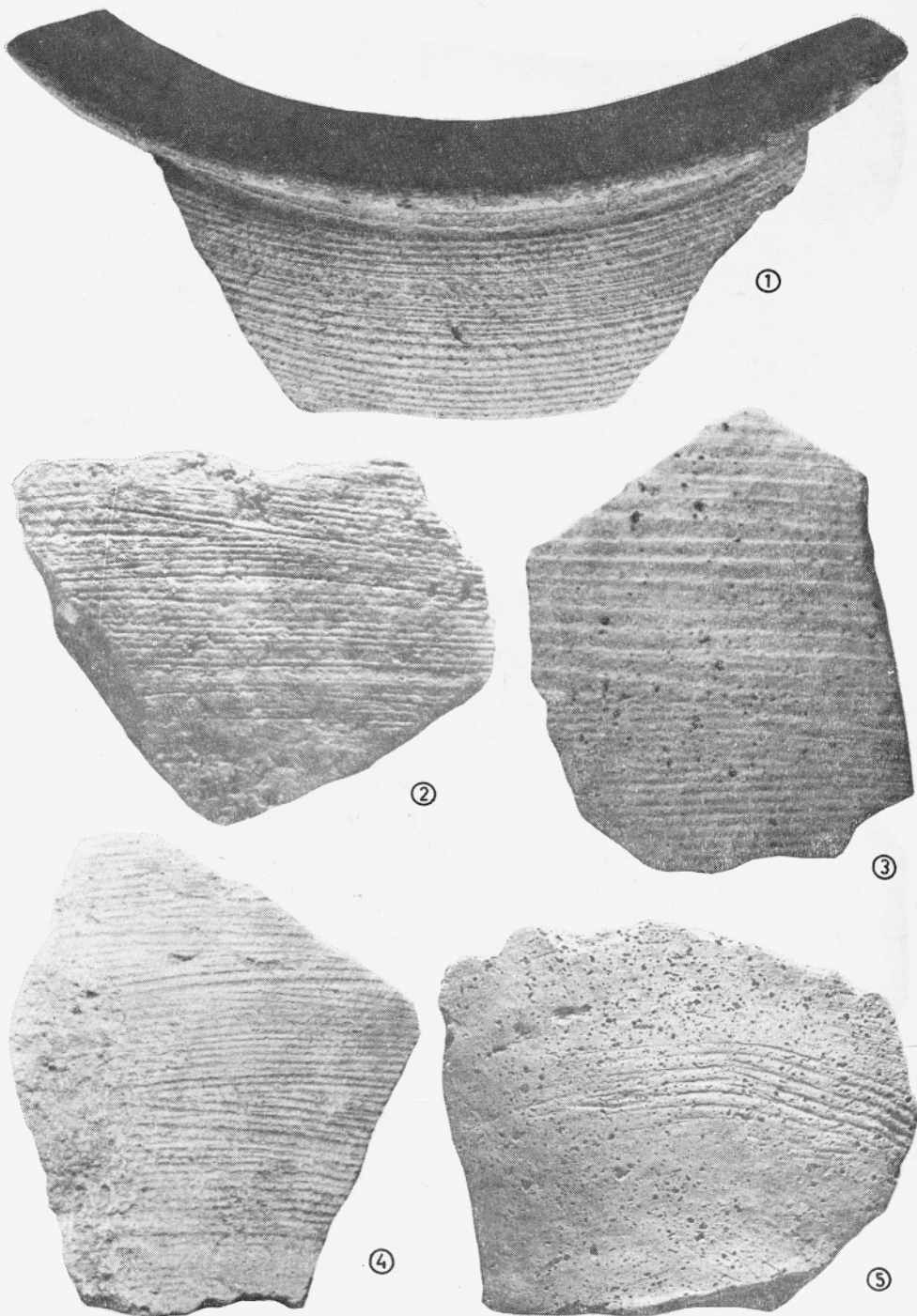
T. 4. 1 (3609) — $\frac{1}{1}$ 4 (3659) — $\frac{1}{1}$, 5 (3650) — $\frac{1}{1}$, 6 (3624) — $\frac{2}{3}$: Brinjeva gora, 2 (6592)
 — $\frac{1}{1}$: Spodnje Grušovje, 3 (7288) — $\frac{3}{4}$: Spodnja Nova vas

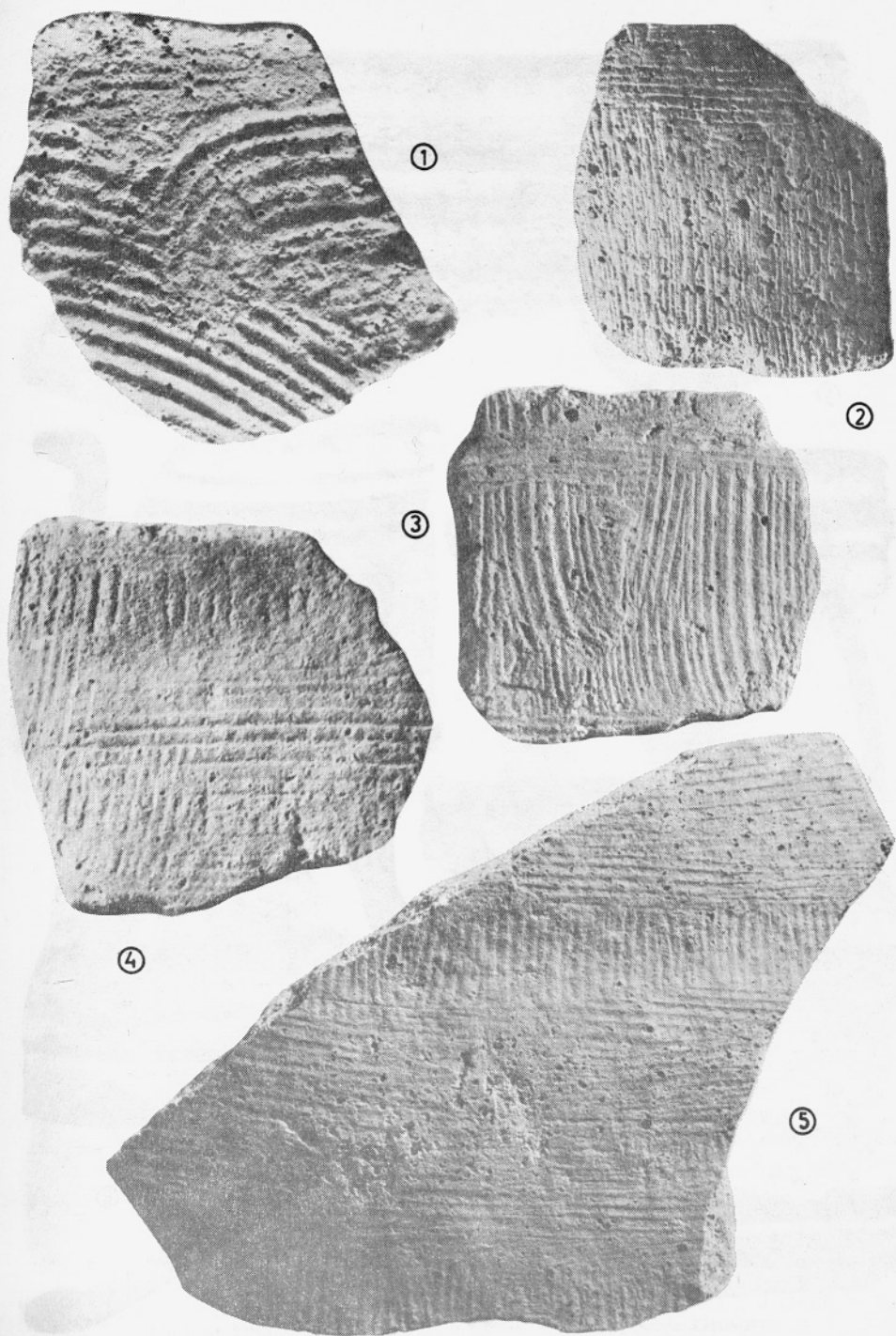
T. 5. 1—6 (4491, 4303, 4479, 4446, 4302, 4342) — vse približno $\frac{2}{3}$: Brinjeva gora

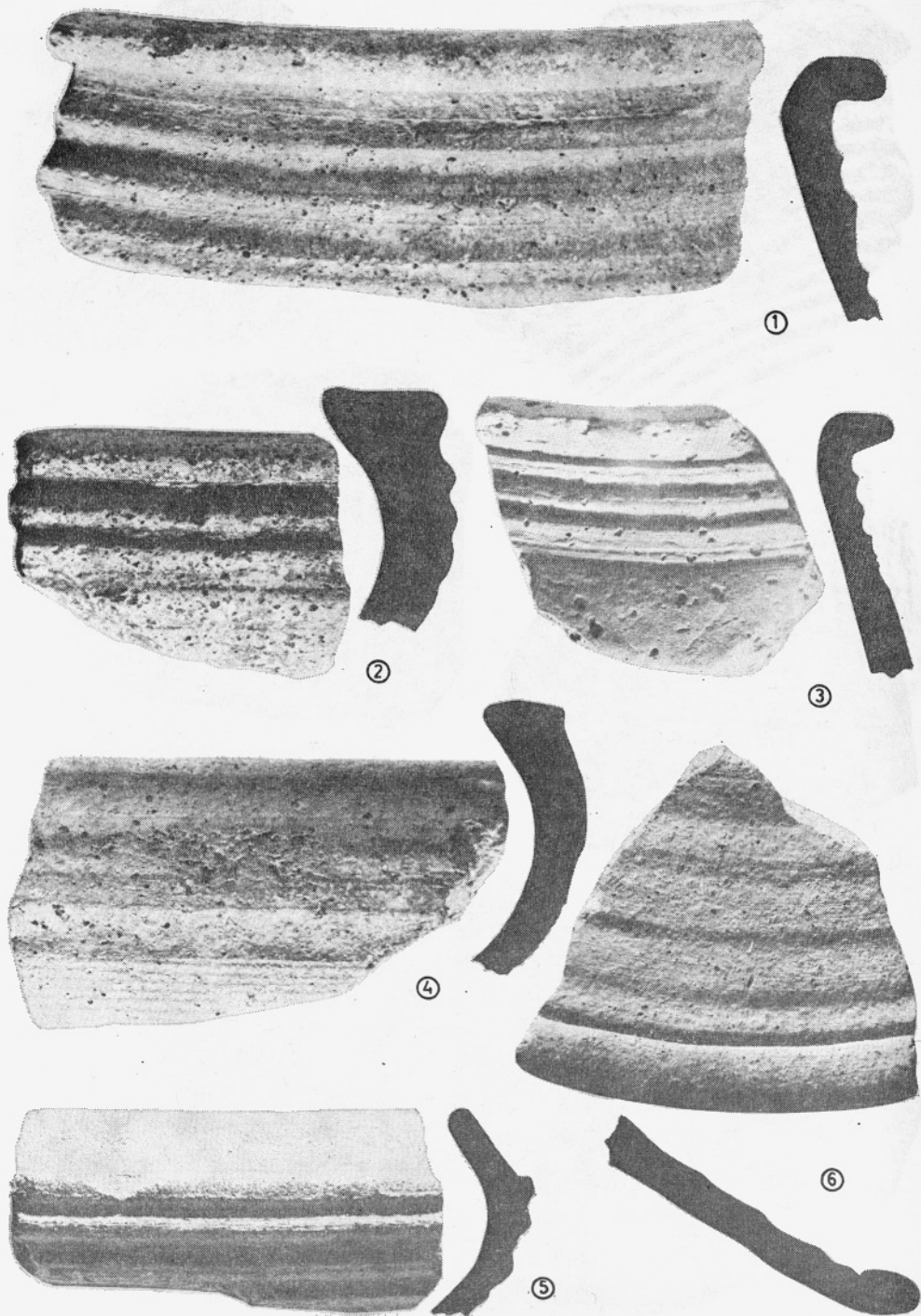
T. 6. 1 (7273) — $\frac{2}{3}$, 4 (7292) — $\frac{3}{4}$, 5 (7323) — $\frac{1}{2}$: Spodnja Nova vas, 2 (6572) — $\frac{1}{1}$:
Spodnje Grušovje, 3 (3350 a) — $\frac{1}{1}$: Brinjeva gora

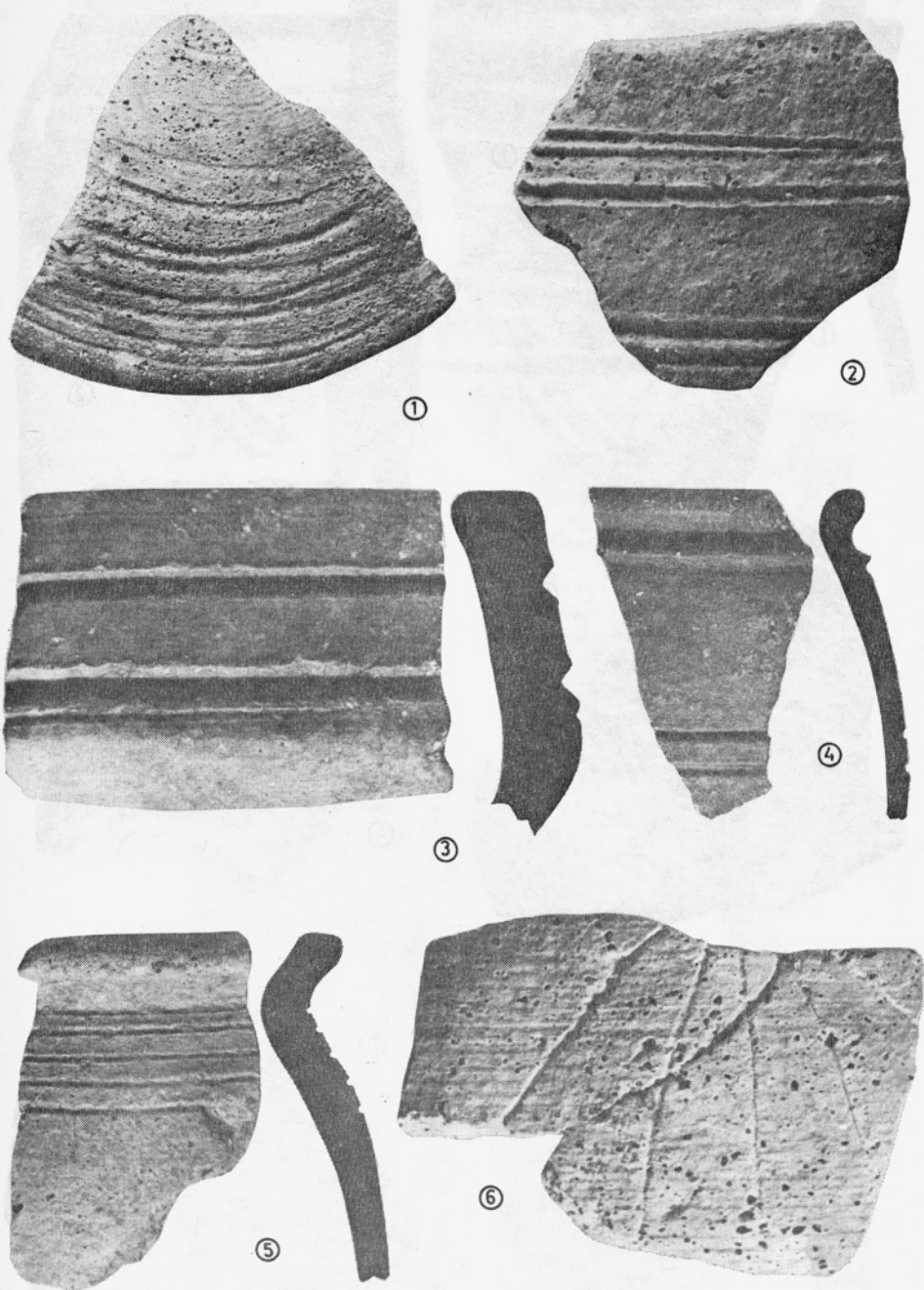
T. 7. 1 (6780) — $\frac{1}{1}$, 5 (6861) — $\frac{1}{2}$: Slovenska Bistrica, 2 (3431 b) — $\frac{1}{2}$, 3 (3359 d) — 1.2
4 (3519 a) — $\frac{2}{3}$: Brinjeva gora

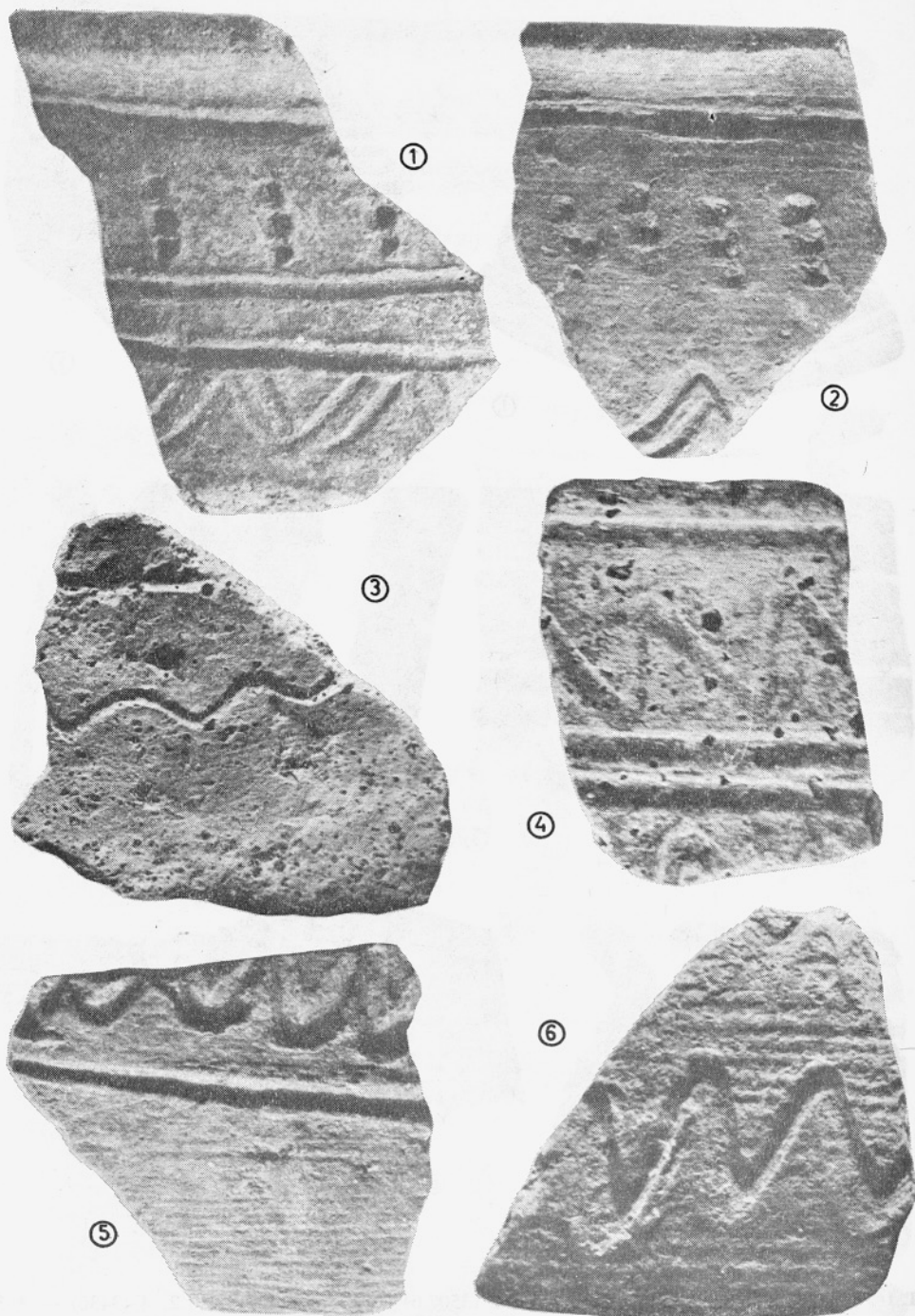
T. 8. 1 (6546) — $\frac{1}{1}$, 4 (6526) — 1.2, 5 (6617) — $\frac{1}{1}$: Spodnje Grušovje, 2 (7250) — $\frac{1}{1}$: Spodnja Nova vas, 3 (3322 c) — $\frac{1}{1}$: Brinjeva gora

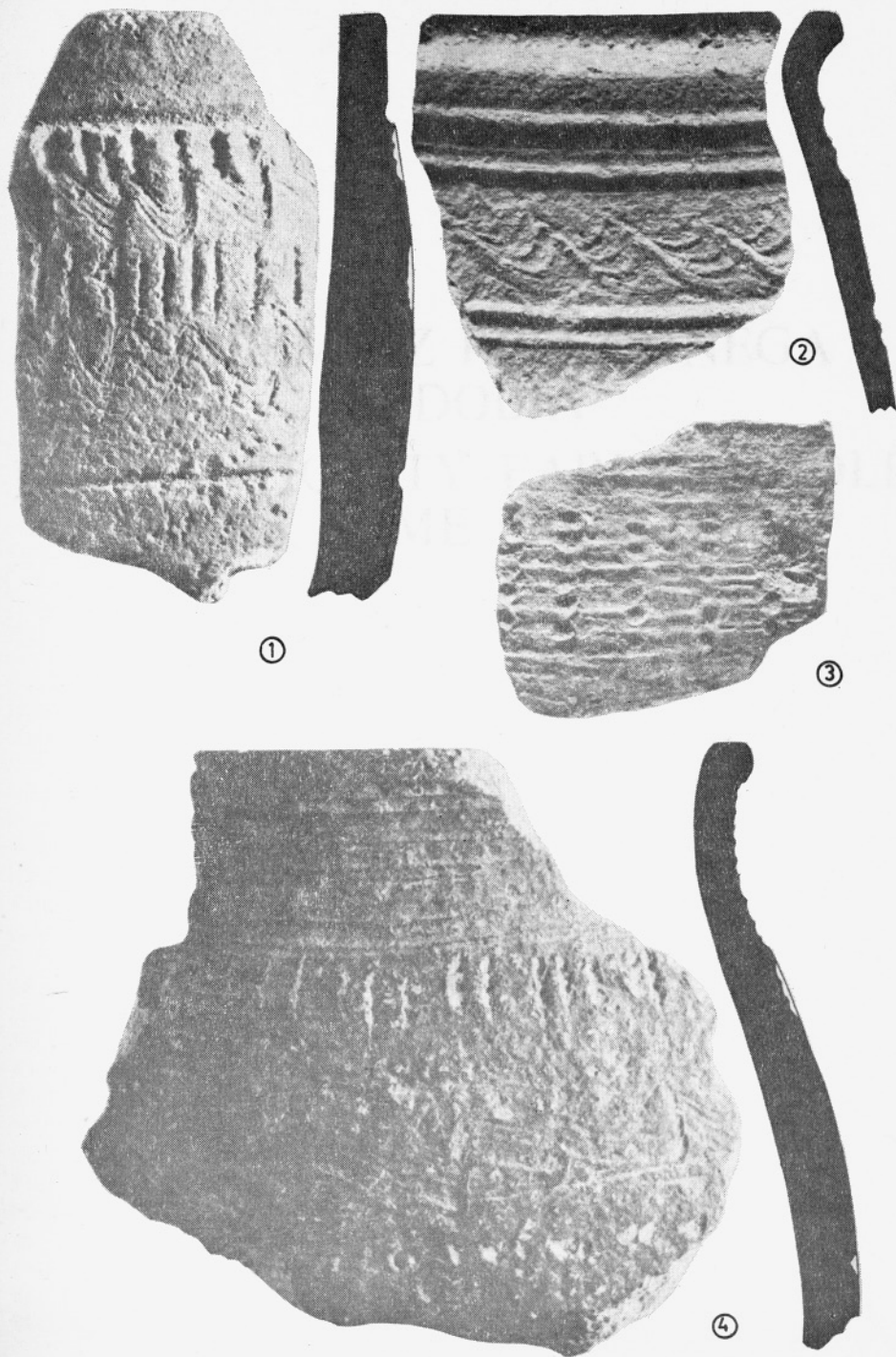
T. 9. 1 (6724) — $\frac{1}{1}$, 4 (6732) — $\frac{4}{5}$, 6 (6869) — $\frac{1}{1}$: Slovenska Bistrica, 2 (3515) — $\frac{1}{1}$:
 Brinjeva gora, 3 (7067) — $\frac{1}{1}$: Velenik, 5 (7259) — $\frac{9}{10}$: Spodnja Nova vas

T. 10. 1 (7236) — $\frac{1}{2}$: Spodnja Nova vas, 2 (3507 b) — $\frac{1}{1}$, 3 (3497) — 1.2, 4 (3430) — $\frac{3}{4}$:
 Brinjeva gora, 5 (6694) — $\frac{1}{1}$, 6 (6520) — $\frac{1}{1}$: Spodnje Grušovje

T. 11. 1 (3576) — 1/1, 2 (3397) — 1/1, 2 (3521) — 1.1, 4 (3507 e) — 1.6, 5 (3493) — 1.2, 6 (3484 č) — 2: Brinjeva gora

T. 12. 1 (3457) — 1.1, 2 (3577) — 1.2, 3 (3582) — 1.3: Brinjeva gora, 4 (6656) — 1.1: Spodnje Grušovje